

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Výchovné aspekty v činnosti Dona Bosca, A. S. Makarenka, J. Korczaka

Bc. Nikola Vančurová

Diplomová práce

2020

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Nikola Vančurová**
Osobní číslo: **H18406**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Téma práce: **Výchovné aspekty v činnosti Dona Bosca, A. S. Makarenka, J. Korczaka**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se zaměří na analýzu doby, životní a pracovní osudy Dona Bosca, A.S. Makarenka, J. Korczaka. V praktické části se pokusí o komparaci činnosti uvedených osobností, analýzu jejich adorace nebo kritiky v sekundární literatuře s následným vyvozením závěrů. K realizaci výzkumné části bude využito metody analýzy textu, kritické analýzy dobových pramenů a odborné sekundární literatury.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- ALBERTI, P. Don Bosco. 2. vydanie. Přeložil Juraj KOZA-MATEJOV. Bratislava: Správa saleziánskych spolupracovníkov, 1947. ISBN (Váz.). -
BOSCO, Jan. Můj život pro mladé: vzpomínky zakladatele salesiánů. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 226 s. ISBN 978-80-7367-247-8. -
BOSCO, Teresio. Don Bosco. Překlad Jaroslav Kopecký. Vyd. 4. Praha: Portál, 2014. 436 s. ISBN 978-80-262-0624-8.
BYSTRZYCKÁ, Anna. Korczak člověk: filosofie výchovy Janusze Korczaka, lékaře, spisovatele, vychovatele, psychologa, sociologa, humanisty, filosofa, zastávce dětských práv. Praha: Univerzita Karlova, 2012. ISBN 978-80-7290-588-1. -
DENK, Petr. Anton Semjonovič Makarenko – průkopník komunistické výchovy. Praha: Orbis, 1953. Knihovna Čs. společnosti pro šíření polit. a věd. znalostí, Sv. 68. ISBN (Brož.). -
MAKARENKO, Anton Semenovič a PECHA, Libor, ed. A.S. Makarenko: Pedagog, spisovatel, člověk. 3. vyd. Praha: SPN, 1988. 309 s. Dějiny školy a výchovy. -
PECHA, Libor. Obecné základy pedagogiky a kapitoly z dějin pedagogiky. Olomouc: Univerzita Palackého, 1978. -
SCHIÉLÉ, Robert. Don Bosco. Překlad Milada Hanáková. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 95 s. ISBN 80-7178-196-7. -
Vlastní práce Dona Bosca, A. S. Makarenka, J. Korczaka.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2019**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

L.S.

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 29. listopadu 2019

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Nikola Vančurová

Poděkování

Děkuji panu profesorovi PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za cenné rady a inspiraci při vedení mé diplomové práce. Dále děkuji své rodině a blízkým za trpělivost a podporu během celého studia.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá významnými sociálními pedagogy Donem Boscem, Antonem Semjonovičem Makarenkem a Januszem Korczakem. V kapitolách teoretické části jsou uvedené osobnosti lidsky i profesně přiblíženy. Praktická část se věnuje jejich hlubší analýze a následně komparaci v biografické a odborné pedagogické oblasti.

KLÍČOVÁ SLOVA

kolektiv, komparace, osobnosti, sociální pedagogika, výchova, výchovný systém

TITLE

Educational aspects in the work of Don Bosco, A. S. Makarenko, J. Korczak

ANNOTATION

The diploma thesis deals with important personalities Don Bosco, Anton Semjonovič Makarenko and Janusz Korczak. In chapters of the theoretical part these personalities are approached humanly and professionally. The practical part devotes to their deeper analysis and then comparison in biographical and professional pedagogical area.

KEYWORDS

comparison, education, education system, personalities, social pedagogy, team

OBSAH

ÚVOD	9
1 DON BOSCO	10
1.1 Oratoř	12
1.2 Cesta k řeholní kongregaci	17
1.3 Dcery Panny Marie Pomocnice	19
1.4 Cesta za hranice	21
1.5 Na konci	22
2 A. S. MAKARENKO	25
2.1 Kolonie Gorkého	28
2.2 Komuna Džeržinského	31
2.3 Výchovný systém	32
2.4 Makarenko spistovatel	34
3 JANUSZ KORCZAK	37
3.1 Korczak vychovatel	41
3.2 Dětský kamarádský soud	43
3.3 Talentovaný spisovatel	45
3.4 Krutý konec Domova sirotků	48
4 KOMPARATIVNÍ ČÁST	51
4.1 Rodina a rodinná konstelace	52
4.1.1 Resumé rodiny a rodinné konstelace	54
4.2 Vzdělávání a výběr pedagogické profese	55
4.2.1 Resumé vzdělávání a výběru pedagogické profese	57
4.3 Historické období pedagogického působení osobností	58
4.3.1 Resumé historického období pedagogického působení osobností	60
4.4 Strategie a cíle výchovy	62
4.4.1 Don Bosco	62

4.4.2	A. S. Makarenko	63
4.4.3	J. Korczak	66
4.4.4	Resumé strategií a cílů výchovy	69
4.5	Prostředí a podmínky pro plnění výchovných cílů	71
4.5.1	Resumé prostředí a podmínek pro plnění výchovných cílů.....	73
4.6	Osobnost pedagoga	74
4.6.1	Resumé osobnosti pedagoga.....	75
4.7	Analýza adorace a kritiky v sekundární literatuře.....	77
4.7.1	Don Bosco v sekundární literatuře.....	77
4.7.2	Anton Semjonovič Makarenko v sekundární literatuře	79
4.7.3	Janusz Korczak v sekundární literatuře	82
	ZÁVĚR	85
	POUŽITÁ LITERATURA	87
	PŘÍLOHY	91

ÚVOD

Pedagogická historie je plna osobností, které se svou prací, osobním příkladem, inovativními výchovnými metodami a oddaností snažili zasáhnout, změnit, zlepšit společnost skrze tu nejmladší generaci, budoucnosti celého společenství. Naše doba 21. století se vyvíjí neskonalým tempem, vyvíjí se stále nové a nové pedagogické metody, přístupy, které jsou dnes velmi zasáhnuty moderními technologiemi, na pedagogy jsou kladeny stále větší nároky. Klademe si otázku, zda by nebylo od věci se na chvíli zastavit a ohlédnout se zpět. Nahlédnout do historie a nechat se inspirovat některými osobnostmi, jež svým humánním přístupem ve své době dokázaly zázraky, i u těch jedinců, kteří v průřezu historie byli nazýváni nevychovatelnými.

Právě těmito osobnostmi se tato diplomová práce zabývá. Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část se věnuje zachycení života a díla významných sociálních pedagogů dona Bosca, Antona Semjonoviče Makarenka a Janusze Korczaka, kteří svou prací s dětmi a mládeží přispěli k rozvoji v oblasti výchovy. Tato část je členěna do tří kapitol, kdy se každá z nich zaměřuje na jednu z uvedených osobností. Cílem teoretické části je seznámení s jejich životními a pracovními osudy, jejich myšlenkami, výchovnou činností a pedagogickým odkazem.

Praktická část představuje kvalitativní výzkum realizovaný pomocí historicko-srovnávací metody, analýzy textu, kritické analýzy dobových pramenů a odborné sekundární literatury. Smyslem této části je především komparace biografické oblasti osobností, jejich výchovných koncepcí a strategií. Dále zde poukazujeme na shodné a odlišné prvky v oblasti historického období jejich působení, prostředí a podmínek pro plnění výchovných cílů, idey týkající se osobnosti pedagoga. Nejdříve jsou jmenované oblasti hlouběji rozebrány a následně komparovány. V závěru práce analyzujeme vybranou odbornou sekundární literaturu, v níž se zaměřujeme na adoraci a kritiku těchto sociálních pedagogů.

Cílem diplomové práce je předně již zmíněné srovnání dona Bosca, A. S. Makarenka a Janusze Korczaka ve vyjmenovaných oblastech. Mimo to chceme poukázat některé významné činitele působící na jejich práci a ovlivňující jejich jedinečný výchovný systém. Práce nese informativní cíl, kdy přináší náhled do hloubi života a pedagogické činnosti osobností. Také se chceme pokusit o vyzdvihnutí významu jejich pedagogické práce, popularizaci jejich celoživotního díla.

1 DON BOSCO

Giovanni Bosco se narodil o slavnosti Panny Marie Nanebevzaté 15. srpna roku 1815. Podle matriky se jeho narození datuje 16. srpna, avšak Bosco se svou matkou stáli za prvním zmíněným dnem. Na svět přišel v Morialdu, jenž bylo jednou z částí Castelnuova d'Asti – dnes nazývané Castelnuovo Don Bosco. Tvořilo ho několik osad a konkrétně v osadě zvané Becchi se malý Giovanni narodil. Rodiče, František Bosco a Markéta Occhionová, zastávali povolání rolníků. Otec téměř sám finančně zabezpečoval rodinu se třemi dětmi a svou sedmdesátiletou matku. Nejstarším synem byl Antonín z prvního manželství, jako druhý, se narodil Josef a po něm nejmladší Giovanni.

Boscovo dětství nebylo příliš snadné. V necelých dvou letech mu na těžký zápal plic zemřel otec (Bosco, 2007: 14-17). Markéta musela zastat roli matky i otce. Byla chápavou ženou, zároveň důslednou v dodržování požadavků. Zúčastňovala se mnoha her chlapců a navíc vytvářela nové. Její výchova byla náboženská a její nejpoužívanější rčení bylo: „Bůh tě vidí.“ Nikdy chlapce netrestala, pokud se sami k prohřešku přiznali. Podobně bude Bosco vychovávat své svěřence (Bosco, 2014: 25-26).

Jedné noci se mu zdál sen, který ovlivnil celý jeho život. V něm vystupovalo mnoho chlapců, kteří si před jejich domem hráli, smáli se a mnozí kleli. Jejich rouhání se snažil domluvami a pěstmi zarazit. Z ničeho nic se před ním zjevil vznešený muž v bílém plášti – Ježíš. Vysvětlil mu, že bití není řešení, ale je jím láska a vlídnost. Po něm se Giovannimu zjevila Panna Marie, která ho vzala za ruku. Náhle se chlapci změnili v psy, kočky, kozy, medvědy a další zvířata. Panna Marie mu pokynula, ať je silný, statečný a pokorný, a že toto je jeho místo, kde musí pracovat. Divoká zvěř změnivší se v klidné beránky začala kolem svatých radostně poskakovat. Ráno sen vylíčil rodině. Od bratrů se dočkal jen jízlivých poznámek a babička mu nepřisuzovala žádný význam (Bosco, 2014: 15-17). Matka rozhovor ukončila se slovy, jak uvádí Bosco: „*Kdoví, Jeníku, jestli se nakonec nestaneš knězem*“ (2014: 17).

V devíti letech začal Giovanni chodit do školy v blízké vesnici Capriglio, kde se naučil čtení a psaní. Protože měl bratr Antonín ke vzdělávání výhrady, chodil během léta pracovat na pole. Již kolem jeho deseti let můžeme říct, že se Don Bosco začal zabývat dětmi. Snažil se například pochopit tendence svých vrstevníků a jen z pohledu dokázal rozeznat, co se konkrétní člověk chystá udělat. Při sporech ho vždy stanovovali soudcem a jeho rozhodnutí každý respektoval a přijímal (Bosco, 2007: 17-22).

Vleklé spory s nevlastním bratrem Giovannihom donutily opustit roku 1828 domov. Strávil dvacet měsíců ve vesnici nedaleko Castelnuova, kde hlídal dobytek, pracoval na poli

apod. I zde se věnoval své zálibě v čtení a během zimy místním dětem vyprávěl příběhy, předváděl jim kejklářské a akrobatické kousky. V roce 1829 znovu navštívil Becchi, kde se zúčastnil kázání. Kaplan Don Calosso se ho během cesty z kázání zeptal, zda si z něj něco pamatuje. Giovanni mu jej bez problému celé zreprodukoval. Další den mu kaplan nabídl přístřeší. Rázem se Don Calosso stal Boscovým učitelem a otcem. Později Bosco sám přiznal, že mu byl vzorem, kterému otevřel srdce. V listopadu 1830 toto šťastné období ukončila srdeční choroba Dona Calossa. Před smrtí malému Giovannimu ještě svěřil klíček od schránky s úspory, které si ale nenechal.

Markéta Occhionová se toho času rozhodla dát jednadvacetiletému Antonínovi vlastní bydlení a jeho dědický podíl. Zůstala pouze se svými vlastními dětmi. Pro tehdy patnáctiletého Giovanniho to znamenalo, že může začít navštěvovat střední školu. Studium na veřejné škole v Castelnovu ho dostatečně neuspokojovalo. Zapsal se proto na gymnázium v Chieri, kde se začal vzdělávat od 4. listopadu roku 1831 (Schiélé, 1999: 11-12).

Zde své spolužáky převyšoval svou neobyčejnou pamětí. Proslýchá se, že když si jednoho dne zapomněl učebnici latiny a byl požádán o překlad z dané učebnice, text bezchybně z paměti odrecitoval. Ani v těchto časech nezapomínal pomáhat slabším, například méně úspěšným studentům. Také ve své třídě založil skupinu, jíž říkal Veselá společnost (Vacek, 2006: 27-28). Aby se uživil, pracoval u stolaře, také pásł krávy na statku, a navíc pomáhal v kavárně (Cipro, 1998: 17).

Před tím, než v Chieri roku 1835 vstoupil do kněžského semináře, si zapsal sedm předsevzetí. Ty uvádí Cipro:

1. *„Nebudu chodit na zábavy, do divadel, na veřejná představení.*
2. *Nebudu už závodit, ani kouzlit, ani chodit lovit.*
3. *Budu se ovládat v jídle, pití a odpočinku.*
4. *Budu číst jen náboženskou literaturu.*
5. *Budu bojovat proti myšlenkám, řečem, výrazům, četbě, které budou v rozporu s čistotou.*
6. *Každý den budu trochu rozjímat a konat duchovní četbu.*
7. *Každý den budu vyprávět epizody nebo myšlenky, kterými by se prosazovalo dobro“* (Cipro, 1998: 17).

Studium v semináři Bosca příliš nenadchlo z důvodu nudných a dlouhých vyučovacích hodin. Protože byl rozeným vůdcem, zvolili ho do čela studijního kroužku hned v prvním roce studia. Seminarista Bosco měl ale velmi vznětlivou povahu, proto nemohl proti jeho soudům nikdo nic namítat. Zde v semináři poznal Aloise Comollu, jenž se jeho vznětlivost snažil

usměřňovat. Comollo se stal jeho věrným přítelem, který podpořil jeho duchovní a mravní vývoj. Boscovo kněžské svěcení proběhlo 5. června 1841 v kapli turínského arcibiskupství (Schiélé, 1999: 15-18).

Po vysvěcení se zapsal do Církevního konviktu pro kněze v Turíně na radu Dona Cafassa, jenž byl již po několik let jeho rádcem. Zde se učil být knězem. V této době začal s Donem Cafassem navštěvovat vězení, kde poznával velikost lidské bídy a zloby. Zhrozil se nad tím množstvím zdravých a inteligentních chlapců ve věku dvanáct až osmnáct let, kteří zde pobývali. Snažil se pochopit, proč většina chlapců, i když jsou rozhodnuti po propuštění žít lépe, se zanedlouho opět vrací za mříže. Bylo to především z toho důvodu, že venku byli zanecháni pouze sami sobě. Představil si, že kdyby měli chlapci venku nějakého přítele, který by je učil, staral se o ně a pomáhal jim aj., nemuseli by se znovu zkatit, nebo se přinejmenším znovu vrátit za mříže. S pomocí Dona Caffasa se tuto ideu snažil uskutečnit (Bosco, 2007: 94-95).

V den oslavy Neposkvrněného početí Panny Marie 8. prosince 1841 se v sakristii setkal s chlapcem, který když odmítl kostelníkovu nabídku přisluhovat na mši, byl kostelníkem vyhnán za doprovodu několika ran holí a surových urážek. Pobouřený Bosco si chlapce zavolal k sobě a přizval na mši. Po ní si s chlapcem povídal. Zjistil, že chlapec je negramotným sirotkem a vyučuje se zedníkem. Bosco mu sdělil několik informací o Bohu a pomodlil se s ním. Pro Bosca byl tento den počátkem jeho působení, protože o týden později přišla skupina mladíků, chtějíc si s ním promluvit. Tato skupina se postupně rozrůstala, většinou se jednalo o zednické, štukatérské, dlaždičské, sádrařské učně. Pocházeli z vesnic a do hlavního města si přijeli vydělat. Zanedlouho začal Don Bosco tyto schůzky nazývat oratoř. Ačkoli stáže v Církevním konviktu trvaly dva roky, Don Cafasso Bosca přiměl zůstat o rok déle. Během tohoto roku dokončuje životopis Aloise Comolly, svou první knihu (Schiélé, 1999: 20-21).

1.1 Oratoř

Počet chlapců docházejících do oratoře stoupl na osmdesát, a nakonec se vyšplhal až na několik stovek. V týdnu se Don Bosco pro ně snažil najít příhodnější práci s humánnějšími podmínkami. Jednou z jeho zásad bylo pomáhat ihned s konkrétním problémem.

Od svých kolegů se odlišoval tím, že tolik nelpěl na vnější kázni. Ke svým chlapcům se choval velmi laskavě, byl veselý a živý. Děti si mohly hrát, křičet, skákat aj. Jediné, co Don Bosco nechtěl, bylo, aby hřešily (Cipro, 1998: 18-19). Jak uvádí Cipro: „*Neponechával*

ovšem chlapce bez dozoru; ale věděl, že vychovatel nesmí být jen dozorcem, nýbrž také účastníkem jejich zábavy, její duší a jejím udržovatelem. Když vážne, musí předcházet sám tomu, co by ji mohlo diskreditovat“ (1998: 18-19).

Ačkoli měl Bosco zprvu v úmyslu pomáhat pouze hochům ohroženým a vracejícím se z pobytu ve věznici, zakrátko přišel na to, že nedokáže odepřít místo komukoli, kdo přišel. Každou sobotu s plnými kapsami ovoce, tabáku a podobně navštěvoval chlapce ve věznici. Navázal s nimi vztah a po propuštění je vybízel k příchodu do oratoře.

V této době pomáhali potřebným chlapcům i jiní kněží. Ale oproti Boscovi jim zakazovali projevovat se živě, měli nařízeno soustředění a mlčení. Bosco spatřoval hodnotu v tzv. hlučné radosti. Dokonalým prostředím pro něj bylo hřiště, volný terén, kde si mohli hoši libovolně hrát, běhat a svobodně křičet (Bosco, 2014: 120-123).

Roku 1844 přijal nabídku pracovního místa duchovního správce markýzy Julie Františky Barolové, která ve Valdoccu založila Útulek a penzionát pro dívky s ohroženou mravní výchovou a budovala další útulek, zasvěcený svaté Filoméně, pro dívky s tělesným postižením do třinácti let. Dne třináctého října se nastěhoval k duchovnímu správci Útulku Donu Borelovi a spolupracoval s ním na různých úkolech. Další neděli ho navštívili jeho hoši z oratoře. Don Borel slevil k vyhrazení dvou místností pro chlapce. První místnost, rázem zasvěcená svatému Františku Saleskému, sloužila k bohoslužbám a druhá ke shromažďování. Svatý František Saleský byl patronem trpělivosti, laskavosti a dobročinnosti. V Útulku se oratoř scházela každou neděli během zimy 1844-1845, poté markýza Barolová zde činnost oratoře zakázala pro nepomíjející rámus a věčné výstřelky chlapců. Počátkem nového školního roku se měl navíc Don Bosco natrvalo přestěhovat ke svaté Filoméně (Schiélé, 1999: 22-23).

Oratoř si musela hledat nové útočiště. Požádali proto městský úřad v Turíně o pomoc. Se svolením úřadu se oratoř přestěhovala k Městským mlýnům do kostela svatého Martina. Zde spokojeně pokračovali ve svém náboženském životě, dokud se nedostavily nesnáze. Bylo jim zakázáno slavit eucharistické požehnání a mši, tudíž hoši nemohli ani chodit k přijímání. Hrát si mohli pouze před kostelem na malém náměstí, kde bylo stále rušno z důvodu projíždějících vozů nebo na cestě. Ale i přesto byli vděční za místo, kde se mohli scházet, avšak toužili po nějakém lepším.

Začala je postihovat protivenství, protože rodiny mlynářů vyrušoval chlapecký zpěv, křik a hry. Stěžovaly si na oratoř na městském úřadě, čímž zapříčinily rozšiřování nepravdivých informací o nebezpečnosti jejích schůzek. Obavy budila poslušnost chlapců,

kteří mohli údajně Don Bosco zneužít k revoluci a vzpouře. Lidé hovořili o tom, jak chlapci poškozují majetek v kostele i mimo něj (Bosco, 2007: 111-113).

Don Bosco byl povolán na radnici, kde na něj již čekala protestní listina, v níž obyvatelé okolí kostela svatého Martina požadovali zákaz činnosti oratoře. Nezbylo nic jiného než obyvatelstvu vyhovět. Rozhodl, že se v neděli ráno s chlapci sejde u kostela za úplného ticha. Sešli se a opravdu všichni bez jediného slova šli v řadě ven z města. Tam už opět mohli svobodně křičet, zpívat, ale také se modlit. Když padala tma, vraceli se domů opět za úplného ticha. Během letního období takto mohli fungovat a užívali si to, ale přišla otázka, jak to bude s dětmi v zimě (Alberti, 1947: 90-91).

Proto Don Bosco ještě před zimou roku 1845-1846 pronajal v domě nazývaném casa Moretta nacházejícím se ve Valdocké čtvrti tři pokoje. Tohoto času stále pobýval u svaté Filomény, kde se staral o dívky z útulku a k tomu psal knihy. Jako spisovatel se zaměřil na vzdělávání mládeže, zvláště po náboženské stránce. Jelikož se mu knižní styl a obsah knih určených pro mládež jeví jako neuspokojivé, vypracoval příručku zbožnosti a dějiny církve. Ty vyšly roku 1845 pod názvem Církevní dějiny. Příručka nesla název Chlapec připravený do života. Roku 1846 však na oratoř padaly opět stížnosti od sousedů a své tři pokoje v Morettově domě museli opustit. Přesídlili se na louku pana Filippiho v sousedství, kde stála malá chýše. Ale ani zde dlouho nepobyli.

Navíc ho k sobě pozvala majitelka útulku markýza Barolová, znepokojená množstvím Boscových činností. Dala mu na výběr mezi hochy z oratoře a děvčaty z útulku. Jeho rozhodnutí bylo nad míru jasné, z funkce duchovního správce byl propuštěn. V dubnu 1846 našla oratoř nové útočiště v Pinardiho kůlně. Jednalo se o boudu velkou 16x6 metrů přilepenou k patrovému domu. Tato událost Bosca povzbudila k nesmírnému pracovnímu nasazení. Denně neprospal více než pět hodin a jednu noc v týdnu pravidelně probděl. Důsledkem toho se roku 1846 během první červencové neděle zhroutil. Našli ho, maje krvavou pěnu u úst, v pokoji u svaté Filomény. Měl zápal plic a nevypadalo to s ním vůbec dobře, i tak se po pár dnech dostavil do Pinardiho oratoře. Nyní ale odjíždí k matce do Becchi na tříměsíční odpočinek (Schiélé, 1999: 24-27).

Během jeho nepřítomnosti pečovali o chlapce jeho přátelé, kněží v čele s Donem Borelem. Rázem pochopili, kolik musel mít Don Bosco obětavosti a trpělivosti při práci s těmito chlapci. I když byli chlapci milí, občas se chovali surově, hrubě a oplzle. Někteří z nich neměli práci, někteří byli zavšivení a otrhaní. Přesto se o ně do návratu Dona Bosca dobře postarali. Chlapci nejednou přišli před Boscův rodný dům ho navštívit, i když museli dohromady překonat šedesát kilometrů.

Po návratu si Don Bosco pronajal v prvním poschodí Pinardiho domu čtyři pokoje. Protože ale tento dům neměl příliš dobrou pověst a dost možná by tím utrpělo jeho dobré jméno, rozhodl se, že si k sobě vezme svou matku, pokud bude chtít. Ta se dlouho nerozmýšlela a hned se chystala k odchodu. Věděla o synově nedostatku peněz, prodala svatební šaty a výdělek mu svěřila. Matka se svým synem do Turína přichází po Dušičkách v roce 1864. Několik chlapců se přispěchalo podívat, zda je pravda, že se Don Bosco vrátil. Jásali, vidouce světlo vycházející z okna, avšak nahoru se nikdo jít neodvážil (Alberti, 1947: 103-104).

Bosco dlouho neotálel a ihned se pustil do práce. Nejprve se snažil obnovit večerní školu, která fungovala již v Morettově domě, a rozšířit ji. Za tím účelem pronajal ještě jednu místnost. Výuka chlapců probíhala v jeho pokoji, v kuchyni, na kůru, v kapli i sakristii. Markýza Barolová i přes přetrvávající vzájemné nepochopení Dona Bosca stále podporovala až do své smrti (Bosco, 2014: 161-162).

Roku 1846 byl v červnu zvolen za papeže Pius IX., jenž vlastnil smysl pro lidskou ušlechtilost. Za nedlouho na to vyhlásil nemalou politickou amnestii. Sám se chodil často tajně přesvědčovat, jak je s vězni zacházeno. V přestrojení několikrát zavítal i do útulků a nemocnic. Dalšími jeho skutky byla například větší svoboda pro tisk, zaražení neodpovědného jednání policie. Nově zvolený papež se okamžitě stal pro lidi symbolem národní svobody a všichni předpokládali, že dosáhne sjednocení Itálie a vytvoří nezávislou zemi. Avšak rakouský kancléř Metternich s jeho počínáním nesouhlasil a projevil ho tím, že se zmocnil Ferrary, papežského města. Tento čin mohl vést k rozpoutání války za nezávislost.

Don Bosco se nenechával strhnout politikou jako jiní kněží, soustředil se jen na své poslání (Bosco, 2014: 163-164). Roku 1847 Don Bosco pronajal celý Pinardiho dům a začal budovat útulek pro mladé učně. Zastával zde roli krejčího, učitele zpěvu, kuchaře i truhláře a jeho matka také pomáhala s nejrůznějšími pracemi. Nejdůležitější pro něj v této době byla nedělní oratoř. Tam se chlapci scházeli již ráno kolem sedmé hodiny. Začínali se zpovědí a mší. Následovala náboženská výchova, výuka počtů, čtení, instrumentální hudby a zpěvu trvající do oběda. Kolem jedné hodiny po obědě byl na řadě tělocvik a hry. Po nich další náboženská hodina, modlení a požehnání. Občas Don Bosco pobavil svým akrobatickým a kejklířským vystoupením (Schiélé, 1999: 27-28).

Jelikož počet hochů navštěvujících oratoř stoupl na osm set, rozhodl otevřít ještě jednu oratoř na druhé straně města. Na předměstí, dnes nazývaném Corso Vittorino, si se souhlasem arcibiskupa pronajal domek s kůlnou a přiléhající loukou. Novou oratoř posvětil 8. prosince roku 1847 Don Borel, jejím ředitelem byl jmenován don Carpano.

O rok později revoluční horečka stále stoupala a šířila se. Na nohou byla celá Evropa. Teď už se některé události začínaly dotýkat i Dona Bosca. V Itálii liberálové požadovali na králi ústavu a vlastenci se domáhali nezávislosti na Rakousku. Ústava jim byla v únoru slíbena. Ještě ten měsíc do Turína přijeli královští delegáti, aby vše urychlili. Don Bosco byl i s hochy pozván na manifestaci osobně markýzem Robertem d'Azeglio. Don Bosco pevně rozhodnut se nevměšovat do politických věcí, odmítl. (Bosco, 2014: 176-177). Jak uvádí Bosco: „*Na vítězném náměstí bylo pro nás rezervováno místo vedle jiných ústavů, bez rozdílu jejich poslání. Jak se zařídít? Odmítnutí se hodnotilo jako projev nepřátelství vůči Itálii. Účast znamenala souhlas s proklamovanými hesly, která podle mého soudu věštila nešťastné konce*“ (Bosco, 2014: 177).

S novou ústavou ale lidi ovládlo bláznovství, mysleli si, že mají svobodu ve vykonávání jak věcí dobrých, tak i zlých v domnění, že už nejsou žádné rozdíly mezi katolíky a ostatními vyznáními. Lidé začali napadat kostely a kněze, na samotného Dona Bosca také několikrát zaútočili (Bosco, 2007: 164).

Pro Bosca bylo velice zraňující sledovat, jak se mládež vzdaluje od Boha a mizejí zájem o kněžství. Bylo zapotřebí nových kandidátů. Po dlouhém přemýšlení rozhodl, že místo získávání nových kněží z bohatých panských vrstev, jak bylo dosud zvykem, vybere několik hochů ze své oratoře. Vybral jich třináct, ty se následně snažil co nejvíce poznat po osobní stránce, za účelem zjištění předpokladů ke kněžství. Pro uskutečnění svého cíle si z těchto chlapců vybral čtyři kandidáty. Jakkoli byl rok 1848 tragický, jedna událost Boscovu naději posílila. Ascanio Savio, jenž navštěvoval oratoř od jejího prvopočátku, oblékl kleriku. Nadále však setrval u Dona Bosca a pomáhal mu. Po čtyřech letech nastoupil do semináře, kde se z něho stal diecézní kněz (Bosco, 2014: 184-186).

Roku 1849 mu odešlo několik chlapců a pomocníků bojovat proti Rakousku. Po několika desítkách překonaných kilometrů se poníženež vraceli zpět do Turína. I když se zařekl, že se nebude účastnit žádného politického hnutí, nakonec se dobové antiklerikální propagandě vzepřel. V roce 1850 vydal sto tisíc kusů brožury nazvané *Výstrahou katolíkům*, jež oslavovala římskokatolickou církev. O tři roky později začal spolu s biskupem ze sousedství vydávat periodikum *Katolické čtení* stavící se proti protestantům ve Valdoccu.

Nedělní oratoř se ve Valdoccu již dále nerozšiřovala, Boscova pozornost lpěla na útulku – uzavřené části oratoře. Roku 1852 kostel zasvěcený svatému Františku Saleskému natrvalo nahradil kapli v Pinarদিho kůlně. V témže roce byl v Turíně Don Bosco pověřen vedením oratoře svatého Aloise, Anděla strážného a svatého Františka Saleského. Ústav ve Valdoccu se od roku 1853 významně vyvíjel. Aby mladé lidi chránil před zhoubnými vlivy

ohrožující výchovu, které viděl v ulicích a v dílnách, pustil se do tvorby malých dílen (vazačské, ševcovské, krejčovské) přímo ve svém domě. Během následujících let zde bylo založeno i středoškolské vzdělávání. Tím se oratoř Franstiška Saleského v druhé polovině padesátých let změnila na školní internát s odbornými dílnami (Schiélé, 1999: 30-32).

1.2 Cesta k řeholní kongregaci

V roce 1856 zesnula Boscova matka, která mu věrně pomáhala. Rok před touto tragickou událostí získal dobrého a oddaného pomocníka Viktora Alasonattiho. Boscovou pravou rukou se stal Michal Rua, který 25. března 1855 složil soukromý slib čistoty, chudoby a poslušnosti v pokoji svého učitele. S Michalem Ruou se roku 1858 vydal do Říma za papežem Piem IX. s žádostí o radu, zda je v laickém a antiklerikálním kontextu tehdejšího Piemontu žádoucí a možné vybudovat řeholní kongregaci. Od papeže se dočkali výslovné podpory (Schiélé, 1999: 33).

O dvanáct dní později se opět Don Bosco hlásil na audienci k papeži. Nyní mu předal rukopis salesiánských stanov, které vypracoval podle pokynů z předešlé audiece. Domů z výpravy se s Michalem Ruou vraceli spokojení, ale netušili, že jejich křížová výprava ke schválení jejich společnosti potrvá ještě celých šestnáct let. V prosinci roku 1859 svůj plán sdělil svým nejbližším spolupracovníkům. Na rozhodnutí, zda chtějí do této řeholní společnosti patřit, jim vymezil celý týden. Společnost by žila a vystupovala veřejně pod svým jménem s úředním uznáním od Církve i státu. Kromě dvou se všichni rozhodli být součástí budoucí řeholní společnosti. Dona Bosca na další schůzce zvolili hlavním představeným celé společnosti, Dona Alasonattiho prefektem, Michala Ruu katechetou a klerika Angela Savia ekonomem. Aby urychlil schválení stanov v Římě, Don Bosco roku 1860 požádal arcibiskupa o svědectví o dosavadní činnosti salesiánů a jeho doporučení (Alberti, 1947: 161-162).

Roku 1860 obklopilo Valdocco dvacet policistů, Don Bosco se musel podrobit domovní prohlídce. Byly hledány důkazy jeho spolupráce s reakčním arcibiskupem Fansonim a Svatou stolicí, avšak ani po čtyřech hodinách se vyšetřovatelé nedočkali úspěchu. V této době byly papežské státy velmi redukovány. Don Bosco se pokusil o útěchu papeže Pia IX., ten se mu odvděčil děkovným dopisem. V dopise se také zmiňoval, že válka směřovaná proti němu se obrací ve válku proti celé katolické církvi.

Přestože v této době veřejnost nedůvěřovala náboženským společnostem, přijal Don Bosco od svých žáků v květnu roku 1862 první sliby. Mezi roky 1860 a 1867 se rozloha pozemkového vlastnictví Dona Bosca ve Valdoccu ztrojnásobila a počet žáků oratoře se ze

dvou set zvýšil na čtyři sta. Od roku 1862 bylo při oratoři zřízeno již sedm dílen. K obuvnické, truhlářské, knihvazačské a krejčovské přibyla dílna písmolijectví, typografie a kovárna (Schiélé, 1999: 35-38).

Podle Cipra (1998: 22) v roce 1863 Don Bosco jmenoval Michala Ruu, kterému tehdy bylo šestadvacet let, ředitelem pobočné oratoře v Mirabello. Ta byla první oratoří otevřenou mimo turínskou oblast. K této příležitosti mu sepsal čtyři stránky Důvěrných rad pro ředitele. Cipro uvádí některé z tezí:

- a) *„Počínej si tak, abys byl milován a ne obáván. Ve tvých rozkazech a napomenutích ať všichni vidí, že hledáš dobro a že nikdy nejde o prosazování osobních rozmarů.*
- b) *Pokud jde o učitele: Snaž se s každým často hovořit. Pokud zjistíš, že něco potřebuje, postarej se o to co nejdříve. Ať se varují zvláštních přátelství a nadřezování některým hochům.*
- c) *Co se týká studentů: Pokud můžeš, proživej čas rekreace mezi hochy. Snaž se soukromě povzbudit srdečným slůvkem každého, kdo to potřebuje a kdykoliv se ti naskytne příležitost. V tom spočívá velké tajemství, jak ovládat srdce chlapců“* (1998: 22-23).

Don Bosco a jeho společnost svatého Františka Saleského se stávali čím dál, tím víc proslulejšími, i když stanovy společnosti nebyly dosud papežem schváleny. Přestože papežovo nadšení z práce salesiánů bylo nesmírné, někteří kardinálové se obávali vlastního zastínění Donem Boscem, proto ono schválení stále zdržovali. Až v roce 1874 došlo ke schválení řeholní kongregace i jejích stanov.

Kongregace začala zakládat nejen ústavy pro bezprizorné chlapce, ale k těmto zařízením připojovala školy základní, střední, řemeslné a zemědělské. Základním kamenem salesiánského školství byly především školy řemeslné, jelikož se Don Bosco již od prvopočátku soustředil na chudé řemeslníky, pro které zakládal své oratoře. Domy mladých a chudých učňů a řemeslníků se označovaly jako útulky. Další funkcí všech jmenovaných škol byla katolická výchova. Katoličtí rodiče nechtěli své děti posílat do veřejných škol, kde stále trvala protináboženská výchova. Proto na salesiánských kolejích nepobývali pouze chlapci z chudých vrstev, ale také děti z lepších katolických rodin. V tomto směru šlo o Boscův ústupek církevní vrchnosti (Vacek, 2006: 36-37).

Aby toho nebylo málo, Don Bosco si na sebe vzal ještě další starost – kampaň za nový kostel (1863). Stávající kostel svatého Františka Saleského byl pro stále přibývajících žáků již těsný. Nový kostel se rozhodl zasvětit Panně Marii Pomocnici, čímž ve Valdoccu vyvolal příval zbožnosti. K získání financí k výstavbě vyzýval lidi k peněžitém příspěvkům v člancích

a oběžnicích v katolických novinách, dále psal osobní dopisy, jiné lidi osobně navštívil. V roce 1865 také uspořádal loterii.

O rok později byla položena poslední cihla kostela a začala práce ve vnitřních prostorech. V červnu roku 1868 se lidé dočkali slavnostního zasvěcení svatyně. Od této chvíle se stal 24. květen, den liturgického svátku Panny Marie Pomocnice, pro Valdocco významným (Schiélé, 1999, s. 42-43).

Jak zmiňuje Bosco (2014: 317-319) mezi lety 1864 a 1871 došlo k založení čtyř kolejí, v Lanzu (1864), Alassiu (1870), Varazze (1871) a útulku v Marassi (1871). V roce 1872 Don Bosco převzal kolej zřízenou pro hochy z bohatých rodin ve Valsalicy. Jejím přijetí se velmi bránil, ale turínský arcibiskup s Donem Boscem odmítal diskutovat. Aby se vyhnul případným sankcím, onu kolej nakonec přijal. Valsalická kolej však představovala pro kongregaci velkou zátěž. Přestože zde pobýval malý počet studentů, výdaje na chod koleje byly vysoké. Don Bosco nakonec přišel na řešení, jak se tohoto břemene zbavit. V roce 1887 kolej odkoupil do svého vlastnictví a poté ji ihned zrušil. Jejím novým posláním se posléze stal seminář pro zahraniční misie.

Prvořadým posláním salesiánů však nadále zůstávala oratoř. Ta fungovala, pokud možno, každodenně. Počet salesiánů stále stoupal a i z toho důvodu Don Bosco vyslovil požadavek. Jak uvádí Bosco: *„Základní a neměnnou náplní salesiánského poslání je chudá mládež, hoši z lidových vrstev. Podle nich musí salesiáni uzpůsobit svou činnost. Pohotově a odvážně musí sledovat znamení a potřeby časů. Jedním slovem: chudá mládež se nesmí přizpůsobovat salesiánům a jejich zájmům, nýbrž salesiáni a jejich díla se musí přizpůsobovat potřebám mládeže lidových vrstev“* (2014: 319).

1.3 Dcery Panny Marie Pomocnice

Protože v mládí se Don Bosco věnoval dívkám, přišla mu jednou na mysl myšlenka rozšířit působení Společnosti svatého Františka Saleského i na dívky. K realizaci tohoto nápadu však potřeboval výpomoc od skupiny žen (Schiélé, 1999: 57). V dubnu roku 1871 svolal k projednání této záležitosti kapitolu kongregace. Jeho projev z této schůze se zachoval (Bosco, 2014: 327). Jak uvádí Bosco: *„Mnohé osoby mě opakovaně žádaly, abych udělal také něco pro dobro dívčí mládeže. Něco na způsob naší činnosti mezi hochy. Kdybych se měl rozhodovat podle svých sklonů, nikdy bych se nepustil do tohoto druhu apoštolátu. Ale obávám se, že bych se tím stavěl do cesty záměrům Božím. Obracím se na vás, abyste před Pánem uvážili, zda se máme odhodlat k tomuto kroku, kterým by měl být oslaven Bůh a který*

by měl prospět duším. Celý měsíc se modleme na tento úmysl, aby nám dal Pán potřebné světlo v tak důležité záležitosti“ (2014: 327).

Téhož roku se rozhodl spolupracovat v tomto směru s dcerami Panny Marie Neposkvrněné z vesnice Mornese. Jedna z turínských řádových sester mu pomohla s vypracováním návrhu stanov. Podle nich měly být členky Don Boscova institutu řádovými sestrami pro církve a svobodnými občankami pro občanskou společnost.

Od prosince 1871 do února 1872 však Don Bosco ulehl na lůžko v ústavu na Italské riviéře ve Varese s těžkým onemocněním. Don Pestarino, duchovní správce dcer Panny Marie Neposkvrněné se u jeho lůžka zastavil v lednu, aby mu sdělil, že dcery jsou připravené ke složení slibu poslušnosti. Podle pokynů Dona Bosca si dcery zvolily svou představenou, svatou ženu Marii Dominiku Mazzarellovou (Schiélé, 1999: 57).

Z důvodu rozpadání farní budovy svolili farníci, aby se děvčata přechodně přestěhovala do rozestavěné koleje s dokončeným přízemím. Později však farníkům došlo, že Dcery se zde usídlily natrvalo. Počet děvčat rychle stoupal. Obyvatelé se tímto činem cítili podvedeni a proti Dcerám se vzbouřili. Děvčata se již od nikoho nesetkala s podporou a sympatiemi. Jestliže dosud žila v chudobě, nyní velmi strádala. Jejich představená Mazzarellová se však ani na chvíli nevzdávala a od rána do večera pracovala a pro všechny Dcery se obětovala.

K usmíření mezi Dcerami a obyvatelstvem došlo v lednu 1874, kdy jejich dům navštívila poprvé smrt. Na pohřbu zesnulé sestry Marie Poggiové se sešlo celé Mornese a okolí. Byla to velmi nešťastná chvíle a značná část lidí měla v očích slzy. Od nynějška Dcery již nikdy netrpěly nedostatkem kukuřice či mouky. Téhož roku je opustil i jejich duchovní správce Don Pestarino (Bosco, 2014: 329-331).

Od roku 1876 začaly sestry svou pomoc rozšiřovat do dalších měst a vesnic. V únoru tohoto roku odešly první sestry do Vallecrosie za otevřením dívčí školy a oratoře, další založily školu a oratoř pro dívky v Turíně. Zde se usídlily asi padesát metrů od valdocké oratoře. Jiné sestry putovaly do Alassia, Lanzo Torinese, Lu Monferrata, Bielle. V Sestri Levante otevřely u moře rekreační středisko pro dívky a chlapce, kteří onemocněli tuberkulózou mízních uzlin. Tak se stalo, že roku 1878 byla společnost Dcer Panny Marie Pomocnice rozšířena po celém světě (Bosco, 2014: 331).

1.4 Cesta za hranice

Po seznámení s argentinským konzulem Janem Křtitelem Gazzolou, italským emigrantem, zaměřil Don Bosco pozornost právě na Argentinu. Konzul Gazzolo mimo jiné přispěl k výstavbě kostela pro své krajany v Buenos Aires. Pomáhal italským emigrantům, kteří mířili do Jižní Ameriky. S jeho pomocí a s papežovým souhlasem Don Bosco začal připravovat salesiány na expanzi. Vybrali šest kněží a čtyři laické řeholníky (ševce, domovníka, učitele hudby, truhláře), kteří cestu absolvují.

Na jejich počest se konal obřad na rozloučenou v listopadu roku 1875. Don Bosco přednesl proslov, při němž sotva zadržoval slzy, s každým misionářem se objal a stejně tak po něm učinili i ostatní přítomní duchovní (Schiélé, 1999: 64-67). Pro tuto misií Bosco stanovil tři hlavní cíle. Jedním bylo založení salesiánské základny v Buenos Aires, která bude sloužit celé Americe. V ní by se kněží soustředili na opuštěnou, chudou mládež a zakládání oratoří. Po vybudování této základny by přišla na řadu kolej v San Nicolas, o jejíž správu byli salesiáni požádáni. Z těchto dvou míst by se měli posléze misionáři dostávat i do jiných dalších míst (Vacek, 2006: 39).

Souběžně s argentinskou výpravou, byla připravována i cesta do Francie. Ta se stala první zahraniční zemí, která přijala salesiány. Sám Don Bosco v prosinci překročil hranice, aby v Nice zařídil vše pro působení svých žáků. K jeho činnostem a plánům týkajících se Nice se připojil biskup Sola, i když jim nebyl příliš nakloněn. Don Bosco převzal družinu učňů, která přebývala v bývalé továrně na břehu řeky ve skromných podmínkách. Z Itálie první členy osazenstva přivedl kolem 21. listopadu. Prostory bývalé továrny byly stísněné, a proto si koupili vilu Gautier na náměstí Armes. Pro školní rok 1876 místní družina přijala kolem padesáti dětí (Schiélé, 1999: 67-69).

Slavnostní otevření tohoto podniku proběhlo v březnu 1877 a předsedal mu Don Bosco. Při něm se zde snažil vylíčit svůj výchovný program. Při této příležitosti vydal stručné pojednání, jež nazval Preventivní systém ve výchově mládeže. Jedná se o jedinou teoretickou interpretaci jeho pedagogických metod, kterou zanechal. V tomto roce byl Bosco konečně v Nice přijat. Pozitivní ohlasy místních občanů se šířily rychle dál. Zanedlouho Don Bosco převzal zodpovědnost za dvě zemědělské osady v okolí Toulonu. Salesiány si osobně vyžádal marseilleský farář Guiol, u něhož založili oratoř svatého Lva. Na poslední chvíli si Don Bosco rozmyslel podepsat smlouvu o sloučení s Ústavem osiřelých učenčáků z Auteuil v roce 1878 z obavy, že si tím uzavře cestu do Paříže. Do té prostoupil až v roce 1884 a téhož roku pronikl i do Lille (Schiélé, 1999: 69-70).

Salesiáni se dostali také do Španělska, kde se jejich významná spolupracovnice paní Dorota de Chopitea stala matkou salesiánského díla. Don Bosco si usmyslel, že je nutné vytvořit určitý prostředek pro všechny salesiánské spolupracovníky, jímž by se všichni i se všemi salesiány spojili. Za tímto účelem byl vytvořen *Salesiánský věstník – Bollettino salesiano* vycházející jedenkrát za měsíc. V srpnu 1877 bylo vydáno jeho první číslo a celé ho vytvořil Don Bosco sám. Podle jeho slov se měl zasílat jak těm, kdo ho chtějí, tak i těm, kdo ho nechtějí. Obsahem Věstníku byly například dopisy salesiánských misionářů, dějiny oratoře, rubrika o vyslyšeních a milostech na přímluvu Panny Marie Pomocnice (Bosco, 2014: 346-347).

Po sto letech od založení v roce 1947 salesiáni vykonávali své poslání dohromady v 992 domech a výchovných ústavech. Konkrétně v Evropě jich bylo 496, v Americe 354, v Asii salesiáni působili ve 102 domech a ústavech, v Africe ve 37 a v Austrálii ve 3. Kongregace zahrnovala celkem 14 430 salesiánů, z nichž víc než 1 200 osob byli misionáři. Měla jednoho kardinála, deset arcibiskupů a dvaadvacet biskupů. Dohromady salesiáni spravovali 435 kostelů, při některých byly zřízeny i fary. V těchto letech také řídili nespočet škol, například lidové, střední, průmyslové, řemeslnické, učitelské ústavy, konvikty aj. V roce 1940 byla v Turíně otevřena salesiánská universita se čtyřmi fakultami Pontificium Atheneum Salesianum, již schválil stát i Církev. Přesto všechno se salesiáni stále drželi hlavního cíle a poslání, které stanovil Don Bosco, a tím byla oratoř.

Stejně jako salesiáni pokračovali ve svém působení, rozšiřovaly se Dcery Panny Marie Pomocnice, jež založil Don Bosco s blahoslavenou Marií Dominikou Mazzarelovou. Ty v roce 1847 tvoří víc než 10 000 sester, mají 712 domů. Dále spravují některé výchovné ústavy, sirotčince, lidové a střední školy, nemocnice a vedou katolické spolky. Stejně tak pracují po celém světě jako misionářky (Alberti, 1947: 435-437).

1.5 Na konci

Don Bosco na sobě nesl tíhu celé salesiánské rodiny a navíc přijal zodpovědnost i za stavbu chrámu Božího Srce v Římě. Jednalo se o nepřímou žádost římských kardinálů. Tímto činem si měli salesiáni vysloužit povolení otevřít salesiánský dům přímo v Římě. Finanční náklady stavby však měla hradit salesiánská kongregace, jež sotva zaopatřovala své řeholníky a chlapce. Přestože Donu Boscovi bylo téměř sedmdesát let, uskutečnil roku 1883 cestu přes celou Francii poctivě sháněje finance ke stavbě chrámu. Cestování bylo pro Dona Bosca velmi vyčerpávající, ale peníze přivezl (Vacek, 2006: 38).

V únoru 1884 ulehl s bronchitidou způsobenou vlivem vlhkého turínského počasí. Několik dní se zdálo, že tato nemoc bude pro kněze smrtelnou. Jeho křehké plíce bronchitida natrvalo poškodila. V ten čas začal Don Bosco sepisovat závěť (Schiélé, 1999: 85). Jeho slova uvádí Schiélé: „*Váš první představený zemřel. Váš skutečný představený, Ježíš Kristus, však nezemře. Bude stále vaším pánem, vaším průvodcem, vaším vzorem. Sbohem, mí drazí synové, čekám na vás v nebi*“ (1999: 85). Byl si vědom, že jeho život uhasne již v blízké době.

I přes vážné onemocnění si nemohl odpustit uskutečnění posledního úkolu. Před svou smrtí chtěl zbavit kongregaci biskupského poručnictví. Téhož roku 1884 po Marseille a Nice dorazil do Říma. Nový papež Lev XIII. ani kardinál prefekt Kongregace biskupů a řeholníků mu nebyli příliš nakloněni. Celých deset týdnů čekal na udělení audience. Přestože to vypadalo, že jeho cesta bude bezúspěšná, papež mu přislíbil vše, co si přál. Dekret příznávající salesiánům stejná privilegia jako redemptoristům, byl podepsán dne 28. června (Schiélé, 1999: 85-86).

Salesiánská kongregace byla zabezpečena a Donu Boscovi nic nebránilo v tom, aby šel na zasloužený odpočinek. Nebyl by to ale on, kdyby odešel úplně do ústraní. Proto se uchýlil na takové místo, odkud se mohl do chodu kongregace kdykoli vložit. Ještě předtím ale musel splnit jednu povinnost a zvolit si svého zástupce. Jím se nemohl stát nikdo jiný než Michal Rua. Ten byl jedním z prvních chlapců docházejících do oratoře a jedním z prvních salesiánů. Mimo to byl Boscovým nejvěrnějším spolupracovníkem, schopným postavit se do čela celé kongregace ještě za jeho života. Svůj odpočinek zakladatel salesiánské rodiny prokládal několika zahraničními cestami, na kterých hledal bohaté altruisty, jež by kongregaci podpořili (Vacek, 2006: 38-39).

Do svých posledních chvil se nedokázal Don Bosco vzdát svých hochů. Dle jeho slov chvíle strávené mezi chlapci, kdy je poslouchal, díval se na ně a mluvil s nimi, to bylo pro něho tím nejlepším lékem (Bosco, 2014: 419). Roku 1887 se jeho zdravotní stav měsíc co měsíc zhoršoval. Již se z něho stal stařec s hlubokými vráskami, schýlený vlivem nemoci a únavy, jeho končetiny se často stávaly bezvládnými.

I přes svůj zdravotní stav se zúčastnil zasvěcení kostela Sacro Cuore v Římě, kde mu na výjimečné audienci papež poblahopřál a poděkoval mu. V novém kostele odsloužil mši, při níž nedokázal udržet slzy. V tu chvíli znovu prožíval sen z dětství, který ho doprovázel po celý život. Po návratu z Říma již nebyl schopen samostatné chůze a na podzim 1887 definitivně ulehá. Přesto všechno se ještě 6. listopadu zúčastnil obřadu na rozloučenou s misionáři odjíždějícími do Ekvádoru. Ti k němu postupně přistupovali, aby políbili jeho ruku (Schiélé, 1999: 91-92).

V polovině prosince se před pokojem Dona Bosca sešla skupina asi třiceti chlapců žádajících o vyzpovídání. To bylo naposled, kdy zpovídal. Následně přestal i s přijímáním návštěv, kterých byla záplava. Den 23. prosinec se zdál být Boscovým posledním, proto požádal o pomazání nemocných. To mu poskytl druhý den ráno monsignore Cagliari. V další dny se však jeho stav zlepšil. Nechal si k sobě přivést Dona Ruu a monsignora Cagliari, vzal je oba za ruku. (Bosco, 2014: 427-431). Privil jim, jak uvádí Bosco: „*Podporujte se bratři. Mějte se rádi, pomáhejte si a vzájemně spolu vycházejte jako bratři. Nikdy vám nebude chybět pomoc Boží a pomoc Panny Marie... Slibte mi, že se budete mít rádi jako bratři*“ (Bosco, 2014: 431).

Počátkem ledna roku 1888 přemohly Dona Bosca dva záchvaty, které mu vzaly zbytek jeho neutuchající energie. Konec byl již blízko. Přestože všem umírajícím povídal, ať jsou na smrt připraveni, samotného ho blízkost smrti děsila. Potřeboval slyšet tatáž slova, která vždy říkal, aby se strachu zbavil. Od 22. ledna jen ležel, trpíce na posteli, avšak bez jakéhokoli naříkání. Přemáhaly ho bludné představy, ale v jasných chvílích sděloval lidem stojícím u lůžka svá přání. Den před jeho smrtí se před jeho postelí vystřídalo nespočet lidí – salesiánští představení, salesiáni ze sousedních domů, mládež ze salesiánských škol i dobrodinci. Všichni se s ním loučili s políbením ruky. Svět opustil 31. ledna roku 1888 v sedmdesáti dvou letech. V ten den se rozezněly zvony kostela Panny Marie Pomocnice (Schiélé, 1999: 92-93).

2 A. S. MAKARENKO

Vychovatel, učitel, teoretik, spisovatel, bojovník za nové cesty v komunistické výchově, Anton Semjonovič Makarenko, se narodil 1. března 1888 v Bělopolji, na okraji Ukrajiny. Jeho otec, Semjon Grigorjevič Makarenko, pocházel z dělnické rodiny. Semjon v útlém věku osiřel a možná vlivem nepříznivého dětství se stal zasmušilým, uzavřeným a mlčenlivým mužem. Svoji práci natěrača byl zcela pohlcen a vzhledem ke své přičinlivosti byl později povýšen na mistra natěračského oddělení v železničních dílnách. Antonova matka, Taťána Michajlovna, pocházející ze zchudlé šlechty, byla velmi živá, družná a byla dobrou hospodyní s laskavým srdcem. Makarenkova rodina původně žila v Krjukově, kde se otec s matkou seznámili. V roce 1901 se sem rodina opět vrátila a nastalo se usadila v přízemním domě, kde se dnes nachází státní muzeum A. S. Makarenka (Pecha, 1975: 23-24).

Rodina čítala celkem pět dětí. První narozená dcera Serafima zemřela v raném věku. V roce 1881 přišla na svět dcera Aleksandra, po ní Anton, v roce 1895 další dcera – Natalie a téhož roku se narodil všemi hýčkaný Vitalij. Roku 1893 domácnost Makarenků postihla tragédie, kdy dcera Nataša zle upadla, a tím přišla o nohy. Jejího upoutání na lůžko sourozenci často zneužívali k různým nespravedlnostem. Toto hašteření neprospívalo rodinné harmonii do té doby, než roku 1899 zesnula (Pecha, 1999: 12). Tosja, jak v dětství Antonovi říkali, se jevil být přísným a zdrženlivým chlapcem, avšak uvnitř byl velmi soucitný, citlivý a skrýval v sobě umělecké dispozice. Později nebyl mezi dětmi příliš oblíbený pro jeho zálibu v knihách a neduživost (Pecha, 1975: 24).

V sedmi letech začal Tosja docházet na dvoutřídní počáteční školu ministerstva dopravy s pětiletou výukou v Bělopolí. Na konci devatenáctého století vlivem sjednocení dvou železničních okruhů, Charkovsko-Nikolajevského s Kursko-Charkovsko-Sevastopolským, došlo v Krjukově k rozšíření a zmodernizování železniční dílny, kam byl v prosinci 1900 Antonův otec opět přeřazen. O měsíc později se sem přesídlil i zbytek rodiny. Zde místní děti Tosjovi přezdívaly „hrabě Antoša Pometlo“, následkem toho se pak uzavřel do sebe, a ještě více přimkl ke knihám. Zkušenosti vyvržence později podnítily jeho chápavý a citlivý postoj ke svěřencům, protože sám znal, jak chutná šikana.

Po počáteční škole nastoupil na čtyřtřídní městskou školu v Kremenčugu s šestiletou docházkou. Vyučoval se zde zeměpis, přírodopis, kreslení a rýsování, fyzika, ruština, dějepis, náboženství, aritmetika, tělocvik a zpěv. Vzhledem k celkové neprostupnosti učebních plánů a chybějícím cizím jazykům oproti běžné střední škole, znemožňovala tato měšťanka přestup do vyšších tříd gymnázia, čímž se uzavřel i vstup na univerzitu.

O další Antonově životní dráze rozhodoval otec. Vzal v úvahu jeho lásku ke knihám, averzi k manuální práci a vysokou úroveň intelektu, kterou převyšoval vrstevníky. V tomto případě se profese učitele sama nabízela. I když se Anton zajímal o spisovatelskou kariéru, učitelství akceptoval jako můstek ke svému snu (Pecha, 1999: 13-19).

Sám svou volbu povolání okomentoval v Moskvě na učitelské přednášce, přibližně dva měsíce před svou smrtí. Jak uvádí Pecha: „*Nemám žádné pedagogické nadání a k pedagogice jsem se dostal náhodou, aniž jsem k tomu měl nějaké vlohy. Můj otec byl natěrač. Řekl mi: budeš učitelem. Nemohl jsem věc posuzovat. Tak jsem se stal učitelem. A velmi dlouho jsem cítil, že mi to jde špatně, že jsem nevalný učitel. Také vychovatel jsem byl nevalný*“ (1999: 18). Vystudoval jednoletý pedagogický kurz pro přípravu učitelů obecných škol při čtyřtřídní městské škole v Kremenčugu, kde ho chválili za znamenité studijní výsledky a mimořádnou vytrvalost. Kurz dokončil v roce 1905, čímž se z něho stal učitel prvního stupně s právem vyučovat na vesnických dvoutřídních školách ministerstva lidové osvěty (Pecha, 1975: 4).

Z malého Antona vyrostl svobodomyšlný intelektuál libující si v umění a přijímající svět se skeptickým kriticizmem. Pro hmotné zajištění rodiny se Anton mohl plně věnovat svým kulturním zájmům. Spolu s bratrem Vitalijem navštěvovali různorodá představení v Kremečugu, kde byla například stálá opereta, divadlo malých forem, činohra a několik kin. Jako nenasytný a dychtivý čtenář byl viděn stále s knihou v ruce. Vitalij ho označoval za nejvzdělanějšího člověka z Krjukovanů. Podle bratrových vzpomínek četl knihy o sociologii, filozofii, přírodních vědách, astronomii, literární kritice, a především četl krásnou literaturu (Pecha, 1999: 16-17).

Orientoval se v politickém i filozofickém směru a neunikly mu ani myšlenkové vlivy marxismu. Stavěl se proti patriarchálnímu uspořádání rodiny, kde vyrůstal. Přijal dobovou myšlenku volné lásky s negativním vztahem k manželství. Poté co vyšel najevo jeho milostný vztah s Jelizavetou Fjodorovnou Grigorovičovou, raději odešel z rodinného domu, než aby uposlechl otce a vztah ukončil. S postavou této ženy se můžeme shledat i v jeho knize *Pedagogická poema* jako s Jakateřinou Grigorjevovou (Pecha, 1992: 105).

V oblasti milostné byl Makarenko romantikem a snílkem, leckdy velmi naivním. V této sféře si kompenzoval své neuspokojené ambice. Nebyl například spokojen se svým velkým nosem. Dále trpěl silnou krátkozrakostí, byl malého vzrůstu a styděl se za své zdravotní strádání. V dospělém věku si nechal narůst knír, který se okamžitě stal dominantou tváře. Když začal pracovat, platil si nejlepšího kremenčugského krejčího a šatil se jako

elegantní muž. Své nedostatky v kontaktu se ženami vyrovnával kulturou slova a vtipností ducha (Pecha, 1999: 17).

Po absolvování pedagogického kurzu začal v krjukovské národní škole učit kreslení, rýsování a ruský jazyk. Zde své žáky nejen vzdělával, ale snažil se podílet i na jejich výchově v mimoškolním čase. Do edukačního procesu se snažil zapojit i dospělé například tím, že pořádal různé osvětové přednášky a besedy (Vacek, 2006: 45). S tímto faktem však nesouhlasil jeho bratr Vitalij, jehož do roku 1908 Makarenko sám učil. Pecha uvádí jeho tvrzení: *„Ve skutečnosti se Anton i jeho kolegové omezovali na pět plánovaných hodin denně, a to je vše. Nebyla žádná shromáždění po vyučování, žádné čtené zkoušky, žádná divadelní představení a vůbec – nic. Také s námi nepořádali žádné hry. Ani na to nebyl čas, neboť o velké přestávce se učitelům do sborovny stavěl samovar a oni čajovali, ale po páté vyučovací hodině všichni spěchali domů, někdo do Krjukova, jiní žakovským vlakem do Kremenčugu. Jenom o Vánocích se pořádala tradiční vánoční slavnost se stromečkem a rozdáváním sladkostí žákům, ale taková slavnost se pořádala ve všech základních školách“* (1999: 27).

Pro své případné revoluční ovlivňování žáků musel školu opustit. Odstěhoval se do Dolinské, malé železničné stanice, za svým přítelem Kompancevem. Zde pracoval nejen jako učitel, ale také jako vychovatel v internátu. Mimoškolním činností se sporadicky věnoval už v Krjukově, v Dolinské jimi vyplnil většinu svého volného času. Svěřence vedl především k důvěře v ostatní, v sebe samé i v kolektiv. Pro svou touhu studovat na vysoké škole a opět pobývat v centru kultury po třech letech dolinskou školu opustil. V roce 1914 Makarenka přijali na učitelský institut v Poltavě na tříleté studium. Získal stipendium za cenu toho, že stráví šest let na městských školách dle příkazů úřadů školství (Vacek, 2006: 46-48).

V září roku 1916 studium přerušil z důvodu povolání k vojenské povinnosti. Na vojně však pobyl pouze do března 1917, kdy ho propustili pro neschopnost. Okamžitě se vrátil ke studiu a v červnu roku 1917 se stal kvalifikovaným učitelem vyššího stupně základní školy. Antonu Semjonovičovi to stále nestačilo a toužil pokračovat na univerzitě. Ale povinnost péče o matku po otcově smrti mu další studium znemožnila. Roku 1922 na univerzitě studoval, avšak blížící se úpadek Gorkého kolonie ho donutil studium opustit.

V létě 1917 se Makarenko stává ředitelem na železničářské škole v Krjukově. V této době se na Ukrajině měnila různorodá vojska, přišla revoluce. Dlouhý čas trvalo, než se trvale ustanovila sovětská vláda. I když pro něj nebyl tento čas příliš bezpečný, např. z důvodu bratrovi volby strany, stále se stavěl za sociálně vyloučené (Balvín a Sedláček, 2016: 17-18). Pro Makarenka znamenala revoluce přelom v jeho pedagogické práci následkem nových perspektiv sovětské společnosti a nové vůdčí myšlenky, která pokládala za nutné vychovat

novým způsobem nového člověka. V srpnu 1919 byla škola v Krjukově narušena přicházejícími Děnikinci. Nato se Makarenko ujal vedení národní školy v Poltavě, kde se začal věnovat i politické práci. Zvolili ho zde za člena městské rady a členem guberniálního vedení (Pecha, 1975: 7-9).

2.1 Kolonie Gorkého

Na návrh guberniálního úřadu lidového vzdělání se roku 1920 postavil do čela organizace poltavské kolonie, zde započala jeho práce s bezprizornou mládeží. Pecha uvádí: *„Bezprizornost byla vážným společenským problémem sovětského státu. Nebyla jen důsledkem hladu a světové i občanské války, byla i těžkým dědictvím. Sovětská vláda podnikala všechny kroky k likvidaci bezprizornosti, především zakládáním tisíců dětských domovů“* (1975: 9).

Kolonii přiřadili pozemek bývalé kolonie pro mladé provinilce s rozlohou kolem čtyřiceti hektarů s několika polorozpadlými budovami, vzdálený šest kilometrů od Poltavy. V prosinci přišli první chovanci, patnácti až osmnáctiletí provinilci. Ti však jen lenošili, pedagogům se otevřeně vysmívali a na noc odcházeli kamsi z kolonie. Do jisté míry se Makarenkovi podařilo ukáznit první kolonisty, ale v únoru se počet chovanců rozrostl na padesát. Proto na ně Anton Semjonovič kladl požadavky postupně, avšak tvrdě. Právě tato tvrdost na kolonisty působila významným dojmem, stejně jako Makarenkovo sebeovládání, statečnost, obětavost a vytrvalá starostlivost (Medynskij, 1952: 21-22).

V práci s bezprizornými se Makarenko řídil filozofií Gorkého a snažil se ve zkažených chovancích vidět ty nejlepší perspektivy a možnosti. Z kolonie odstranil ploty s ostnatým drátem, systém disciplíny založeném na násilí, ozbrojené strážce aj., aby už prostředí nepřipomínalo vězení. Pobyt v kolonii se stal dobrovolným, chovanci mohli kdykoli utéct (Pecha, 1975: 10).

Během večerů chovancům předčítal slavná díla ruských spisovatelů, kolonisty nejvíce zaujaly životní příběhy Maxima Gorkého. Cítili určitou spřízněnost s jeho životem. Stejně jako pro Antona Semjonoviče se i pro kolonisty stal vzorem. Proto po roce stráveném v kolonii Makarenko usiloval, aby nesla právě Gorkého jméno (Medynskij, 1952: 27). Jak uvádí Balvín a Sedláček: *„Kolonisté si velmi dlouho přáli navázat kontakt přímo s Gorkým, ale neznali jeho adresu, protože tehdy pobýval v zahraničí. Když se jim podařilo se dopátrat Gorkého adresy do Itálie, kde tehdy žil, napsal mu Makarenko první dopis, ze kterého se rozvinula bohatá korespondence“* (2016, str. 20).

Po dvou letech stoupl počet chovanců na sto dvacet čtyři. Vzrostlo i jejich hospodářství, které zahrnovalo kolem padesáti prasat, osmi koní, šestnácti krav, velkou zeleninovou zahradu. Zemědělské práce vedl později najatý agronom Nikolaj Eduardovič Fere. Kolonisté byli rozdělováni do oddílů, v jejichž čele stál velitel. Každý oddíl pojímal jiný počet kolonistů, jiný počet děvčat a chlapců, záleželo na povaze práce. Sestavovaly se také tzv. kombinované oddíly na přechodnou dobu. Velitelé oddílů vytvářeli velitelskou radu, která se stala pomocnou a velmi mocnou rukou Antona Semjonoviče při výchovné práci (Medynskij, 1952: 24).

Makarenko si plně uvědomoval, že děti nejsou pouze předmětem výchovy, ale jsou živoucími bytostmi, s nimiž je nutno jednat jako se soudruhy a občany, ctít jejich povinnosti a práva, např. povinnost odpovídat za své činy, právo na radost. Proto jeho požadavek na děti zněl takto: „*Bud'te opravdovými lidmi!*“ (Makarenko, 1951: 136). Děti z tohoto požadavku cítily značnou důvěru a vážnost, a proto měl takovou účinnost. O termínu „zkažené dítě“ tvrdil, že je pouhým fetišem neúspěšných pedagogů. Sám své svěřence nikdy nepovažoval za morálně narušené a dle jeho slov nebyli narušení ani jediný den.

Proces výchovy nového člověka podle Makarenka probíhal nejen uvnitř kolektivu, ale naopak v celé socialistické společnosti. Šlo o procesy vnitřních vztahů a práce, také znalostí, vzdělání, lidského růstu a v neposlední řadě výjimečně jemné vnitřní vztahy mezi kolonisty. Tvrdil, že čím více se sloučí povinnost občana s výchovou a růstem dětí, tím hodnotnější lidé se z nich stanou (Makarenko, 1951: 439-440).

I když se chování kolonistů postupně zlepšovalo, někteří se stále oddávali nočním vpádům do spíží a sklepů okolních vesničanů. Často proto docházelo k neshodám. Ke střetům docházelo i se sedláky, kteří se přeli o půdu. Anton Semjonovič se navíc musel zabývat i konflikty uvnitř kolonie, řešil například sebevraždu jednoho chlapce či násilí páchané vzhledem k židovským chovancům (Balvín a Sedláček, 2016: 19-20). K určitému zvratu došlo, když po dlouhých tahanicích s úřady dostala kolonie do nájmu velký parní mlýn. Tím kolonie získala mocný prostředek k ovlivňování života na vesnici, a navíc jí přinášel zisk (Pecha, 1975: 12).

V období rozkvětu kolonie Makarenko u chovanců pozoroval určitou stagnaci. Postrádali výzvy, jejich nadšení a zápal se ztrácel. To vedlo k nalezení „zákonu o pohybu vpřed“, proto se rozhodl kolonii přemístit. Plánovali přesídlení do Záporoží na Dněpru, kde stálo zpustlé panské sídlo. I když z této varianty byli kolonisté nadšení, bohužel papírovou bitvu opět prohráli. Druhou možností byl kurjažský klášter nedaleko Charkova, kde se už jedna kolonie nacházela. V ní však byli chovanci tak zdivočelí, že vychovatelé ze své práce

rezignovali a starali se pouze o svou ochranu a ochranu svého majetku. S Antonem Semjonovičem se sem zprvu nastěhovalo jen několik vybraných kolonistů.

S příchodem kolonie Gorkého se vše jevílo optimisticky a ze zpustlých kurjažanů se postupně stávali noví gorkovci nerozeznatelní od těch původních (Balvín a Sedláček, 2016: 20-21). V pedagogické poémě Makarenko o této situaci píše, jak uvádí Pecha: „*Když jsem tam jel, netušil jsem, že si jedu vybírat hrob pro svou kolonii*“ (1975: 14).

Roku 1927 došlo na postavení pomníku F. E. Dzeržinskému s cílem vytvořit domov pro bezprizorné. Nedaleko Charkova vyrostla nádherná budova s hospodářskými budovami a dílnami. Téhož roku byl Makarenko zvolen vedoucím komuny Dzeržinského. Vedl tedy obě zařízení, kolonii Gorkého a komunu Dzeržinského, a to až do jara roku 1928 (Medynskij, 1952: 33).

Proti výchovnému systému Antona Semjonoviče v Gorkého kolonii padaly protesty snad ze všech stran. Vycházely z úst inspektorů lidového vzdělání, pracovníků mládežnických organizací, praktických vychovatelů z oblasti převýchovy, zdánlivých teoretiků a dalších. Nejvíce se dotýkaly systému kázně, který se velmi odlišoval od jiných kolonií té doby. Velkým problémem se jim jevila „vojenizace kolektivu“, jejímž obsahem byly hlášení, nástupy, signály trubkou, pochody v útvaru a vnější znaky jako například uniformy, prapory, odznaky aj. Tehdejší kritikové nepochopili, že smyslem tohoto počínání je pouze hra. Makarenko byl také odsuzován za zavedení soutěžení mezi mládeží a užívání trestů (Pecha, 1975: 14-15).

Jak uvádí Pecha, v jedné kapitole nedokončeného fragmentu z roku 1932 Makarenko píše: „*Jak vidno, působil takový zákon: dokud to například v dětském domově jde špatně, úředníci sedí a fňukají se smutným obličejem, že je naše věc těžká, že není lidí, že nemáme hmotnou základnu; ale jakmile jen se v některém bodě pohne skutečná práce, vrhají se na ni se vši erudicí, principy a formulemi a podle všech pravidel dokazují, že se práce nedělá tak, jak je potřeba, že jsou v ní nenapravitelné prohřešky, které nutně musí vést k výchovné katastrofě*“ (1975: 15).

Makarenkovy konflikty s dobovou pedagogikou tkvěly v rozdílném pohledu na dítě. Tehdejší pedologie, nauka o dítěti, byla směrem pedocentrickým přeceňující biologické a sociální činitele a psychologii nadřazovala pedagogice. Za to Anton Semjonovič zastával názor, že dítě má být předmětem aktivního výchovného působení, a ne předmětem studia.

Makarenko již viděl, že dny kolonie jsou sečteny. Usmyslel si, že před svým odchodem přivítá v kolonii samotného Maxima Gorkého. Ten přijel v červenci roku 1928 (Pecha, 1975: 16-17). Během návštěvy se mu Anton Semjonovič ani slovem nezminil o svém

nadcházejícím odvolání z funkce, aby nenarušil tak radostnou atmosféru. Po odchodu Gorkého, odešel sám Makarenko a do Kujaže se již nevrátil (Medynskij, 1952: 36).

2.2 Komuna Džeržinského

Při nástupu do funkce pedagogického vedoucího komuny roku 1927 přišlo do komuny spolu s ním deset dívek a padesát chlapců z Gorkého kolonie, kteří měli tvořit jádro budoucího kolektivu. Komunu spravovali charkovští čekisté. Protože se jí nikdy nedostalo státní podpory a prostředky čekistů se záhy vyčerpaly, komuně nezbývalo nic jiného, než se o sebe postarat sama (Pecha, 1985: 22). Organizátoři komuny se zaměřili pouze na dílny řemeslné. V komuně se nacházely čtyři dílny: zámečnická, ševcovská, krejčovská, zámečnická. Vybavení však nebylo valné, zpočátku komuně chyběly materiální zásoby a provozní kapitál (Pecha, 1988: 226).

Nakonec se zde z primitivní řemeslné výroby vyvinula tovární dokonale mechanizovaná výroba. Plné soběstačnosti komunardi dosáhli 1. 7. 1930 (Pecha, 1975: 19). V dílnách se ke konci roku 1930 zavedla mzda, čímž se upevnila materiální pozice komuny a notně se zvýšila pracovní produktivita. Protože pokladna komunardů obsahovala spoustu peněz, přišla na řadu otázka závodu (Pecha, 1988: 228).

Postupem času komuna dokázala vybudovat moderní závod, kde byly vyráběny fotografické aparáty značky FED a elektrické vrtačky značky FD 1. Z důvodu vysokého ročního příjmu, který dosahoval až k pěti miliónům rublů, byl životní standard komunardů vyšší než jiné sovětské mládeže této doby (Pecha, 1975: 19). V roce 1930 se navíc škola komunardů přetvořila na dělnickou fakultu přidružující se k strojnickému institutu v Charkově (Pecha, 1988: 228).

Stejně jako Gorkého kolonie byla komuna považována za vzorné výchovné zařízení. Na výchovu bezprizorných se sem jezdily dívat celé delegace ze všech koutů světa (Pecha, 1985: 22). Avšak ani zde se Anton Semjonovič nevyhnul konfliktům týkající se jeho výchovných metod. V některých případech se musel přizpůsobovat a ze svých pedagogických zásad slevit. Pedagogické požadavky prosazoval skrze samosprávný kolektiv, plenární shromáždění a radu velitelů. Nicméně byl roku 1935 nečekaně telegraficky z komuny odvolán a přeložen do Kyjeva, kde měl zastávat funkci pomocníka vedoucího oddělení pracovních kolonií. Zde setrval do roku 1937. Přestože výchovné zařízení komuny Džeržinského zaniklo, její závod se nadále rozrůstal. Roku 1936 převzal Makarenko navíc přechodné vedení kolonie v Brovarech. Tím ale jeho praktické vychovatelské působení skončilo (Pecha, 1975: 19-20).

2.3 Výchovný systém

Sovětský pedagog Anton Semjonovič Makarenko se ve své pedagogické činnosti inspiroval, jako jiní pedagogové té doby, novými obzory přicházejícími po Říjnové revoluci. Od ostatních sovětských pedagogů se odlišuje tím, že všechny jeho plody přispívající do pedagogické teorie vyrostly pouze z jeho pedagogické praxe. Tu vykonával 16 let ve škole a posléze 16 let v koloniích (Pecha, 1978:88).

V Makarenkově výchovném systému je třeba zdůraznit několik věcí, které byly zásadní. Důležitou roli hrála organizace kolektivu jako celku, strukturovaný a svědomitě dodržovaný režim společného života, systém perspektiv, výchova společnými činnostmi, práce v malých skupinách, spolupodílení mládeže na organizaci chodu zařízení se vzájemnou výchovou, pozitivní ladění kolektivu.

Nutné je dát kolektivu jednotného ducha a jak říká Makarenko, tón, a to v durové tónině. K tomu napomáhá předně velikost kolektivu, jež by neměla být příliš velká. Dále pravidelné scházení kolektivu jako celku. V komuně nemělo společné shromáždění pouze funkci informační, ale každý zde mohl vyjádřit svůj názor při řešení problémů společného bytí, plánování nových věcí aj. Tuto formu společných shromáždění Makarenko považoval za zásadní a později ji doporučoval ve svých knihách i pro celé školy (Tichý, 2017: 22-23).

Pro koncepci kolektivu Antona Semjonoviče je charakteristické:

- a) společenská skupina založená na věcných vztazích s motivací společné perspektivy;
- b) pevné vedení, zvláště hlavního vedoucího, jenž je v přímém kontaktu se všemi členy;
- c) soustava tradic zachovávající spojitost napříč generacemi kolektivu;
- d) vyhrazené mravní normy, pozitivní postoj k široké společnosti a jejím ideálům (Pecha, 1968: 198).

Nejpropracovanější částí je hierarchie samosprávných orgánů a organizace kolektivu. Nejmenší kontaktní jednotkou žijící, bylo-li to uskutečnitelné, neustále pospolu je základní kolektiv – oddíl. Měl sedm až patnáct členů. Disponoval společným místem v jídelně, členové často pracovali ve stejné dílně, bydleli ve společné ložnici či v sousedících ložnicích. Věková heterogenost oddílů vedla k posloupnosti generací a tradic, posílení pocitu vzájemné zodpovědnosti (Pecha, 1968: 84).

Jeden z členů oddílu je na společném shromáždění zvolen nebo jmenován velitelem. Možnost hlasovat mají pouze členové kolektivu – komunardi. Pro získání této vedoucí pozice existuje několik předpokladů jako např. oddanost zájmům zařízení; dobré studijní a pracovní výsledky; organizační schopnosti; čestnost; energičnost; taktnost aj. Mezi úkoly velitele patří:

dohled nad dodržování denního pořádku oddílu; péče o jeho zdravotní stav; sledování studijní úspěšnosti a péče o problémové studenty; zapojování členů do sportovních a klubových aktivit atd. Velitelé jsou voleni na tři až šest měsíců a společně tvoří radu velitelů (Makarenko, 1954: 7-12).

Hlavním orgánem samosprávy bylo společné shromáždění, které prověřovalo a řešilo tyto záležitosti:

- a) zprávy o chodu výrobního, zdravotního, učebního a hospodářského oddělení;
 - b) informace o chodu samosprávných orgánů;
 - c) zprávy finančního oddělení; nabídky organizačních změn;
 - d) sdělení o vyznamenáních, prémiech a propouštění chovanců;
 - e) měsíční informační sdělení rady velitelů týkající se prospěchu, kázně, stavu ústavu a výroby;
 - f) písemný styk s jinými výchovnými organizacemi, ústavy či osobnostmi a jiné
- (Makarenko, 1954: 16).

Na shromáždění participovali vychovatelé, učitelé, výrobní instruktoři a všichni chovanci. Scházet by se, podle Makarenkova doporučení, měli minimálně dvakrát v měsíci nebo víckrát, například při vzniku překážek v práci a v organizačním období (Pecha, 1968: 88).

Důležitým prostředkem pro organizaci vnějšího rámce chování je režim, který zároveň chovance nechá tento rámec naplnit vnitřním obsahem. Správný režim má být účelný, všichni zúčastnění musí chápat smysl a logiku všech jeho forem. Pokud se od chovanců vyžaduje čistota, musí chápat její nutnost. Dalším znakem je přesnost, to znamená nepřipustnost žádné výjimky při plnění denního řádu a předpisů. Režim má být obecně závazný. Pokud tento znak zařízení postrádá, může docházet k vytváření skupinek, pro něž režim absolutně neplatí. Většinou jde o případ starších chovanců či chovanců na vedoucích pozicích. Není-li však režim upravený a podložený přesným rozdělením odpovědnosti a spolehlivými předpisy, jeho dodržování není možné (Makarenko, 1954: 30-31).

Známou Makarenkovou metodou je systém perspektivních linií. Jak uvádí Pecha: *„Hodnota člověka, jeho síla a krása se vyvíjí na základě úsilí, které vynakládá. Podnětem jeho úsilí, tj. podnětem jeho života, je budoucí radost, kterou očekává, na kterou se těší a kterou hodlá svou činností uskutečnit. Budoucí radost je jeho perspektivou. Tedy morální charakter člověka se utváří (Makarenko říká výhradně) na základě jeho vztahu k perspektivě“* (1968, s. 69).

Z hlediska času rozlišujeme blízkou, střední a dalekou perspektivu. Blízká perspektiva se zprvu realizuje v osobních liniích, ty zahrnují například čisté lůžko, uspokojivou stravu, zařízené místnosti a třídy aj. Jedná se o lidské uspokojení. Děti se musí podnítit, aby usilovaly o uspokojení vyžadující práci. Obecně se jedná o snahu, aby zítřejší den byl naplněn kolektivním úspěchem a kolektivní prací. V případě střední perspektivy se jedná o časově vzdálenější události. Patří sem například letní dovolená, ukončení a zahájení školního roku, propouštění chovanců atd. Význam má ale pouze tehdy, pokud těmto dnům kolektiv připisuje zvláštní smysl a předem se na ně připravuje. Daleká perspektiva v podání Makarenkova kolektivu ve výsledku znamenala, že i když chovanec ze zařízení odešel, nebyla mu lhostejná jeho budoucnost. Významné pro tuto perspektivu bylo, když propuštění chovanci nadále udržovali se zařízením kontakt. Makarenko v tom viděl důležitou etapu politické výchovy, protože se tím podle něho přirozeně přecházelo k perspektivě nejširší, a to k budoucnosti Svazu (Pecha, 1975: 102-108).

Bendl (2016: 37-38) představuje další proslulou Makarenkovu metodu tzv. metodu výbuchu. Jedná se o nenadálé postavení svěřence do situace, kdy si okamžitě musí vybrat ze dvou možností. Pro něj tato situace znamená jakési dilema, jelikož zažívá pocit, že jeho úmysly přišly nazmar a připadá mu, že se na něj zřítíl celý svět. Sám však tuto metodu využíval velmi sporadicky. Lze ji využít například v těchto případech: vytvoření nevhodného vztahu mezi kolektivem a svěřencem přinášejícím konflikty; při potřebě okamžitého ovládnutí v případech, když svěřenci neví, kdy se svým chováním přestat; při ostré změně chování zanedbaného dítěte obratně začleněného do radostného kolektivu. Metoda výbuchu za Makarenkova působení vyvolala značné množství diskusí.

2.4 Makarenko spisovatel

V poslední etapě svého života se Anton Semjonovič věnoval literární tvorbě. Mimo to vstoupil do manželství s Galinou Stachijevnou Salkovou, která v komunitě Dzeržinského působila jako učitelka. Společně vychovávali Galinina syna z prvního manželství Lva a Antonovu neteř Olimpiádu, dceru bratra Vitalije. Ti byli předtím vzdělávání a vychovávání jako komunardi a žili v komunitě.

Spisovatelské sféře se věnoval již dříve. Práci na rukopisu Pedagogická poema započal na podzim 1925 (Pecha, 1985: 25-26). Tato třídílná publikace je jeho nejrozsáhlejším dílem a současně také nejpopulárnějším. První díl vyšel roku 1933 v almanachu sovětských spisovatelů. Tamtéž vyšly i zbývající dva díly mezi rokem 1934 a 1935. Při psaní

Pedagogické poemy ho morálně podporoval A. M. Gorký, navíc všechny díly recenzoval a pomohl k jejich vydání. V knize popisuje svou cestu k teorii kolektivní výchovy, zobrazuje hlavní nástroj výchovy a mimo jiné i svůj boj s dobovou ideologií (Pecha, 1975: 165-166). Dále spolu s N. E. Ferem napsal v roce 1930 Na gigantické frontě, na podzim téhož roku poslal do redakce Pochod třicátého roku. Román FD-1 napsal o dovolené v březnu až dubnu 1932 (Pecha, 1985: 25).

Z Kyjeva se v lednu roku 1937 přemístil, spolu se svou ženou a jejím synem, do vytoužené Moskvy. Zde se plně oddal své spisovatelské vášni a velmi aktivnímu společenskému životu. Například se svými přednáškovými cykly a referáty účinkoval v rozhlase, vystupoval před učiteli, rodiči, pracovníky Lidového komisariátu osvěty, hojně si dopisoval se svými čtenáři. Korespondenci vedl i se svými bývalými chovanci, kteří ho často v Moskvě navštěvovali (Pecha, 1975: 22).

Přestože již byl v této době lékaři vzhledem k zdravotnímu stavu varován, jeho nadšení z nového prostředí, členství ve Svazu sovětských spisovatelů bylo silnější a neodmítl žádnou příležitost, kterou mu společnost nabídla. Mezi funkce, kterých dosáhl, patřil například zástupce předsedy sekce prozaiků ve Svazu spisovatelů, členství v redakční radě nakladatelství Sovětský spisovatel, předseda komise irkutských spisovatelů. Krom literární tvorby se Makarenko pustil i do literárně kritické publicistiky (Pecha, 1985: 26).

Dále přispíval do propagačních cizojazyčných časopisů, jako je například Moscow News a Revue de Moscow. Pecha uvádí: „*Musíme obdivovat Makarenkovu vůli, myšlenkovou plodnost, houževnatost při psaní a snad i tu zdravou, užitečnou ctižádost, když vidíme nepřeborné množství témat a záměrů, do nichž se během necelých dvou a čtvrt roku moskevského pobytu pustil*“ (1985: 26-27).

Teoretických publikací podávajících teorii pedagogiky v uceleném systému Makarenko mnoho nevydal. Řadíme sem Pokus o metodiku práce dětské kolonie, Krátký nárys práce Poltavské kolonie M. Gorkého a Metodiku organizace výchovného procesu (Pecha, 1975: 29). V průběhu pobytu v Moskvě napsal na padesát recenzí a článků do časopisů, nejméně pět knih započal a nedokončil. Roku 1937 dokončil první díl *Knihy pro rodiče*, o rok později dovršil dva romány – *Vlajky na věžích*, *Čest*, jež zprvu vycházely časopisecky.

Makarenkova práce byla několikrát napadena v tisku kritiky, z toho můžeme usuzovat, že se jeho dílo vymyká dobovému standardu a jako autor vzbudil zájem společnosti. Avšak mnohé si Makarenko zavinil svou vlastní vinou, protože sám kritizoval jiné autory. Pokud to bylo možné, na kritiky jeho díla polemicky v tisku odpovídal. Vzácným přínosem byly jeho

projevy, které deklamoval různým praktickým pedagogickým pracovníkům. V nich mimo jiné zobecňoval, okomentovával a hodnotil své pedagogické chápání a celoživotní vychovatelské působení. Poslední z těchto přednášek uskutečnil tři dny před svou smrtí.

V srpnu roku 1938 omdlel Anton Semjonovič na ulici a do konce září poté pobýval v sanatoriu. Od lékařů měl zakázanou namáhavou práci a psaní. V lednu 1939 byl spolu s dalšími spisovateli odměněn za zásluhy o rozvoj sovětské literatury. Svůj byt v Moskvě opustil 13. března 1939 a usadil se v Domě tvůrčí práce Svazu sovětských spisovatelů. Právě zde dokončil 30. března román *Vlajky na věžích* pro jeho vydání. Avšak dva dny po jeho dokončení Makarenkovo slabé srdce selhalo (Pecha, 1985: 27-28).

3 JANUSZ KORCZAK

Janusz Korczak se narodil ve Varšavě renomovanému advokátu Józefu Goldszmitovi a jeho ženě Cecylii. Od rodičů dostal jméno Henryk Goldszmit. Z důvodu nepřesného matričního záznamu již nezjistíme přesný rok jeho narození. Je jím buď rok 1878, nebo 1879. Za den jeho narození je považován 22. červenec.

Prvních jedenáct let svého života strávil v prostředí rodinné lásky a porozumění. Docházel do soukromé obecné školy a v deseti letech zahájil studium na státním gymnáziu, jehož vyučovacím jazykem byla ruština. Józef Goldszmit ihned na počátku studia svého syna vážně onemocněl, více než šest let byl hospitalizován na psychiatrické léčebně a nakonec svému onemocnění podlehl. Tato událost rázem změnila životní situaci rodiny. Zahrnovala nejen materiální nedostatky, ale i duchovní nouzi.

Malému Henrykovi otec chyběl. Chyběl mu jeho mravní vzor a opora, chyběl mu přítel, rádce v životních plánech, kritik dávající mu podněty k poznávání sebe samého a svého místa ve společnosti. Úlevu od bolesti nacházel v literatuře. Neustále četl a ještě na gymnáziu se pustil do psaní krátkých povídek a veršů (Janovský, 1986: 10). V této době vzniká jeho pseudonym Janusz Korczak, který si zvolil podle dobového populárního románu *Příběh o Janaszu Korczaku a krásné šlechtičně*. Jméno tohoto hrdiny si zvolil jako svou značku do soutěže, na níž došlo k záměně jednoho písmene.

Již v době studií se začínal zaměřovat na práci s dětmi a zvolil si budoucí povolání, dětského lékaře (Malaníková, 2018: 21). K tomuto nasměrování ho přivedlo mimo jiné především vykonávání soukromého doučování, kterým si přivydělával, aby se kvůli finanční situaci rodiny udržel ve škole. Po maturitě se zapsal na lékařskou univerzitu ve Varšavě. Svůj volný čas věnoval dětem, půjčoval jim knihy ve veřejných dětských knihovnách či pořádal besedy apod. Poslední rok studia na univerzitě vykonával ve Varšavě praxi v dětské nemocnici (Janovský, 1986: 10-11).

Děti nejchudších lidí léčil zcela zdarma, navíc za své finance pro ně opatřoval i léky. Mezi lidmi se Januszovi brzy začalo říkat „lékař ubohých“. K chudým dětem ho zavedla vlastní zkušenost tíživé finanční situace v rodině a ztráta otce, která hluboce narušila rodinné zázemí. Už zde můžeme spatřovat Korczakův humánní přístup, jeho lidství (Malaníková, 2018: 21).

Významnou pro jeho počínající veřejnou činnost se stala spolupráce s časopisem *Głos*, která probíhala roku 1904 a 1905. Jak uvádí Janovský: „*Tento časopis sympatizoval s revolučním programem sociálně demokratické strany a na svých stránkách kritizoval nejen*

ziskuchtivost boháčů a tmářství katolického kléru, ale i licoměrné vystupování polských národních demokratů. Janusz Korczak patřil k nejaktivnějším přispěvatelům časopisu Głos spolu s představiteli polské sociální demokracie, jako byli např. Marchlewski, Warski, Radek nebo Radwański“ (1986: 11).

Doktorský diplom získal roku 1905, své vědomosti si rozšiřoval cestováním do ciziny a v kruhu nezávislé polské inteligence na ilegální Létaující universitě. Absolvoval dvě roční pediatriká studia v roce 1899 ve Švýcarsku a rok 1900 strávil v Berlíně, mimo to také měsíc studoval na škole ve Forest Hill v Londýně.

Po dokončení studia pracoval ve varšavské obecní nemocnici pro děti jako lékař. Kromě vykonávání své profese se zapojoval do několika veřejných činností. (Haškovec, 2003: 17). Docházel do nápravných ústavů, sirotčinců, škol pro duševně zaostalé, seznamoval se se společnostmi a rozmanitými způsoby a formami dobročinné práce. Zcela pohlcen odbornou literaturou s přímo badatelskou vášní prohlubuje své znalosti v problematice, která se brzy stane náplní jeho života.

Svou lékařskou práci provádí celým svým srdcem a s vážností, ve volném čase se věnuje veřejně prospěšné činnosti u Varšavské dobročinné společnosti v Bezplatných čítárnách. Sám o této zkušenosti říkal, že děti byly čtením zaujaté. Získávaly tak nové poznatky o světě, lidech a mimo to také si zde vynahrazovaly svůj smutný život (Szczepanowska, 1984: 27-28).

V roce 1905 byl povolán do rusko-japonské války, kde sloužil na pozici lékaře carské armády na dálněvýchodní frontě, dále ošetřoval zraněné v sanitních vlacích v Manžursku a věnoval se psaní reportáží do časopisů (Haškovec, 2003: 17). Válečné zkušenosti Korczaka markantně aktivizovala v politickém směru. Úzce spolupracoval s dělnickým hnutím, se kterým projevoval své proticarské a demokratické smýšlení. Publikoval angažované politické články např. v dělnickém časopise *Velký proletariát*. Při svém veřejném vystoupení neustále upozorňoval, že hlavně děti jsou oběťmi sociální nespravedlnosti. Tyto jeho aktivity a stále prohlubující se konspirační kontakty s levicovými představiteli sociálně demokratické strany po roce 1905 vedly k tomu, že byl v roce 1909 uvězněn.

Chudým dětem nepomáhal jen jako lékař, ale i jako vychovatel, kdy například vedl prázdninový tábor určený pro chudé děti v letech 1907-1908. Nejvíce v něm vzbuzovaly zájem děti bez rodičů, byl přitahován jejich potřeby dvojí pomoci. Protože byly nejen chudé po materiální stránce, ale vyvíjely se bez rodičů, čímž byly duchovně ochuzeny. Roku 1909 ho přivedla jeho starost o děti bez rodičů do výboru společnosti Pomoc sirotkům ve Varšavě,

kde se aktivně podílel na zřízení sirotčince určeného židovským dětem (Janovský, 1986: 11-12).

Od 7. října roku 1912 zastával pozici ředitele Domu sirotků v ulici Krochmalné. Tuto práci vykonával do konce svého života bez nároku na finanční odměnu. Pro své odhodlání věnovat se dětem, vzdal se založení své vlastní rodiny (Haškovec, 2003: 17). Rozhodnutí stát se ředitelem sirotčince představuje v jeho životě klíčový zlom. Od této chvíle si přeje být výhradně lékařem dětské duše. Přesto však do konce života zažíval zlý pocit kvůli odchodu z internátní nemocnice, jako by medicíně utekl.

Nicméně navždy už zůstal lékařem dětí, o něž pečoval. Stal se navíc i výzkumníkem. Každodenně pozoroval chování dětí i jejich vývoj, pečlivě si prostudoval harmonogramy jejich výšky a váhy. Své poznatky z medicíny vždy přenesl na pole pedagogiky. Své vzdělání využíval i v diagnostice. Upozorňoval na to, že stejně jako se v lékařském oboru pozorují příznaky, tak i v pedagogické praxi je nutné sledovat určité příznaky související s oborem (Szlažáková, 1984: 30).

Jak Korczak sám uvádí v knize *Jak milovat dítě*: „*Medicíně vděčím za techniku výzkumu i za kázeň vědeckého myšlení. Jakožto lékař zjišťuji příznaky: Vidím vyrážku na kůži, slyším kašel, cítím zvýšení teploty, přičichnutím určuji zápach acetonu z úst dítěte. Některé zaznamenám hned, ty skryté hledám. Jakožto vychovatel také vidím příznaky: Úsměv, smích, červenání, pláč, zívnutí, výkřik, vzdech*“ (2012: 84-85).

Práce v sirotčinci propojovala všechny oblasti Korczakova zájmu: vychovatelství, lékařství a spisovatelskou činnost. S dětmi udržoval neustálý kontakt ve dne i v noci. V sirotčinci s nimi dokonce bydlel. Své vychovatelské zkušenosti shromažďoval a podle nich vypracovával pedagogické zásady výchovy dětí bez rodičů (Malaníková, 2018: 22).

V Domě sirotků pracovala inteligentní vedoucí Stefania Wilczyńska. Zastávala zde pozici organizátorky vnitřního hospodaření a pořádku a také roli starostlivé matky. Dětem byla zcela oddaná, byla odvážná a vzdělaná. Měla pedagogické přírodovědní vzdělání. Kvůli práci vychovatelky v útulku ve Franciszkańskiej ulici, kde působila od roku 1908, opustila zámožnou rodinu. Z útulku spolu s dětmi odešla do ulice Krochmalné, kde se oddala práci pod Januszem Korczakem a oddaně plnila jeho pedagogické instrukce.

Korczakovým cílem v sirotčinci bylo především nahradit dětem ztracenou rodinu. Proto si také představoval, že místo Domov sirotků ponese název Domov dítěte. Termín sirotek mu připadal ponižující, naznačující neplnohodnotnost dítěte obzvláště mezi vrstevníky. Avšak toto pojmenování se silněji dotýkalo srdcí filantropů, kteří zajišťovali existenční podmínky v zařízení. Název zůstal nezměněn.

V roce 1921 dostala společnost Pomoc sirotkům rozlehlou půdu s dřevěnou budovou v Goclawsku na zřízení dětského pobytového střediska od Maximiliana Cohna. Ten chtěl tímto skutkem uctít památku své zesnulé dcery Rózy, jejíž jméno následně středisko neslo. Z dalších dotací se vystavěly další budovy vyhovující potřebám dětí a internátnímu systému. Korczak na tomto místě organizoval mateřskou školu pro malé děti od roku 1928. Představovala jakousi pobočku Domova sirotků. Děti ze sirotčince sem každý rok jezdily na prázdniny. Jeden měsíc zde pobývala děvčata a jeden měsíc chlapci (Szczepaniková, 1984: 33).

Za první světové války musel narukovat do carské armády, kde konal práci lékaře v divizní nemocnici, ale ani tehdy nepřestal pracovat pro mládež. I za frontových podmínek se mu podařilo napsat jedno z jeho nejznámějších a nejzajímavějších děl, které nazval *Jak milovat dítě*. Když válka skončila, začal Korczak působit jako vychovatel v novém sirotčinci v Pruszkowě nesoucí název *Náš domov*, který byl otevřen roku 1919 pro nejchudší děti z prostředí dělnického. Pracovní čas tak musel rozdělit mezi tento sirotčinec a sirotčinec v Krochmalné ulici. V Pruszkowě participoval na řízení pedagogické činnosti s Marií Falskou, s tou se seznámil v kyjevském sirotčinci během světové války. V ulici Krochmalné ho zastupovala a zároveň byla jeho nejdůvěrnější kolegyně Stefania Wilczyńska. Zmíněné ženy Korczaka inspirovaly a podnítily jej k několika pedagogickým pracím (Janovský, 1986: 13).

Meziválečné období, dvacátá a třicátá léta, se stalo Korczakovým vrcholným obdobím. Aktivně pracoval jako pedagog, dětský lékař a spisovatel, zastával vedoucí pozici ve dvou sirotčincích. V této životní etapě byl nejproduktivnější (Malaníková, 2018: 22). Janovský uvádí: „*Na sklonku dvacátých let také dokončil svá nejdůležitější pedagogická díla, a to Když budu znovu malý (1926), Právo dítěte na úctu (1929) a Pravidla života (1930). Od roku 1925 Janusz Korczak úzce spolupracuje s odborným časopisem Szkoła Specjalna, který byl věnován problematice výchovy a vzdělávání mládeže vyžadující zvláštní péči. V témže roce vystoupil na I. polském sjezdu učitelů speciálních škol s referátem na téma Výchova vychovatelů dětmi*“ (1986: 13). Jeho dobře podložené a teoreticky výborně zpracované publikování v časopise a ono vystoupení na učitelském sjezdu vzbudilo takový ohlas, že se Korczak roku 1930 stal učitelem ve Státním učitelském institutu. Zde vedl přednášky o výchově sirotků (Malaníková, 2018: 22).

Kromě všech těchto činností Janusz Korczak v této době spolupracuje s dalšími odbornými časopisy, působí jako vychovatel vychovatelů, učitelů zvláštních škol, pediatrů i sociálních pracovníků. Také vykonává pozici soudního znalce při řešení případů dětí i mladistvých. Dále založil samostatný dětský časopis a dětské rozhlasové vysílání (Haškovec, 2003: 17).

3.1 Korczak vychovatel

Práce vychovatele pro Korczaka představovala být řezbářem lidské duše. To vyjadřuje odborné vzdělání, umělecký talent a pokora. Dítě Korczak chápal jako celek, i to je považováno za jeden z důvodů, proč vystudoval medicínu. Zastával názor, že jestliže chceme dítěti porozumět, musíme pochopit jeho psychiku, duši, jeho duchovní potřeby i tělo. V tehdejší době byl tento pedagogický směr nazýván pedocentrismus a v oblasti medicíny pedologie. Tyto obory bezchybně spojovaly pedagogiku a medicínu. Zaměřovaly se na význam dětství a jeho vliv na člověka. Janusz Korczak nespatořoval zásadní rozdíl v tom, jací jsme v dětství a v dospělosti. Proto upamatoval, aby se od dětí nepožadovalo něco, co by dospělý neunesl (Bystrzycká, 2012: 171-172).

Avšak nebyl pedocentristou. A to z toho důvodu, protože upřednostňoval cílevědomé výchovné působení před samovolnými, neorganizovanými činnostmi. V teorii pedagogiky chtěl především stanovit formy, metody a prostředky praktické pedagogické práce, jež by děti vedly k vědomému přiměřenému podílení na řešení svých záležitostí, tím i na výchově sebe samých. Podle Korczaka je výchova nezbytnou záležitostí, jejímž smyslem je vedení k sebevýchově a k samostatnému nacházení eventualit své společenské realizace. Další úlohou výchovy je vytváření podmínek pro děti nabízejícím jim možnost učit se a brát na sebe odpovědnost (Janovský, 1986: 23).

Uvědomoval si, že jakkoli silné lékařské úsilí nezajistí u člověka pocit štěstí po všech stránkách. Tyto možnosti poskytovala výchova. Jako znalý pedagog si nikdy nevymezil výchovné cíle. Protože tento cíl chápal jako určité omezení možností výchovy, umělý zákrok do lidské důstojnosti (Malaníková, 2018: 24).

Pedagogické myšlení však rozšířil a obohatil zvláště vysvětlením etapy dětství jedince jako etapy opravdového života. Jak uvádí Janovský: „*Děti jsou podle jeho pojetí skutečnými lidmi již za své stávající existence. Nejsou to vnímavé, upřímné a neposkvrněné dušičky, které se teprve za několik let stanou skutečnými lidmi. Dětský svět je pro Korczaka skutečným lidským světem, který má pak jako svět dospělých svá přání a naděje, ale i nectnosti, a zároveň projevuje určité snahy a oceňuje jisté hodnoty. Všechny tyto rysy dětského světa nemohou být zanedbatelné, protože jsou pouze dětské, nejsou ani nevinné nebo naivní. Jsou prostě lidské*“ (1986: 22).

Korczak objevil dětská specifika a tyto specifika jsou předpokladem a základem pro dobrý vychovatelský vztah mezi dospělým a dítětem. Ten výborně popsal hlavně ve svých pracích *Právo dítěte na úctu a Jak milovat dítě*. Jeho vztah k dětem je vystihnout i v

mezinárodní *Úmluvě o právech dítěte*. Jeho znalosti dětského světa a jeho vztah k němu mu umožnily vytvořit celou soustavu způsobů, jak způsob života dětí v internátním zařízení ovlivňovat, organizovat jejich činnosti a způsob komunikace aj. Korczakův způsob poznávání dětí je postaven na lékařské teorii. V praxi vychází, jak již bylo zmíněno, z lékařské diagnostiky, a tu následně srovnává s diagnostikou, při níž sleduje reakce dítěte na různé podněty, jako například doteky, okolní dění apod. (Haškovec, 2003: 18).

Dítě, které do Korczakova zařízení přišlo, se muselo vědomě a dobrovolně přizpůsobit tamnímu způsobu společenského života ve skupině. Postupně se mělo dítě vést k samostatnosti. Dělo se tak s pomocí různých situací utvářejících podmínky pro jeho vlastní podnětnost (Szlazáková, 1984: 42).

Korczakovo pedagogické smýšlení ovlivňovalo mladou generaci vychovatelů v Domově sirotků před vypuknutím druhé světové války. Mezi nimi byl Alexander Lewin, který jde v jeho stopách i po druhé světové válce. Doba Janusze Korczaka byla zasažena nově vzniklou tzv. Novou výchovou a knihou *Století dítěte* od autorky Ellen Key. Humanisté 19. a 20. století předpokládali zejména skoncování s tradiční autoritativní školou zabezpečené pedocentrismem a Novou výchovou. Korczak se snažil vytvořit školu, v níž by dítě nebylo stresováno a chodilo by do ní rádo. Přestože s Novou výchovou nevstupoval do bližšího kontaktu, z hlediska jeho výchovného přístupu ho můžeme do tohoto směru zařadit (Bystrzycká, 2012: 173-174).

Můžeme říct, že pro Korczaka byla výchova především určitým setkáním napříč generacemi a odlišnými životními empiriemi. Toto setkání znamená příležitost pro obě strany, jak vychovávaného, tak vychovatele či vychovatele navzájem. Každý účastník procesu setkání odchází poučen do života a mnohdy i proměněn. Otevírají se tak nové eventuality pro pochopení sebe samého pomocí druhého člověka. Korczak mimo jiné pracuje s kritickou metodou, kdy uzávorkuje své předešlé představy, ideály a naopak i své předsudky a obavy.

Když píše pro své prvotně nadšené a zanícené kolegy, kteří jsou posléze zklamáni z neúspěchu, pokládá za nezbytné zbavit je všech patetických a sentimentálních domněnek o dětech a veškerých klišé týkajících se výchovy. Například, že by se dítě mělo svému vychovateli či pečovateli svěřovat, poslouchat ho, přirozeně mu důvěřovat a být mu apriorně vděčné. Také upozorňuje na nebezpečí zásadovosti, po které obvykle následuje pedanterie, a jsou upřednostňovány abstraktní normy namísto těch lidských. Korczak zmiňuje na vznikající nespravedlnost při zákazu žalování, protože tak může být umožněno nějakému agresorovi zneužívat slabšího dítěte bez jakéhokoli postihu. A dítě, které je v tomto případě například objektem šikany, neví, co má v dané situaci dělat. (Pelcová, 2010: 6-8).

Jako jednu ze základních Korczakových pedagogických schopností můžeme považovat vnitřní postoj k sobě a k jiným, tzn. schopnost zabrat se s jistotou spolehlivosti do světa pocitů, důležitých souvislostí, rozhodovacích soustav a podle těchto ukazatelů tvořit svou práci. Jeho výchovná činnost se věnuje vnitřním pojetím dítěte, zajímá se o jeho zájmy, fantazii, potřeby, přání apod., ale také se na druhé straně přijímá věcně zdůvodněné nezbytnosti, kterými jsou pravidla, povinnosti, pořádek aj. (Klein, 2008: 22).

Dalším předpokladem Korczakovi úspěšné pedagogické praxe, mimo schopnosti vcítit se do dítěte, byla způsobilost obklopovat se lidsky i odborně hodnotnými lidmi, spolupracovníky. Nejen, že měl schopnost si zvolit vhodné kolegy, ale také je sám cílevědomě připravoval k výchovatelské činnosti. Za tímto účelem zřídil tzv. burzu, shromáždění mnohdy studentů vychovatelství a učitelství, probíhající jednou týdně, kde si její účastníci sdělovali své zkušenosti z Korczakem zadaných výchovatelských prací. Vždy zadal určitou činnost, kterou účastníci plnili v některém ze sirotčinců. Pokud měli zájem, mohli zde i zdarma bydlet a stravovat se, a tím si dále rozšiřovat své zkušenosti (Janovský, 1986: 27).

V mladých studentech vzbuzoval důvěru mimo jiné tím, že přiznával své chyby a netajil se neúspěchy. Navíc obdivovali jeho schopnost vidět problém, kde si jiný ničeho nepovšiml a naopak jeho vědomé přehlédnutí ne až tak závažného problému, přestože někomu by se závažným mohl zdát. Za vychovatele vychovatelů však považuje hlavně dítě, jež tvoří jedinečné autentické situace a je jako osobnost neopakovatelné. Dospělý vychovatel studentům prezentuje generalizovaný názor na dítě a generalizované teorie. Nicméně takové dítě představené pedagogickými teoretiky ani neexistuje (Bystrzycká, 2012: 193-195).

3.2 Dětský kamarádský soud

Korczak spatřoval v soudu velkou významnost z pohledu své úcty k lidské důstojnosti. Dle jeho názoru, musí být někým či něčím souzen, posuzován, za tím účelem musí existovat určitá pravidla, určitý řád. Děti zkrátka řečeno měly chápat, co si nemohou dovolit. V tomto případě Korczak usiloval o omezení panovačnosti a touhy po moci, protože pokud člověk cítí svou převahu nad druhým, je schopný dopustit se i těch nejnepříjemnějších a nejhorších věcí. Nemusí jít o žádného zlého kriminálního, avšak s nabranou mocí se lidské jednání dostává na jinou úroveň.

Mravní prohřešek pro Korczaka znamenal smutnou událost. Viník by měl tento smutek vzít na sebe. Pokud se však neví, kdo daný čin spáchal, je nezbytné na ústavní prapor našít smuteční znamení. Ve výchově má smutek své místo. Mimo to součástí kamarádského

soudu bylo i vyznamenávání dětí. To znamenalo možnost obviněného stát se naopak hrdinou. Během souzení dítěte za nevhodný čin bylo v některých případech zjištěno, že viník si zaslouží zprostit obžaloby a dokonce má být navíc vyznamenán (Bystrzycká, 2012: 120-122).

Kodex kamarádkého soudu uváděl, že pokud se někdo dopustí špatného činu, je nejlepším řešením mu odpustit. Jestliže čin spáchal z nevědomosti, nyní už si je té okolnosti vědom. Pokud byl čin proveden neúmyslně, bude si viník příště dávat již pozor. Bude se snažit v případě, že se chová špatně z důvodu neschopnosti zvyknout si na zařízení. Dopustí-li se prohřešku, protože ho navedly jiné děti, už je nikdy neuposlechne. Úkolem soudu je chránit pokojné děti před agresory, pracovité a poctivé před línými, slabší před silnějšími. Musí usilovat o pořádek, jelikož chaos škodí právě těm dobrým, svědomitým a klidným. Soud musí usilovat o spravedlnost a dychtit po pravdě. Soudci je umožněno potrestat skutek, jenž sám páchá. Hanebností je však úmyslné vynesení nepravdivého rozsudku (Korczak, 2012: 123-124).

Korczakovým primárním úmyslem nebylo najít viníka ani odpověď na otázku, na čí straně je pravda. Existence kamarádkého soudu značila, že nikdo není tak mocný a nezná spravedlnost, aby mohl samostatně rozhodovat o daných záležitostech a po svém vládnout.

Mezi dětská práva u soudu patří: právo mluvit; postěžovat si; říct svůj názor; právo říct, co ho trápí; v čem pocítuje ponížení či odstrčení své osoby. Při rozboru fungování kamarádkého soudu je třeba mít stále na paměti, že děti, s nimiž Korczak pracoval, pocházely bezmála všechny z nejnižších sociálních vrstev, ve kterých se často vyskytovala kriminalita.

Tento soud zavedl téměř po desetileté praxi vychovatele v Domově sirotků. Prohřešky a spory nikdy nechtěl řešit sám ze své pozice vychovatele. Dával by tím najevo svou vychovatelskou moc. Ptal se proto dětí na jejich názor vzhledem k jejich problému. Domníval se, že účinnější než dítě poučovat o správném a nesprávném jednání bude, když se do dané situace plně vžijí, poněvadž cit a zážitek patří k nejvýznamnějším výchovným prostředkům (Bystrzycká, 2012: 123-124).

Záležitosti, jež děti chtěly u soudu projednat, nejprve napsaly na tabuli. Ta byla umístěna na viditelném místě. Obžaloba musela vždy obsahovat jméno žalobce a toho, koho před soud zve. Jedinec mohl obžalovat nějaké dítě, vychovatele či jiného dospělého a dokonce sám sebe. Sekretář spory každý den navečer zaznamenával do knihy a nadcházející den věnoval k získávání výpovědí.

Soud probíhal jedenkrát do týdne. Z dětí, jež se během týdne nedostaly do žádné pře, se vylosovali soudci. Pokud se řešilo padesát konfliktů, vylosovalo se soudců pět. Soudce měl

povinnost rozhodovat v souladu s kodexem, rozsudek se následně vepsal do knihy a všem přečetl. Dalším orgánem byla soudní rada, ta se skládala ze dvou soudců a jednoho vychovatele. Mezi její úkoly patřilo věnovat se rozsudkům a zpracováváním zákonů. Neboť i soudci z rady se mohli účastnit nějakého sporu, zvolilo se jich sice pět, nicméně soudili jen tři z nich. Jak již bylo zmíněno, sekretář zastával úlohu sběrače výpovědí, které oznamoval během zasedání. Mimo to pečoval o knihu rozsudků a výpovědí, soudní tabuli a tabuli škod, také rýsoval křivku rozsudků, vykonával funkci redaktora zpravodaje a vedl fond nálezů a ztrát (Korczak, 2012: 124-125).

Korczak se s pomocí kamarádkého soudu snažil především o zachování a uznávání lidské důstojnosti, ať už šlo o dítě či dospělého. Nejběžnějším proviněním proti dětem jsou falešné sliby od dospělých, vedle toho také strojené žertování ve smyslu humorného povídání s dětmi a pobavení se proti jejich přání.

Pro Janusze Korczaka však žert představoval jakousi výchovnou metodu. Využíval ho k tomu, aby se dítě nad problém povzneslo a vidělo ho z jiného úhlu pohledu. Zároveň žert vytvářel radostnou atmosféru a pomáhal vytvářet vztahy. Naopak ale mohl i způsobovat bolest. Korczak chtěl, aby se umění žertování učilo ve škole, aby jím člověk nikoho neurazil, neponížil apod. Vždy když využíval žertování, již předpokládal, jak se díky tomu situace vyvine. A právě jeho žertování ho nejčastěji přivádělo před soud a velmi často se k němu sám navrhl.

Jeho hlavní pedagogickou myšlenku, snahu o to, aby i děti měly svá práva, bylo velmi náročné realizovat (Bystrzycká, 2012: 140-141). Bystrzycká cituje jeho slova z roku 1904: „*V minulém roce někdo věnoval na letní tábor tisíc rublů. Rok předtím někdo věnoval dva tisíce. Vůbec netvrdím, že se sem tam někdo milosrdný nenajde. Ale to je málo. Potřebná jsou práva*“ (Korczak, Janusz cit. dle Bystrzycká 2012: 141).

3.3 Talentovaný spisovatel

Korczak byl mužem mnoha talentů a jedním z nich byla i literární činnost. S její pomocí chtěl mít vliv na formování lidského myšlení a učít čtenáře rozlišovat kladné a záporné společenské hodnoty. Do svých děl vepisoval své pedagogické myšlenky a názory. Také toužil literaturou působit výchovně, neboť povolání lékaře a pedagoga mu umožnily důkladně poznat lidskou fyzickou i psychickou stránku (Janovský, 1986: 36).

O problematice dítěte pojednával v mnoha fejetonech, pedagogických esejích a článkách, jejichž reportérská úroveň byla vysoká. Již v mládí, když s literární činností začínal,

přispíval do časopisů. Novinářství poskytoval své služby i v období své plné spisovatelské zralosti, konkrétně v době osamostatněné Polska. Své pero dal do služeb například těmto časopisům: *Praca Szkolna* (Školní práce), *Higiena i Wychowanie* (Hygiena a výchova), *Dziecko i Matka* (Dítě a matka), *Świt* (Úsvit), *Pediatrica Polska* (Polská pediatrie), *Opieka nad dzieckiem* (Péče o dítě) a mnoha dalším.

Důležitost spatřoval v tom, aby existovaly i časopisy pro děti a mládež, ve kterých by se řešily pro ně pozoruhodná a důležitá témata, a v nichž by děti samy spolupracovaly. Za tímto účelem roku 1921 pobízel žáky do vydávání školních novin. Příprava takových novin žádá pečlivost a značné úsilí, ale zároveň skýtá vnitřní spokojenost, jelikož poskytuje užitek. Školní noviny Korczak chápe jako skupinový výraz svědomí, děti a mládež sblížuje. Ke slovu se v nich může dostat každý, kdo své myšlenky položí na papír, dokonce i ti, kteří jsou ve třídě velmi soustředění a tišší. Od doby kdy se zřídily sirotčince, pravidelně vycházel *Týdeník Domu sirotků* a *Týdeník Našeho domova*. O jejich správu se osobně Janusz Korczak staral, oba týdeníky se staly kronikou jejich zásadních událostí v zařízení (Szlazáková, 1984: 57-58).

Sám pro mládež napsal několik knih a povídkových souborů, dále několik úvah pro dospělé, řadu povídek, dvě divadelní hry. Všechna jeho díla byla prodchnuta stejným literárním a filosofickým podtextem. Jeho cílem bylo vysvětlení skutečných životních hodnot, hluboce odmítal vytváření iluzí o životě. Zároveň ve svých pracích pobízel čtenáře k zamyšlení nad otázkou životního štěstí, smyslu života a cíle životní dráhy člověka.

Dětská literatura v Korczakově podání má několik charakteristických rysů. Například akcentovaně, avšak nenásilným způsobem, rozvíjí vlasteneckou výchovu efektním vyprávěním o vlastním městě, rodném jazyku, lidech přetvářejících svou vlast apod. Ve svých knihách se sžívá s dětským čtenářem, s jeho zájmy a úrovní psychické stránky. Svou první knihu pro děti vydal roku 1913 pod názvem *Sláva*. Napsal ji pro chudé varšavské děti, které chtěl podnítit k aktivitě a inspirovat k prospěšné společenské činnosti. Vystupovala zde skupina dětí, jimž překonat překážky nedopomohli dospělí, ale pouze oni sami. I další jeho knihy podněcovaly k společensky prospěšné a užitečné činnosti. Mezi jeho nejznámější knihy patří: *Král Matěj První*, *Král Matěj na pustém ostrově* z roku 1923 (Janovský, 1986: 36-38). Zde zazněla jeho podstatná idea, kterou uvádí Janovský: „*Děti mají právo na rovnoprávnost v lidské společnosti, mají právo na svobodný a nerušený rozvoj. K tomu, aby děti toto právo mohly získat, musí se změnit svět*“ (1986: 38).

Důležitou roli v Korczakově životě a jeho pedagogickém působení sehrál i časopis. Důležitost časopisu sám uvádí ve své knize *Jak milovat dítě*: „*Výchovná instituce bez vlastního časopisu se podle mého podobá zoufalému pobíhání a brblání personálu, chození v*

kruhu bez jasného směřování a kontroly dětí, něčemu náhodnému a nesystematickému, bez tradice, bez vzpomínek, bez vývojové linie do budoucna. Časopis je silný článek, který váže týden s týdnem a spojuje děti, personál i ostatní zaměstnance v jeden nedělitelný celek“ (2012: 121).

Korczak dychtil a velmi usiloval o založení dětského časopisu, který by připravovali mladí, a věnoval by se právě jejich světu. Avšak pro toto drahé podnikání nebylo lehkým úkolem najít vhodného altruistického mecenáše. Proto své plány uskutečnil pouze zčásti, ale i přesto jeho úspěšnost předčila všechna očekávání. Na podzim roku 1926 vzniká dětský časopis *Mały Przegląd* (Malý přehled), který vycházel jako týdenní příloha *Naszego Przeglądu* (Náš přehled). Do něj mohly děti předávat zprávy písemnou či ústní formou či telefonicky.

Redakci vedl osobně Korczak. Týdně do ní docházely stovky dopisů, v nichž děti informovaly o jejich činnostech doma, ve školní třídě, zkrátka o svém každodenním životě. Dělili se o své touhy, radosti, ale také starosti a smutné zážitky. Podávaly stížnosti, dávaly otázky atd. Díky všem těmto informacím časopis ukazoval společné zájmy dětí, reagoval na zjištěná fakta výměnou názorů, polemikou. Korespondenty přirozeně velice ovlivňovala Korczakova osobnost, v jeho žertovných i vážných polemikách s mladými se objevovala řada výchovných momentů. Každý čtvrtek probíhaly v redakci schůzky, vzhledem k stále stoupající početnosti skupiny se měnily na podobu literárního kroužku (Szlazáková, 1984: 58-59).

V roce 1924 vydává další knihu pro děti nazývanou se *Bankrot malého Jacka*. Jedná se o příběh, kdy se hlavní hrdina snaží změnit svět. Jsou zde patrné ukázky dobrého i zlého osudu školáka, jeho radostí z úspěchu i jeho zklamání a opakující se motiv, který můžeme vidět snad ve všech jeho dětských knihách, motiv uspokojení ze společensky užitečné práce. Další knihy věnované dětskému čtenáři Korczak píše až k závěru svého života. Pohádka *Čaroděj Kajtuš*, věnující se dětským přáním, které jsou založené na dlouholetých lidských tužbách, byla vydána roku 1935. Kniha *Tvrdošijný chlapec* (1937) je inspirována osobností Louise Pasteura, francouzského mikrobiologa a chemika. Kniha *Lidé jsou dobří* (1938) a *Tři Herškovy výpravy* (1939) zosobňují autorův vyzrálý pohled na téma životního zápasu člověka.

Jedná-li se o literaturu pro dospělé, jsou nejzajímavější Korczakovy dvě knihy: *Děti ulice* (1901), *Dítě salónu* (1906). Jde o soubory literárních obrazů, jež autora uvedly do polské literatury ještě během studia na varšavské univerzitě. V knize *Děti ulice* popisuje svá seznámení s dětskými obyvateli Varšavy žijících v nuzných chatrčích během svých procházek. V knize *Dítě salónu* naopak kritizuje a odsuzuje život společensky neúčinných

lidí. Původně se jednalo o propagandistické články vinící kapitalistický společenský systém z upřednostňování bohatých, jimž je dovoleno jejich pochybné etické normy aj. sugerovat většinové populaci. Následkem je násilný a nespravedlivý svět (Janovský, 1986: 39-40).

Roku 1937 dne 4. listopadu obdržel Korczak za své literární zásluhy nejvyšší polské literární ocenění, Zlatý vavřík. Mimo to byl také vyznamenán řádem Polonia restituta za služby ve výchově osamocených dětí (Malaníková, 2018: 27).

Korczak se vrhl i na dramatickou a rozhlasovou tvorbu. Ve svých dvaceti letech se svým debutem *Kudy?* sklídl úspěch. Druhá jeho divadelní hra se jmenovala *Senát šílenců* s podtitulem *Smuteční humoreska*. Víc než humoreskou bylo dílo spíše tragickou groteskou s ponurým charakterem. Pod šílenými kostýmy je skryta dobová problematika. Masky různorodého, osobního šílenství v hlubokém smyslu představuje lidské vzpoury a starosti. Poprvé byla divadelní hra uvedena roku 1931 dne 1. října na jevišti varšavského divadla Ateneum s výborným hereckým obsazením. Po premiéře byla hra odehrána ještě přibližně třicetkrát. Recenze hry obsahovala různorodé až kontrastní názory. Obecně však byl *Senát šílenců* chápán jako sarkastické a kritické posuzování světa v současné době (Szczepaniková, 1984: 67).

3.4 Krutý konec Domova sirotků

V politické atmosféře docházelo k stále většímu napětí a do Polska přicházely zprávy o fašistické vlně, která se na Západě rozšiřovala a o domnělém útoku na polskou zem. Vzhledem k situaci dostal Korczak nabídku přemístit se do Palestiny, kam už dvakrát zavítal. Z Polska přece jen nakonec neodešel, nechtěl svou rodnou zemi opustit (Szczepaniková, 1984: 71).

Roku 1939 dne 1. září bylo Polsko přepadeno německými nacisty. Korczakovi tehdy bylo již více než šedesát let a i přesto si na sebe vzal tento pedagog, lékař, spisovatel vojenskou uniformu, protože považoval za povinnost vzepřít se nepřítelům vlasti. Vzhledem k svému zdravotnímu stavu a vysokému věku k armádě přijat nebyl. Polsko bohužel utrpělo porážku.

Po ní se oddaný pedagog snažil ubránit Domov sirotků před morálními a materiálními nedostatky. Každý den obcházel město, na které čím dál víc doléhala bída, a snažil se vyprosit pro své děti nějaké jídlo, pití a oblečení. V sirotčinci se pokoušel pokračovat v práci, jako by se nic významného nedělo. Děti pokračovaly ve svém způsobu života v zařízení, jak byly zvyklé. Pracovaly, učily se, chodily na divadelní představení, organizovaly veselé večery aj.

Naposled v roce 1940 se v létě Korczakovi povedlo zorganizovat prázdninový tábor určený pro děti ze sirotčince (Janovský, 1986: 15-16).

V listopadu roku 1940 Hitlerovi přívrženci zřídili ve Varšavě izolované židovské ghetto. Všichni židé včetně Korczakova zařízení dostali nařízení se do ghetta přestěhovat. Spolu s dětmi s dětského domova tam chtěl odejít i jejich školník Piotr Zalewski, ačkoli měl árijský původ. Osudným se mu stal srpen 1944, kdy ho Němci na dvoře Domova sirotků zastřelili (Szlazáková, 1984: 72).

Ghetto představovalo relativně malý prostor, kde v nemyslitelných nelidských podmínkách bylo napěchováno přibližně 460 000 lidí. Vládl zde hlad a špína, jež doprovázely různé nakažlivé choroby. Korczak se snažil na nejrůznějších místech prosit a protestovat, aby zabránil krutému osudu jeho chovanců. Všem křesťanským spoluobčanům zaslal otevřený dopis, kde odkazuje na ženevskou Deklaraci práv dítěte (1923). Všechny jeho snahy zůstaly nepovšimnuty a bez odezvy. Když děti z dětského domova vstoupily do ghetta, Janusz Korczak byl okamžitě Němci zbit. Zanedlouho Janusze Korczaka uvěznili do věznice na Pawiaku. Jeho bývalí svěřenci ho z této smutně proslulé věznice vykoupili.

Roku 1941 byl dětský domov nucen se opět přestěhovat, nyní do tzv. malého ghetta., v němž byly životní podmínky ještě horší než v předchozím ghettu (Janovský, 1986: 15-16). Bydlelo zde na dvě stě dětí a Korczak se zabydlel v izolační místnosti spolu s nemocnými a léčil je. Od Židů a jiných dárců získává všemožnými obchůzkami, výzvami, prosbami i hrozbami a jinými způsoby, často vypadajícími jako žebrání, přiděly a pomoc pro své děti z domova. Toto nadlidské úsilí stojí mnoho jeho psychické námahy, stejně tak jako neztrácení naděje a udržování pořádku a klidu mezi dětmi (Szlazáková, 1984: 73).

Spolu s dětmi roku 1941 navštívil 8. června hrob zakladatele a předsedy společnosti Pomoc sirotkům doktora Eliasberga a všichni zde složili slib. Slib, že budou pracovat a žít podle toho, co káže spravedlnost a pravda. Korczakovi bylo tehdy 64 let, byl vyčerpaný, podvyživený a velmi nemocný. Měl velmi slabé srdce, zánět močových cest a očí, dosud nedoléčený zápal plic a jiná onemocnění

V únoru 1942 se dobrovolně ujal vedoucí funkce Domova opuštěných dětí v Dzielne ulici. Ve svém životopise žádal jako odměnu jídlo ze společného hrnce, kterého se nakonec může také vzdát. Jeho přihláška byla přijata a on se nastěhoval do domova s několika desítkami dětí umírajícími hladem. Této funkce se nechtěl nikdo ujmout, ale Korczak tvrdě bojoval za osud těchto dětí. Přicházel k nim každé ráno a poté se později vracel ke svým dětem z Domova sirotků (Szlazáková, 1984: 73-75).

Naposled se literární činnosti Korczak věnoval v květnu 1942. Začal psát své dlouho plánované paměti. Psal vždy v noci na izolaci, kde ho jen tenká záclona oddělovala od nemocných a umírajících lidí. Doufal a domníval se, že se ve svých pamětech bude ohlížet za svou celoživotní práci a předá své pedagogické zkušenosti dál, ale nestalo se tak. Porovnával v nich svobodný život s nemilosrdným a krutým životem v ghettu, obviňoval a žaloval společenský systém, že připustil surové řádění fašismu a války (Janovský, 1986: 17).

Korczak s dětmi netušil, že se rychle blíží konec jejich dní. Nastala příprava k likvidaci ghetta. Korczak se ale mohl zachránit. Byla mu Marií Falskou nabídnuta možnost útěku, měl nachystané dokonce i falešné osobní doklady. Pomoc nepřijal, odmítl v těchto chvílích odejít od svých svěřenců. V domově sirotek se 17. července zahrála poslední divadelní inscenace.

Nacisté zahájili likvidaci ghetta přesně v den Korczakových narozenin (22. 7. 1942). Obyvatelé ghetta byli postupně odvázeni směrem k likvidačním táborem. Korczak se svými dětmi vyrazil na varšavské Gdaňské nádraží, kde spolu s dalšími nasedli do vychlórovaných dobytčích vagónů. Vlak je převezl do Treblinky, kde již nebyly žádné ubikace. Nacisté hnali Židy z vagónů hned přímo do plynových komor. Během 6. - 8. srpna roku 1942 v plynových komorách zemřelo více než dvě stě dětí z Domova sirotek ve Varšavě včetně jejich vychovatelů. A mezi nimi i významný pedagog, talentovaný spisovatel, schopný lékař Janusz Korczak (Janovský, 1986: 17).

4 KOMPARATIVNÍ ČÁST

Poslední kapitola se věnuje komparaci tří významných osobností sociální pedagogiky, Dona Bosca, A. S. Makarenka a Janusze Korczaka, v oblasti jejich života i odborné práce. Komparativní část bude realizována pomocí historicko-srovnávací metody, metody obsahové analýzy textu, kritické analýzy dobových pramenů a odborné sekundární literatury.

V oblasti života podlehne komparaci jejich rodinné prostředí, vzdělávání a cesta k vykonávané profesi. Analyzovaná biografická fakta nám pravděpodobně odhalí a vysvětlí jejich vliv na výkon profese. Oblast srovnávající jejich odbornou pedagogickou činnost bude více rozvětvena. V této části se nechceme věnovat pouze jejich výchovným strategiím a cílům, ale také dalším činitelům ovlivňujících tuto skutečnost. Konkrétně sem zahrneme historický kontext, ve kterém osobnosti jako pedagogové působili a jeho vliv na jejich odborný přístup, dále prostředí a podmínky pro plnění výchovných cílů, představu daných osobností o osobnosti pedagoga. V neposlední řadě analyzujeme jejich adoraci či kritiku v sekundární literatuře s následným vyvozením závěrů.

4.1 Rodina a rodinná konstelace

Donu Boscovi zemřel otec v jeho raném věku, ale jeho roli zdařile převzala jeho matka Markéta. Přestože tedy malý Bosco vyrůstal v neúplné rodině, tak díky statečné matce, zůstala rodina zcela funkční. Ta sehrála v jeho životě nejzásadnější roli. Její čistá náboženská výchova budoucího kněze přivedla na jeho cestu víry. Matka pro Giovanniho představovala autoritu. V Don Boscově jednání můžeme spatřovat některé z matčiných vlastností, jako je například vytrvalost, usilovnost, skromnost, chápavost, důslednost. V budoucnu se stal především styl její výchovy inspirací pro Boscovy výchovné principy při práci s mladými chlapci.

Podle Cipra (1998: 24) je celý jeho výchovný systém postavený na třech pilířích: víře v Boha, lásce a rozumu. Vztah mezi svěřencem a vychovatelem byl postaven na důvěře, která v důsledku vychovateli umožňovala mít na daného jedince trvalý vliv, pomáhat a radit mu i po dosažení jeho samostatnosti. I tyto základní principy spatřujeme také ve výchově Markéty. Svě syny milovala a také si s nimi vybuďovala důvěrný vztah. Stejně jako Don Bosco svým chlapcům, tak i matka Donu Bosco zůstala po boku až do své smrti. Pomáhala mu v jeho vychovatelské činnosti, byla mu oporou i rádcem. Zde tedy můžeme vidět, že Markéta svého syna ovlivňovala po celý život.

Mimo to od Markéty převzal také svůj postoj k trestům. I když synové provedli nějakou špatnost, odpustila jim, avšak svou mrzutost nad spáchaným činem neskrývala. Nikdy své syny nebila. K tělesným trestům měla odpor, ten v dospělosti sdílel i Don Bosco.

Avšak z rodiny na Giovanniho neměla vliv pouze matka, ale i jeho starší nevlastní bratr Antonín. Jak je zmiňováno v teoretické části, protestoval proti jeho studiu a stal se důvodem, proč v útlém věku opustil svůj domov. Přestože jeho chování má negativní ladění, ve výsledku to pro Giovanniho znamenalo postavit se v tak brzkém věku na vlastní nohy a dospět dříve než jeho vrstevníci. S pomocí bratra si vyzkoušel na vlastní kůži život bezprizorného mladíka. Můžeme tedy říct, že i nevlastní bratr měl podíl na jeho budoucím životním poslání.

Naproti tomu Anton Semjonovič Makarenko vyrůstal v patriarchální rodině. Otec zde představoval hlavní autoritu, o všem rozhodoval a zabezpečoval celou rodinu po materiální stránce. Zatímco otec rozhodl, jaké povolání v budoucnu zastane, jeho matka vládla něžnou rukou. Její ochránářská výchova, dá se říci, podporovala Antonovu fyzickou slabost. Jak uvádí Vacek: „*Pro tuto fyzickou slabost ho jeho matka ochraňovala více než jiné, což se*

později projevilo v jeho vztazích se ženami“ (2006: 41). Matka tedy působila především na psychickou stránku jeho osobnosti.

V Makarenkově životě měl podstatnou roli i jeho mladší bratr Vitalij. Od dětství představoval Antonův protiklad. Jak uvádí Vacek: „*Tíhl spíše ke sportovním hrám, než aby si někde sedl a věnoval se četbě. Pravý opak svého hloubavého bratra, černá a bílá. Cestu k sobě našli až v dospělejším věku“* (2006: 42).

Vitalij měl na Makarenka vliv především v dospělosti, protože jako důstojník v bělogvardějské armádě bojoval proti stalinskému režimu. V době, kdy byl ředitelem krjukovské železničářské školy a poté během bolševického pronásledování, utlačování, tzv. stalinských čistek ztrácel pevnou půdu pod nohama ze strachu, že ho kvůli bratrovi odvedou.

Zároveň se však Vitalij později stal důležitým zdrojem informací týkajících se Makarenkova života. Nejedním autorem zmiňuje, že Vitalijovi vzpomínky jsou velmi drahocenné a významné, nicméně jsou prochnuty jistou záští. Tento fakt si můžeme vysvětlit tím, že mladší bratr, který byl v dětství tím zdatnějším a silnějším, zřejmě na Antona Semjonoviče žárlil, protože se nikdy jako on neproslavil a nestal se v nějaké oblasti význačným.

Janusz Korczak jako syn advokáta vyrůstal jako každé dítě ve vyšších vrstvách té doby. Szlazáková uvádí: „*Dětské roky Korczaka představují harmonické období života v atmosféře lásky a rodinného tepla, péče o dobrou výchovu syna podle tehdejších konvencí zámožného měšťanského stylu. Krásný byt v pěkné ulici, služebnictvo, elegance, přesnost, uhlazenost, dobré způsoby, bez styku s dětmi z nižších vrstev“* (1984: 19).

Důležitou událostí, která Korczakův život velmi ovlivnila, byla smrt jeho otce. Změnila nejen postavení a způsob života celé rodiny, dosud pohybující se ve vyšších kruzích, ale způsobila také jeho přilnutí ke knihám. Prožitek materiálního nedostatku, ale i toho duševního malý Henryk Goldszmit možná prožíval o to hůře, protože věděl, jak chutná bohatý, bezstarostný život s milující rodinou. Tuto tragickou událost zřejmě můžeme považovat za určitý podnět ke Korczakově vychovatelské činnosti, v níž se věnoval chudým dětem bez rodičů. A zároveň jeho prožitek chudoby mu v budoucnu umožnil vcítit se do jeho svěřenců.

Rodinná situace ho dovedla k doučování bohatých dětí a zde již v dětském věku nachází zálibu v práci s dětmi a v jejich poznávání. Za účinek měla ale také to, že se mladý student gymnázia musel časněji ujmout role dospělého a na své studium si vydělávat. V době svého dospívání se nevěnoval činnostem a zálibám jako jeho vrstevníci, ani nemohl, ale pečoval o své neblížší a pracoval.

O vlivu jiných členů rodiny, který by zasáhl do jeho života, odborná literatura nepíše. Můžeme usuzovat, že hlavní roli v jeho životě měl otec, proto jeho smrt chlapce neskutečně zasáhla. Následně se utíkal ke knihám, snil, toužil a jeho srdce přirostlo také k rodnému městu a řece.

4.1.1 Resumé rodiny a rodinné konstelace

Všechny tři osobnosti rodina v jejich pozdější výchovné činnosti ovlivnila a ovlivnila především vývoj jejich osobnosti. Jejich rodinné prostředí bylo iniciativní. I když se vždy nejednalo jen o pozitivní působení, ale nacházíme zde i negativní prvky, tak právě i tyto negativní elementy nacházející se v jejich mládí zapříčinily, jakými se stali osobnostmi na poli pedagogiky.

Don Bosco stejně jako Janusz Korczak přišel v dětském věku o svého otce. Avšak Bosca tato událost nezasáhla vzhledem k jeho velmi útlému věku, tak jako Janusze Korczaka. Boscova matka navíc roli otce přebrala s grácií a mužský vzor Giovanni nacházel u svých učitelů, jako například u Dona Calossa. Naproti tomu u Janusze Korczaka jiný mužský vzor již nenacházíme.

Podobnost mezi Donem Boscem a Antonem Semjonovičem Makarenkem spatřujeme v oblasti mateřského vlivu a v komplikovaném vztahu s bratrem. V životě obou velikánů sehrála jejich matka významnou roli, i když každá jiným způsobem. Zatímco pro Bosca matka představovala autoritu vzhledem k absenci elementu otce, Makarenkova matka byla pro malého Antona především něžnou pečovatelkou a útočištěm, kde se skrýval před šikanou vrstevníků.

Jejich složitý vztah se bratrem zaplňovala žárlivost, neustálé soupeření, neshody. Bosco se svým nevlastním bratrem Antonínem zápolil ve svém mladistvém věku a v závěru na něm Antonínovo negativní jednání zanechalo pozitivní účinek. Antonu Semjonoviči způsoboval Vitalij problémy především v dospělosti.

Dalším bodem komparace je víra. Boscova rodina vyznávala katolickou církev, Makarenkova rodina pravoslavnou církev a Janusz Korczak byl původem žid. V Makarenkově životě ani pedagogické práci nehrálo vyznání významnou roli, můžeme říct, že žádnou. O náboženství se Makarenko ve svých pracích nikdy nevyjadřuje. Židovský původ Januszu Korczakovi přinesl ten nejhroší osud vůbec, smrt. Největší roli sehrála víra v životě Dona Bosca, předurčovala jeho jednání, profesní zaměření a pedagogické principy aj.

Všichni tři pedagogové byli rodinou od dětského věku vedeni k práci či drobným pracovním činnostem. Bosca vedla matka už od útlého věku, kdy toho byl již schopen, k drobným pracím, kterými pomáhal udržovat domácnost. V Makarenkově patriarchální rodině fungoval určitý řád, Anton byl veden stejně jako Don Bosco k poctivosti, dodržování povinnosti apod. V jejich rodině každý člen zastával nějakou práci. Zprvu bohatého Janusze Korczaka k práci dohnala materiální situace rodiny, i on pomáhal při fungování a udržení rodinného hnízda. Ve všech případech zde vidíme motiv skromnosti a nesobeckosti, který s nimi šel dále životem.

4.2 Vzdělávání a výběr pedagogické profese

Don Bosco se narodil do rodiny rolníků. Už z této skutečnosti nám vyplývá, že v jeho rodině než vzdělání byla preferována práce na poli. Na vzdělávání nebylo financí nazbyt a navíc se Giovanni musel potýkat se vzdorem negramotného nevlastního bratra vůči jeho vzdělávání. Číst a psát se naučil ve vesnici Capriglio. Situace v rodině ho donutila odejít z domu. Vydělává si na sebe sám a přitom se věnoval svým zálibám, které mu doma bratr neustále vytýkal.

Neuspokojivé studium na veřejné škole v Castelnovu dovedlo mladého Bosca na gymnázium v Chieri, kde patřil k nejlepším studentům. Podle Schiélého prostřednictvím své vynikající paměti během roku 1831-1832 postupně přecházel z přípravy do prvního ročníku a během dalšího čtvrtletí hned do druhého. Školní rok 1832 byl již žákem třetího ročníku (1999: 13). V průběhu tohoto studia se také živil sám poctivou prací.

Po celou dobu se držel svého cíle, který mu vyjevila už v devíti letech Panna Marie, stát se knězem. Vstupuje do kněžského semináře v Chieri, kde svůj sen a cíl uskutečnil. Přestože mu po vysvěcení byla nabídnuta výhodná pracovní místa, v nichž by se nepotýkal s finančním nedostatkem, odmítl je. Můžeme jeho rozhodnutí připsat jednak jeho snu, který ho doprovázel celý život a přání jeho matky mít ze syna poctivého kněze. To pro Bosca znamenalo žít v odříkání a čistotě. V jeho rozhodnutí ho utvrdil Don Cafasso.

Jak uvádí Schiélé svou první myšlenku starat se o jiné lidi měl v necelých pěti letech (1999: 10). K jeho profesi ho zavedl jistě také, již několikrát zmíněný, sen, kde se oclt mezi hrajícími si a rouhajícími se dětmi. A nakonec také můžeme připsat podíl Donu Cafassovi, jenž Dona Bosca přivedl mezi mladistvé delikventy. Sám svoje rozhodnutí starat se o bezprizorné chlapce připisuje setkání a rozhovoru s negramotným chlapcem, zednickým učněm, v kostele.

Ani Anton Semjonovič Makarenko nepocházel z bohaté rodiny. A proto jejich prioritou nebylo vzdělání, ani si nemysleli, že školy jsou určeny pro někoho, jako jsou oni. Jak dokládá Medynskij (1952: 16), slova jeho otce zněla: „*Městské školy nepostavili pro nás, ale ty jim ukáž! Ale jestli bys měl nosit dvojky, raději je nenos! Jedničky! Rozumíš?*“

Tosja své studium zahájil v sedmi letech na dvoutřídní počáteční škole ministerstva dopravy, po ní následovala čtyřtřídní městská škola v Kremenčugu. Jak je uvedeno v teoretické části, tato škola mu odepřela přestup na gymnázium, a tím i na univerzitu. V mnoha literárních zdrojích se můžeme dočíst, že otcovo rozhodnutí dát syna na čtyřtřídní městskou školu, mu nikdy nemohl odpustit, zvláště proto, že jeho bratrovi bylo kvalitnější vzdělání dopřáno. Makarenko byl skvělým studentem, vášnivým čtenářem a toužil po vyšším a lepším studiu.

Zajímavé určitě je, že o budoucím povolání budoucího významného sociálního pedagoga rozhodl jeho otec. Anton Semjonovič souhlasil jen proto, že se dále mohl věnovat literatuře, ale i tak stále snil o profesi spisovatele. S vynikajícími studijními výsledky prošel jednoletým pedagogickým kurzem pro přípravu učitelů obecných škol.

Svou touhu studovat vysokou školu uskutečnil na učitelském institutu v Poltavě, kde patřil mezi hrstku těch, co získali stipendium. Stává se kvalifikovaným učitelem vyššího stupně základní školy. Jeho ambice ale mířily výš, na univerzitu. Osud mu však nepřál a studium nikdy nedokončil.

Jak uvádí Pecha dokladem jeho širokého rozhledu je dokument *Místo kolokvia*, kterým žádal o přijetí na Ústřední institut v Moskvě, jelikož se nechtěl účastnit ústní zkoušky. Zde uvádí přečtené knihy a získané vědomosti z mnoha různých oborů a oblastí (1975: 5-6).

Vykonával povolání učitele, vychovatele i ředitele. K pozici vedoucího kolonie pro bezprizorné, kterou se proslavil, se nedostal vlastní volbou a úsilím, ale byl vybrán. Můžeme zde sledovat, že nejvýznamnější okamžiky jeho profesní kariéry si on sám neurčil, ale vždy za tím byl někdo jiný. Ať už jde o otcovo rozhodnutí, že ze syna bude učitel či získání pozice vedoucího v Gorkého kolonii.

Janusz Korczak se sice jako jediný narodil do bohaté rodiny, avšak její výhody dlouho nevyužíval. Byl žákem soukromé obecné školy a od deseti let studentem na státním gymnáziu. Na své studium si stejně jako Don Bosco musí vydělávat. Pocházel z rodiny advokáta a jeho dědeček byl lékařem, nemůžeme se proto divit, když si zvolí studium na lékařské fakultě.

Miloval literaturu a byl vynikajícím studentem. Jeho vášeň pro knihy potvrzuje Szlazáková, když uvádí Korczakovo vyznání: „*Když jsem měl 15 let, podlehl jsem opojení*

číst. Svět mi zmizel před očmi, jen kniha pro mě existovala...“ (1984:20). O jeho inteligenci a vzdělanosti nesvědčí pouze získání doktorátu, ale i rozšiřování znalostí i mimo rodnou zemi.

K dětem ho vedla cesta už od studijních let, kdy je doučoval. Následně při dalším studiu se jim věnoval ve svém volném čase, pořádal pro ně besedy, půjčoval knihy apod. Zájem o děti a jejich psychiku ho vede k tomu, aby se stal právě dětským lékařem a měl možnost dítě poznat po všech stránkách.

Svou starostlivost o chudé děti projevil mnohem dříve před studiem. Podle Szlazákové již v pěti letech hledal odpověď na otázku, co se má udělat, aby žádné dítě nebylo hladové, špinavé aj. I když od mala vychovávan podle zvyklostí zámožných rodin, nejraději si hrál s dětmi domovníka a dalšími chudými dětmi (1984: 19).

Při vykonávání profese lékaře se především věnoval chudým dětem a v této době začíná být přitahován zvláště dětmi bez rodičů. Možná proto, že sám věděl, jaké je to vyrůstat bez rodiče. Když on se nacházel v této situaci, nikdo mu nepomohl a musel se s ní vyrovnat sám. Až členství ve výboru společnosti Pomoc sirotkům ve Varšavě ho dostalo k práci vychovatele sirotků. A od té doby věděl, že je přesně tam kde má být.

4.2.1 Resumé vzdělávání a výběru pedagogické profese

Mezi shodné atributy mezi osobnostmi sledujeme odhodlání pracovat s dětmi či mládeží. Avšak u Makarenka se objevuje až v dobách studia. U Dona Bosca i u Korczaka se tyto tendence a zájem o děti objevují již ve velmi útlém věku, u obou kolem pátého roku. U Makarenka cítíme větší ovlivnění ze strany rodiny k určení životní dráhy, Bosco i Korczak si tuto kariéru zvolili čistě sami.

Ve studiu Don Bosco, Makarenko i Korczak vynikali. Všechny spojuje vysoká inteligence a výborné studijní výsledky. Don Bosco během studijních let přeskočil některé ročníky, Makarenko byl přijat na univerzitu pouze na základě písemného dokumentu o svých znalostech. Makarenko měl výhodu, že jeho studium bylo hrazeno státem, tudíž neměl po finanční stránce žádné potíže. To se netýkalo Dona Bosca ani Korczaka, kteří oba, aby se mohli studiu věnovat, si museli sami v mladistvém věku vydělávat. Ale nakonec se oběma podařilo dosáhnout vzdělání, které chtěli. Makarenko se s nevystudováním univerzity možná nikdy nesmířil.

Ve volném čase se Korczak i Don Bosco věnovali potřebným. Korczak docházel do zařízení vykonávajících dobročinnou práci, děti z nejchudších rodin léčil zdarma apod. a Don

Bosco docházel s Donem Cafassem do věznice za mladými delikventy a pomáhal jim i po jejich propuštění.

Antona Semjonoviče Makarenka a Janusze Korczaka navíc pojí bezbřehá vášeň pro literaturu, které oba dva zcela podlehli. Avšak zatímco byl Korczak za přehled a znalost v literatuře svými vrstevníky uznáván a obdivován, Makarenko se od svých vrstevníků dočkal pouze šikany. Ale oba dva za ní něco skrývali. Makarenko svou fyzickou slabost a neoblíbenost mezi dětmi, naproti tomu Korczak do ní utíkal před smrtí svého otce.

4.3 Historické období pedagogického působení osobností

V této podkapitole se budeme zabývat obdobím, v němž dané osobnosti působili a vysvětlíme jejich rozdílné přístupy vzhledem k tomuto hledisku. Budeme se věnovat době, kdy již vykonávali svou profesi.

V době fungování oratoře Dona Bosca zasáhla Itálii revoluční horečka, proces sjednocování Itálie a nastalo období válek a nepokojů. Jak dokládáme v teoretické části, jednalo se o období, kdy lidé ztráceli zájem o kněžství, napadají kostely i samotné kněze. I Don Bosco se několikrát dostal do bezprostředního nebezpečí a hrozila mu i ztráta života.

Během své pedagogické činnosti zažil celkem tři papeže, i to může potvrzovat těžkost období. Jak uvádí Vacek, mezi tyto papeže patřil Řehoř XIV. (1834-1846) Pius IX. (1846-1878) a Lev III. (1878-1903). Největší přízně se Donu Boscovi dostalo od papeže Pia IX. Ten během svého působení například vyhlásil amnestii pro velké množství politických vězňů, zrušil cenzuru. Přestože vykonával svou funkci s pověstí liberála, odmítal proces sjednocování, čímž způsobil oddělení Vatikánu od Itálie. Pius IX. nikdy z Vatikánu neodešel, i když se považoval a označoval se za vatikánského vězně (2006:68).

Do sporu s politikou se Don Bosco dostal prvně roku 1848. Vratkost tehdejší politiky ho přesvědčila nepřiklonit se k žádné politické straně. Sám uznával pouze papeže a vždy za každé situace stál za ním, třebaže si tím leckdy ubližoval. Ztratil některé altruisty přispívající na fungování oratoře (Bosco, 2014: 189). Bosco uvádí jeho slova: „*Vždy stojím za papežem. Jako katolík poslouchám slepě papeže. Jestliže chceme zůstat katolíky, musíme smýšlet a věřit stejně jako papež*“ (2014:190). V těchto slovech můžeme pozorovat identifikaci s konzervativním katolickým přístupem, která poněkud odporuje známému libertinovi Boscovi. Tento přístup však můžeme spatřovat i v jeho jiném konání, jako například odmítavý postoj k péči o chlapce nekatolické víry a nezájem o bezprizorné dívky.

Anton Semjonovič Makarenko pracoval také v době velkých historických milníků a změn, konkrétně během Velké říjnové socialistické revoluce roku 1917. Avšak naproti Donu Boscovi, který ve své době nesouhlasil s jakoukoli politickou změnou, Anton Semjonovič byl změnami nadšen. Jak uvádí Denk, Makarenko věděl, že revoluce přinese neobyčejné perspektivy, alespoň co se týká pedagogiky, ale zároveň si uvědomoval výjimečné, obtížné požadavky, které se na ni kladly. Právě Velká říjnová revoluce přinesla termín nový člověk, který známe z Makarenkovy výchovné práce. Tento požadavek společnosti zaníceně vykonával až do konce svého života (1953: 5).

Jak se již v této práci dozvídáme, onoho roku 1917 Makarenko dokončuje studium, které mu umožňuje učit na vyšším stupni základní školy. Nastupuje na ředitelskou pozici v Krjukově na železničářské škole. Avšak vlivem občanské války, konkrétně Děnikinci došlo k narušení školy. V této době se Makarenko dostává do Poltavy, kde vede národní školu, je součástí městské rady a guberniálního vedení. Občanská válka s sebou přináší mimo jiné hlad a především bezprizornost mládeže, a tím i nutnost zakládání dětských domovů.

Vacek (2006: 69-70) pojmenovává Makarenkův vztah k bolševikům jako umírněnou loajalitu, vzhledem k jeho přijetí vedoucí pozice v komuně Džeržinského, již měla v rukou mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží. Ta se stala jádrem sovětské bezpečnostní policie GPU, z níž vznikla NKVD roku 1934. Jak uvádí Vacek: „*Makarenkova spolupráce s bezpečnostními složkami potírající vnitřní nepřátele nového státu by se dala označit rčením „Chceš-li s vlky býti, musíš s nimi výti.“ S problémovým kádrovým profilem bylo Makarenkovi lépe pod křídly svého možného “kata“, než se neangažovat či dokonce jít hlavou proti zdi“* (2006: 70).

Jak jsme již v práci zmiňovali, Korczakovu pedagogiku ovlivňovala tzv. Nová výchova, směr objevující se počátkem 20. století. Dle Bystrzycké škola Nové výchovy měla postupovat podle myšlenky, že děti jsou nedotknutelné. Korczak stejně jako směr Nové výchovy nesouhlasil s odshora nahodilými výchovnými cíli, proto bychom ho mohli do tohoto směru zařadit. Přestože ve svém výchovném působení se ničím neřídil, ale šel spíše vlastní cestou (2008: 178).

Stejně jako Don Bosco a Makarenko ani Janusz Korczak žil v nelehké době. Jak již víme, během rusko-japonské války působil jako lékař carské armády. Zkušenosti z válečných polí ho vedly k větší politické aktivitě, která ho dostala i za mříže.

Korczak prožil obě dvě světové války. Za té první narukoval do carské armády, kdy pracoval jako lékař v divizní nemocnici. Avšak nejvíce jeho pedagogickou práci zasáhla druhá světová válka.

Jak uvádí Szlazáková: V září roku 1939 zasáhly Polsko první letecké bomby a střely. Přestože ho kvůli již podlomenému zdraví nepřijali do armády, nezůstal nečinným. Rozhlasem upokojoval děti i dospělé a také jim vyložil, jak se za těchto nebezpečných podmínek mají chovat. Útok nacistů na Varšavu tragicky postihl Domov sirotků, protože byly zakázány veškeré formy a podoby dobročinné péče. Všemi různými způsoby se Korczak snažil udržet dětský domov při životě. Od listopadu téhož roku byl každý polský žid nucen nosit bílou pásku s modrou hvězdou Siónu na rukávě. Tento příkaz Korczak odmítal splnit.

O rok později Němci ve Varšavě založili židovské ghetto, kam se měl přestěhovat i Korczakův sirotčinec. Při odvádění dětí z dětského domova se Korczak vzpouzel, když Němci zabavili nákladní auto plné brambor pro děti. Všimli si, že nemá na ruce pásku. Surově ho zbili a zavřeli do vězení (1984:71-72). Jeho bývalým chovancům se podařilo ještě před rozsudkem vybrat dostatek peněz na výkupné a Korczak se ke svým dětem mohl opět vrátit, teď ale již ne do Domova sirotků, ale do ghetta. Zde pod vládou hrozného hladu a skvrnitého tyfu umíral jeden člověk za druhým.

Přestože všude kolem byla a stále číhala smrt, tak i s nevalnými vyhlídkami na budoucnost Korczak udržoval denní i pracovní rozvrh stejný jako v Domově sirotků. Fungoval soud, samospráva, noviny. Jen nejstarší chlapci musí opouštět nový domov kvůli nuceným pracím. Korczak každodenně navštěvuje útulek v Dělné ulici a snaží se jej ozdravit. Ve Výboru pomoci, v Centosu, v židovské obci i v pracovnách zkompromitovaných kolaborantů, prosí o jídlo, které by svým dětem dal. Krom proseb používá i hrozby a hádky (Newerly, 1970: 283-286). Nakonec, jak již víme, se červenec 1942 stal pro Korczaka i jeho děti osudným.

4.3.1 Resumé historického období pedagogického působení osobností

Všechny tři osobnosti žili v odlišných dobách. Jistě ale korespondují v tom, že se vždy jednalo o dobu velkých historických převratů. Proto každý z nich musel odolávat dobovým neshodám. Don Bosco působil v době antiklerikalismu, kdy odpor ke kněžství byl tak velký, že si žádný kněz nemohl být ničím jistý. Antona Semjonoviče Makarenka zasáhla občanská válka a Janusze Korczaka především druhá světová válka.

Jejich přesvědčení o politických změnách bylo odlišné. Don Bosco nesouhlasil s jakoukoli změnou. Zvláště proto, že souhlasil a jednal pouze podle papežových slov a požadavků. Makarenko oproti němu změny ve státní správě vítal. Jednalo se mu především o změny týkající se především výchovy mládeže. Pro něj to znamenalo, že může pracovat

s bezprizornými a pomoci jim s jejich válečnými zážitky a mimo to také odstraňovat zbývající stopy carského režimu. Janusz Korczak stejně jako Don Bosco se změnami nesouhlasil. Nesouhlasil s válkami a tím, co ono období přinášelo, hlavně proto, že, jak sám říkal, děti byly největšími oběťmi.

Když bychom tyto informace shrnuli, Boscův postoj k dobové politice a událostem byl čistě konzervativní, Makarenko působil neutrálním dojmem, byl režimu oddaný, avšak především hleděl na budoucnost a změnu ve výchově mládeže. Korczakův postoj byl vzdorující a stejně jako Makarenko přihlížel zejména k přístupu k dětem a jejich budoucnosti.

Odlišnosti vidíme také v aktivitě v politickém dění. Nejvíce se jistě angažoval Korczak, kdy po rusko-japonské válce spolupracoval s dělnickým hnutím a vyjadřoval svůj odmítavý postoj. Na začátku druhé světové války se jako správný vlastenec chtěl připojit k armádě a bránit svou rodnou zem. Poté vyjadřoval své negativní stanovisko například tím, že odmítl nosit židovskou pásku. Jeho komentář uvádí Newerly: „*Toto znamená hanby neuznávám*“ (1970:283).

Angažovanost Dona Bosca i Makarenka nebyla takto viditelná, jako spatřujeme u Korczaka. Oba jako by spíše stáli na okraji politického dění a nebyli přímo účastní hlavního dění a událostí. Stále vykonávali svou profesi. V každém případě v tomto směru šel Bosco i Makarenko svou cestou a soustředili se hlavně na své svěřence a jejich výchovu, než na širší politickou situaci.

Všechny tři osobnosti byly svou dobou ovlivněny. Protože každá takováto doba, plná historických mezníků, vyžaduje odlišné přístupy. Nejen ve směru politickém a v politické angažovanosti, ale i rozdílné přístupy ve výchově. Vychovatel vždy musí reagovat na aktuální potřeby dětí, na aktuální problém. Jako se Don Bosco například věnoval problému velkého počtu mladých chlapců, o které se nikdo nestaral, a většina se znovu a znovu navracela do vězení. Největší dobový vliv na pedagogickou činnost můžeme vidět u Makarenka, který se ne jako horlivý bolševik, ale horlivý pedagog připojil k zakládání a realizaci pracovních kolonií. Svým jednáním reagoval na aktuální problém bezprizornosti mládeže.

Makarenkovi jeho doba přinesla novou pedagogickou ideu, ideu nového člověka. S tou se ztotožnil a snažil se ji do konce svého života ve své činnosti realizovat a naplňovat. Bosco jako kněz plnil své poslání tak, jak mu kázala víra. A přestože v jeho době zavládl antiklerikalismus, pokračoval ve své činnosti dále a snažil se mládež získat na svou stranu, na stranu víry. Jak už bylo uvedeno, Korczakův pedagogický přístup byl ovlivněn dobovou Novou výchovou. I když se Korczak přímo neřídil jejími vizemi a požadavky, ale spíše vlastními poznatky, zkušenostmi a ideami, je zde patrná určitá podobnost.

4.4 Strategie a cíle výchovy

4.4.1 Don Bosco

Don Bosco svůj výchovný systém postavil na třech pilířích, na lásce, rozumu a víře. Jak uvádí Martini, rozlišuje různé druhy lásky. Vychovávané je podle něj třeba milovat, přestože si to nezaslouží například z důvodu zanedbávání učení, stálému odporování či, že jsou celkově špatní. Bosco uznává, že je to nelehký úkol a k jeho naplnění je podle něho třeba vyzývat a naslouchat Bohu. Důležité také je, aby si mladí uvědomovali tu skutečnost, že jsou milováni. Lásku převedl na laskavost, proto se snažil milovat věci, co se líbí chlapcům, aby pak oni milovali, co se zase líbí vychovatelům. Jedině s laskavostí jsme podle něho schopni člověka poznat a pro mládež je důležité, aby ji někdo pochopil (1993: 9-11). Cíl svého výchovného systému formuloval ve dvou tezích: vychovávat pro církve řádné křesťany, vychovávat pro společnost cnotné občany (Řehulková, 2006: 46).

Bosco doporučuje svěřovat mladým více zodpovědnosti, a ne se k nim chovat rozmařile štědře například z důvodu nedostatku času k adaptaci na jejich psychický vývoj. Myslí si, že pokud si mládež bude vytvářet svůj život vlastním úsilím, například si na něj vydělá, bude pak šťastnější a uspokojenější. Jestliže mladým svěříme dostatek zodpovědnosti, navyknou si tím na čelení nesnázím denního života, stresům aj. (Martini, 1993:12).

Bosco také zmiňuje důležitost pomoci mladým stát se dobrými křesťany a čestnými občany, tzn. pomoci stát se odvážnými, spravedlivými, pravdomluvnými aj. Poté ať si zvolí kteroukoli profesi, budou ji vykonávat k prospěchu celé společnosti a především čestně.

Ve svém preventivním systému apeluje na to, aby se vychovatelé, rodiče a jiní pokaždé nechali směřovat a řídili se rozumem. Je nutné si rozumem opodstatnit pracovní rozvrhy, rozkazy i tresty a učit tímto způsobem jednat i mladé. Sám Bosco během své pedagogické praxe s chlapci často vedl dialog, čímž v nich pěstoval cvik a umění uvažovat a myslet. K mládeži je nutné podle Bosca rozmlouvat bez jakékoli povýšenosti, jazykem, kterým rozumí. Uznává, že se jim vše musí několikrát a stále opakovat, avšak přijímá tento jev jako součást preventivního systému. Nezbytnost vidí v připomínání jejich povinností, avšak pokaždé s notnou porcí trpělivosti a ne jednotvárnou formou. Dospělí musí snášet jejich chyby, opravit je, ale nikdy by je jim dále neměli již připomínat (Martini, 1993: 14-20).

Don Bosco nepřipouští žádné násilné tresty. Jedním z důvodů je, že narušují srdečný vztah mezi vychovatelem a jeho svěřencem. Když si již vychovatel získá lásku vychovávaného, akceptuje jako trest odepření laskavosti, čímž v něm aktivuje závodění, dodá mu odvahy, ale nikdy ho nepokorí.

Bosco lpěl na tom, aby se netrestalo ani nekritizovalo veřejně, před očima jiných svěřenců, kromě ojedinělých případů. K pokárání či trestu má dojít v soukromí a s obrovskou trpělivostí a prozíravostí vést dítě k uvědomění si svého omylu vlastním rozumem s náboženským odůvodněním.

Bití a podobně bylo pro Bosca naprosto nepřijatelné (Cipro, 1998: 24-25). Cipro uvádí Boscovu poznámku: „*Pracuji už skoro čtyřicet roků mezi mládeží a nevzpomínám si, že bych byl někdy použil takových trestů. A přece jsem s Boží pomocí vždy dosáhl všeho, co jsem si přál, i u chlapců, kteří nedávali žádnou naději na polepšení*“ (Cipro, 1998: 25).

Dalším prostředkem jeho výchovy bylo náboženství. Náboženskou výukou Bosco učil své svěřence lásce k Bohu a k Panně Marii. Jednalo se o evangelizaci a katechezi, které byly hlavním nástrojem salesiánské výchovy. K dalším prostředkům patřilo zpovídání, mše a přijímání. Zpověď představoval pro Boscovy chlapce jakési očištění, protože jemu sem mohli svěřit s čímkoli. Přijímání a mše patřily ke každodenním činnostem. Chlapci je nevnímali jako povinnost, ba dokonce se na ně obvykle těšili.

Podstatnou roli v preventivním systému hrála také rekreace, jednalo se především o sportovní a herní aktivity, které obvykle zařazovali po obtížnějších činnostech. Spolu s dětmi si hráli i jejich vychovatelé. Jako další aktivity Don Bosco využíval např. divadlo, recitaci či hudební a literární činnost. Z divadla vzešla významná výchovná metoda s velkým formativním efektem. Do repertoáru patřily hlavně hry s náboženským námětem a veselohry. Recitací se snažil s chlapci nacvičovat jejich veřejný mluvený projev. Pěstoval v chlapcích lásku k hudbě. Literární aktivita se vztahovala pouze na Boscovu činnost. Pomocí svého literárního talentu nepřímou ovlivňoval chlapce, když vydával náboženské spisy plnicí zejména výchovnou a poznávací funkci (Vacek, 2006: 75-76).

4.4.2 A. S. Makarenko

Anton Semjonovič Makarenko se celý život věnoval vypracovávání pedagogické teorie a zpracovávání pedagogické praxe ve výchově mládeže. Usilovně pracoval na nových prostředcích a metodách, organizačních formách, čímž překonával přežitě pedagogické tradice a názory (Ter-Gevondjan, 1951: 5).

V Makarenkově pedagogické praxi, jak již víme, nemluvíme o termínu výchova, nýbrž převýchova. Protože pracoval s bezprizornou mládeží, u níž se snažil postupně odstraňovat její špatné dosavadní návyky. Jak se dočítáme v Makarenkových knihách, jednalo se většinou

o děti tuláky živící se například malými loupežemi a páchající jiné společenské a mravní přestupky.

Jak uvádí Makarenko při řešení úkolu výchovy, vzdělávání a jejich cíle hledí především na historickou úlohu dělnické třídy. Při tvoření své pedagogické teorie se inspiruje zejména Marxem, jenž vyzdvihuje společenskou podstatu člověka, ale vychází i z ostatních klasiků marxismu-leninismu. Společenskou podstatu člověka reprezentuje Makarenkův kolektiv, avšak druhou nutností je výchova k práci tvořící podstatu a význam socialistické společnosti (1974: 6).

Sovětská pedagogika měla dva základní rysy a to, socialistický optimismus a humanismus, které našly své místo i v Makarenkově celoživotní praxi. Socialistický humanismus Anton Semjonovič manifestoval jako velkou náročnost, kterou ke svým svěřencům směřoval a s níž spojoval projev úcty k nim (Ter –Gevondjan, 1951: 21).

Jak uvádí Ter-Gevondjan: „*Makarenko říkal, že čím větší požadavky budeme na člověka klást, tím bude krásnější po mravní stránce. Čím je člověk disciplinovanější tím více jsme povinni na něm požadovati, chceme-li jej dovésti k mravní dokonalosti*“ (1951: 21).

Revoluční optimismus můžeme spatřovat již v Makarenkově tvrzení, že svěřenec musí být šťastný každý den, hned od začátku, nikoli jen v budoucnosti. S tímto bodem souvisí jeho teorie zítřejší radosti, podle níž pokud člověk před sebou nevidí nic radostného, nemůže žít. V této metodě můžeme pozorovat hlubokou filosoficko-politickou podstatu. Jednak obráží dialektiku výchovného procesu a jednak symbolizuje rozvoj celé země a její pohyb vpřed (Ter –Gevondjan, 1951: 23-24).

Nejznámější koncepcí Makarenkova pedagogického systému je výchovný kolektiv. Údajně i sám Makarenko si ho ze všech svých teorií cenil nejvíce. Podmínkami pro vznik kolektivu podle Antona Semjonoviče jsou: kolektivní činnost, vedoucí osobnost, vývoj kolektivu.

Kolektivní činnost je důležitou součástí výchovného systému jako systém aktivního životního programu. Jedná se o cílevědomou činnost, která v důsledku působí jako účelné, sjednocující pravidlo. Protože výchovnou práci nelze postavit pouze na zákazech, příkazech a verbálním poučování.

Vedoucí pracovník se v kolektivu vyznačuje nadbytkem zodpovědnosti a povinností, čímž zaujímá mezi ostatními pracovníky přednostní postavení. Nese zodpovědnost za celý kolektiv, ovládá všechny jeho problémy a osobně se obětuje pro jeho prospěch. Z toho vyplývá jeho autorita, kterou musí navíc podpořit i svým lidským přístupem a osobní angažovaností prakticky na všech událostech. Řádoví vychovatelé v tomto systému nemají

žádnou řídicí funkci, ale spíše plní roli moudřejšího a zralejšího člověka a u dětí zastává spíše pozici staršího kamaráda.

Třetím bodem je vývoj kolektivu, který vzniká pouze za určitých podmínek a za určitou dobu. Makarenko popisuje tři vývojová stádia. Skupinu v prvním stádiu definuje jako nediferencovaný objekt výchovného působení. Vedoucí pracovník zde představuje organizátora nastiňujícího společný zájem, kladoucího požadavky na skupinu. Protože v této chvíli ještě nefunguje samospráva, vedoucí působí na jedince autoritativně. Ve druhém stádiu vzniká jádro skupiny z jedinců, které si vedoucí získal pro svůj program a získává podíl na vedení skupiny. Pro třetí stádium je charakteristické připojení větší části členů k již vytvořenému jádru. V této fázi klade požadavky již celá skupina (Makarenko, Pecha, 1988: 208-211). Organizaci Makarenkova samosprávného kolektivu jsme již popisovali v teoretické části práce, proto ji zde již nebudeme analyzovat.

Osobitou formou byla vojenizace kolektivu, která představovala metodu hry. Jejím obsahem byly typické vojenské prostředky: vlajka, hlášení, hlídkování, trumpetové vytrubování, buben i s orchestrem, vojenské uspořádání uvnitř kolektivu a nechyběl ani stejnokroj.

K podmínkám dobře fungujícího kolektivu řadí také tradice, které se přejímají s vědomou úctou k autoritě celého kolektivu a s uznáváním zkušeností starších generací. Tradice i s dalšími předpoklady spoluutváří tón a styl kolektivu (Ter-Gevondjan, 1951: 28-29).

Kázeň a režim jsou dalším důležitým bodem Makarenkova systému. Makarenko odmítá pohlížet na kázeň jako na prostředek výchovy, pro něj je naopak výsledkem výchovy. V jeho podání kázeň musí doprovázet uvědomění, tzn., že každý musí chápat její definici a její funkčnost. Uvědomělé kázně je možno docílit podle Antona Semjonoviče těmito způsoby: rozmlouvat o ní s vychovávanými; vzbuzovat v nich hrdost na svou kázeň; uvádět příklady ze společnosti aj. Makarenko v ní vidí prostředek k rychlejšímu dosažení cílů; nástroj k rozvoji dovednosti v překonávání překážek; ozdobu celého kolektivu; svobodu člověka atd. (Makarenko, 1974: 35-36).

V předchozí části věnující se Makarenkově výchovnému systému jsme již popisovali jeho chápání režimu. Důležitá je jeho účelnost, přesnost, závaznost. Dle Makarenka je podstatné, aby vedoucí ve výchovných ústavech byli v dodržování pravidel režimu důslední a vytvořit z něj pevně stanovenou normu. Pokud se režim nedodrhuje, vzniká zmatek (Makarenko, 1974: 40-41).

V problematice trestů je podle Makarenka (1954: 32-35) důležité jejich účelné a správně využití. Jeho mechanické, nesystematické užívání poškozuje celé výchovné snažení. Ukládá se pouze v případě, že je narušováno blaho a zájem kolektivu, jestliže viník záměrně pohrdá jeho požadavky. Nechápe-li provinilec, že trestem jsou hájeny společné zájmy, postrádá smysl. Také nesmí způsobovat fyzickou bolest. Je možné jeho zrušení, a to v případě viníkově příslibu podrobení se a upuštění od budoucích omylů. Důležitější než způsob a obsah trestu je vyjádření kolektivního odsouzení. Musí splňovat výchovnou funkci.

Nelze však trestat každého chovance stejně, podle obecných pravidel. Každý trest se musí individualizovat podle chovance a případu prohřešku. Právo pro jeho uložení má mít pouze ředitel či pedagogický vedoucí. Proto je nezbytně nutné, aby pedagogický vedoucí všechny chovance dobře znal, znal jejich postavení v kolektivu, ve škole i v práci. Před tím než dojde k uložení trestu, je vhodný rozhovor s daným chovancem a bere se na vědomí jeho stávající chování. Makarenko uvádí: „*V praxi komuně Dzeržinského docházelo na příklad k usnesením: Poručit Petrovovi (nejmladší v komuně), aby vysvětlil Ivanovovi, jak si měl počínat (a Ivanov je dospělý). Ve volný den od dvou do půl třetí odpoledne se má Ivanov zamyslet nad tím, jak nesoudružsky jednal. 15. března (za tři měsíce) nechť Ivanov vystoupí na společném shromáždění a řekne, jednal-li dnes správně nebo ne*“ (1954: 35).

4.4.3 J. Korczak

Janusz Korczak svým výchovným systémem směřoval k uspokojování duševních i tělesných potřeb dětí pomocí soustavy výchovných činností. Jeho hlavním cílem bylo v dítěti vyvolat, utvořit dojem životní stability a pocit absolutního bezpečí. Přestože svým systémem ve svěřencích ustavičně vyvolával nespokojenost se sebou samými za účelem, aby toužili se stále zlepšovat. K tomuto úkonu využíval udělování bodů za každodenní činnosti v dětském domově: ranní vstávání; chování při práci, učení, jídle; udržování čistoty aj. Upřednostňoval cílevědomé výchovné vedení, než spontánní činnost. Korczak shledává výchovu nezbytnou součástí dětství proto, že jejím významem je vedení k sebevýchově, a aby dítě samo dokázalo rozpoznávat a objevovat eventuality svého společenského uplatnění (Janovský, 1986: 23-31).

Jako teoretik výchovy Korczak odmítal uzavřený, nepružný systém výchovy a nepřijímal ani “návodů“, jež byly považovány za jediný účinný způsob. Podle jeho názoru by se měl vychovatel vždy určitým dětem, jejich podmínkám a potřebám, v konkrétních okolnostech přizpůsobit.

Za hroznou chybu považuje uvažování o pedagogice jako o vědě o dítěti. Protože Korczak i děti pokládá za lidi, avšak lidi s odlišnou zásobou empirií, rozdílnou pojmovou škálou, s jinými city a popudy. Vyzdvihuje důležitost individuálního přístupu, protože každé dítě je jiné. Neexistují pouze děti obecně, ale děti určité (Szczepaniková, 1984: 41-42). Dokladem toho, že děti pokládá za lidi, a ne za ještě nedokonalé osobnosti se nám zdá být například jeho kniha *Král Matýsek první*. V ní je malému chlapci svěřena úloha dospělého, a navíc toho nejvyššího postavení, krále. Jak Korczak hned na začátku knihy uvádí: „*Domnívám se, že by lidé měli vědět, jak králové, cestovatelé a spisovatelé vypadali, když byli malí, než dospěli a zestárlí. Jinak si budou myslet, že byli od narození moudří a nikdy malí*“ (1978: 9).

Proto výchovu vnímal jako individuální působení na každé dítě dle jeho osobnostních zvláštností. Podle něho výchova nemá nějaké obecné zákonitosti a zásady, nicméně je založená na dvou nedílných prostředcích – na kolektivu a práci dětí. V pracovním prostředí považuje právě kolektiv za nejvyšší výchovný nástroj. Považoval jeho moc za určující výchovný faktor pro všechny jeho členy. Podstatnou roli přikládal také aktivitám konkrétních dětí, realizaci úkolů a povinností vůči jiným, zodpovědnosti zejména v případě staršího za mladšího. Veřejné smýšlení tohoto kolektivu také sloužilo jako významný nejbližší výchovný činitel.

Když Korczak vytvářel plán dětského domova, vycházel z nejmodernějších znalostí v oblasti pediatrie, pedagogiky a psychologie, tím vznikl hygienicko-výchovný systém péče o děti. Ten si kladl za cíl péči o zdraví a duševní rozvoj dítěte. A z tohoto důvodu se kromě utváření charakterových a volných vlastností, hledělo také na čistotu dětí a prostředí, na dostatek spánku a odpočinku, na adekvátní dobu strávenou na čerstvém vzduchu, rozumné stravování aj. Za tímto účelem se děti vážily a měřily v pravidelných intervalech (Janovský, 1986: 23-29).

K zásadám uplatňovaným v Korczakově systému patřila dobrovolná a vědomá adaptace na formy společenského života v zařízení. Klima v zařízení by mělo být takové, aby si pobytu v něm děti cenily a samy se snažily vydat co největší úsilí k ovládnutí a překonání sebe samého pro přivyknutí požadavkům prostředí (Szczepaniková, 1984: 42).

Dalším atributem Korczakovy výchovné strategie bylo koncentrování se a vyhledávání pozitivních hodnot. Do nich zahrnuje řádnou organizaci režimu dne; posilňování dobrých vlastností jedince např. vyznamenáním či pochválením; vytváření šťastného prostředí pro hru, učení i práci; atraktivní trávení prázdninových dní atd.

Ohniskem pedagogického smýšlení tohoto významného pedagoga byl vztah podřízenosti dítěte a jeho samostatné činnosti, osobní volnosti. Apeloval na to, aby se za

každé situace napomáhalo samostatnému rozvoji jedince, neboť je to jedno z jeho nejdůležitějších práv. V tomto směru byl kolektiv Korczakovi kritériem pro určování rovnováhy mezi osobní svobodou a podřízeností. (Janovský, 1986: 28).

Korczak pečoval o to, aby byl kolektiv vlastníkem pozitivního veřejného mínění, čímž docházelo ke specifikaci a úpravě jeho názorů. K tomuto účelu sloužily například týdenní noviny domova. Vysoká hodnota kolektivu spočívala i v souvislosti s dětskou samosprávou, která se v Korczakově pojetí skládala ze tří řídicích orgánů. Součástí byl kamarádský soud, dětský sněm a rada samosprávy.

Jak jsme již zmiňovali, důležitou roli ve výchovném systému Janusze Korczaka hrála i práce. Pracovní výsledky dětí byly posuzovány a hodnoceny a toto hodnocení ovlivňovalo pozici dítěte v kolektivu. Nejlepší a nejkvalitnější pracovní výsledky se oceňovaly.

Ve své výchovné práci se Korczak také věnoval emocionální oblasti. Do této skupiny patří například potřeba přátelství, potřeba styku s druhými či potřeba dobrých vztahů. Byl si vědom, že tyto potřeby patří k nejdůležitějším, avšak také k nejobtížnějším úkolům. Proto v jeho systému nacházíme nespočet činností rozvíjejících právě emocionální stránku dětí. Můžeme sem zařadit například opatrování a péči starších svěřenců o mladší (Janovský, 1986: 30).

Korczak upozorňuje na to, aby vychovatel přemýšlel nad dopadem svých trestů. Například pokud dítěti budeme vyhrožovat trestem, který nakonec nesplníme, se nám může zdát jako mírnější forma trestu, avšak podle Korczaka je nenaplněná výhrůžka trestem velkým. Závažné následky může mít i takové napominání. Přestože jde pouze o slova, mohou obsahovat ponižující záměr. Jinou formou je ponižující rezignace a nepřetržité pohrdání, jako například: „Opět jsi poslední?“ Ostatní děti si tyto poznámky pamatují a většinou se danému jedinci ještě dále vysmívají a výsměch je velmi trýznivý trest (Korczak, 2012: 46-68).

V Korczakově pojetí výchovného systému, velké úlohy příkládající dětskému kolektivu a práci, si nelze nevsimnout podobnosti s prací Antona Semjonoviče Makarenka. Jak uvádí Janovský, sám Korczak byl zarmoucen ze skutečnosti, že Makarenkovo dílo Pedagogická poéma se dostala na území Polska až na začátku 30. let z důvodu úmyslné separace Sovětského svazu. Tudíž nemohl markantněji těžit z jeho zkušeností při utváření vlastního pedagogického mínění. Jeho dílo hluboce uznával (1986: 29).

4.4.4 Resumé strategií a cílů výchovy

Vzhledem k cílům výchovy spatřujeme podobnost u Dona Bosca a Antona Semjonoviče Makarenka, protože oba vedli své svěřence k určitému ideálu. Don Bosco chlapce vedl, můžeme říct, k ideálu pracovitého, poctivého křesťana. Makarenko svou výchovnou praxi zasvětil ideálu nového člověka. Korczak se v této oblasti od nich zcela liší. Jak již víme, Janusz Korczak prosazoval myšlenku, že je pro člověka nemožné stanovovat určitý pedagogický cíl, lidský ideál. On se ve výchově soustředil na vedení dítěte k sebevýchově, emocionálnímu rozvoji, následnému společenskému uplatnění apod.

Odlišné jsou jejich postoje k chovancově minulosti. Don Bosco se snažil své chlapce co nejpodrobněji poznat. Zajímal se o jejich minulost, rodinu, problémy apod. Makarenko striktně odmítá poznávat chovancovu minulost. Jeho snahou bylo přerušit veškeré souvislosti a pojítka s minulostí. Jednalo se o tzv. tabuizaci minulosti, protože s sebou nesla všechny chovancovy nesprávné návyky. V systému Janusze Korczaka nenalzáme zmínky o minulosti jeho sirotků. Proto můžeme usoudit, že jí nepřikládal také velkou úlohu, ale spíše se jako Makarenko snažil učit své děti novému, správnému způsobu života.

Odlišné jsou také jejich názory na adaptaci dítěte. Zatímco u Antona Semjonoviče Makarenka a Janusze Korczaka se jedinec musí dobrovolně adaptovat na daný výchovný systém v zařízení, Don Bosco požaduje přizpůsobení vychovatelů dětem, na jejich aktuální potřeby, problémy aj. Avšak u všech se objevuje termín dobrovolnost. U Korczaka je to dobrovolné přizpůsobení režimu dětského domova, do Boscovy oratoře chlapci docházeli též dobrovolně. Pobyt v Makarenkově kolonii byl také dobrovolný a vždy své svěřence upozorňoval, že pokud odejdou, už se nikdy nevrátí.

Organizace výchovného procesu se u daných osobností lišila. Nejvíce organizovaným, řízeným se nám zdá systém Makarenkův. Ten své kolonisty rozřazoval do oddílů, na které bezprostředně navazovaly konkrétní povinnosti. I když se v případě vrozenizace kolektivu jednalo pouze o hru, přesto z této skutečnosti cítíme větší apelování na dodržování povinností, režimu než u Dona Bosca a Korczaka. Z jejich systému více vyzařuje spontánnost činnosti svěřenců. Korczak se pozdává býti středem mezi Donem Bosem a Makarenkem. Jeho systém měl pevně organizovaný režim dne, kterému přikládal patřičnou důležitost. Avšak dbal také na spontánní činnost dětí. Organizovaný režim a spontánnost se snažil udržovat stále v rovnováze. Oratoř byla zprvu organizována, můžeme říct, jako volnočasové zařízení, kam děti přicházely ve svém volném čase a věnovaly se spontánním, většinou sportovním, aktivitám. Když se postupem času oratoř rozšířila i o školu a pracovní dílny, režim dne byl

zřetelnější. Přesto však Bosco kladl velký důraz na samovolnou činnost. Ta u něj nebyla nijak organizována. Dopřával chlapcům vydovádění, kdy mohli volně běhat, skákat apod. Například Makarenko vytvořil pravidla i pro volnočasové aktivity.

Dalším bodem systému, který chceme komparovat je aktivní podílení se na výchovném procesu. V tomto směru vynikal Makarenko a Korczak. Makarenko vytvořil takový systém samosprávy, že se chovanci podíleli nejen na výchovném procesu, ale také na fungování celého zařízení. Můžeme usuzovat, že tím, že kolonisté budou participovat na chodu zařízení, na vytváření pravidel, mimo to i na udělování trestu aj., chtěl Makarenko posílit jejich identifikaci s nimi. To se mu samozřejmě podařilo. Samospráva fungovala i v dětských domovech Janusze Korczaka. Pravidelně byli voleni zástupci z dětí, aby zastávali určitou funkci související s dětským kamarádským soudem. Každá funkce měla své povinnosti. Pro Korczaka znamenal systém samosprávy především vyjádření úcty k dětem a prokázání lidské důstojnosti. Společné pro oba bylo, že nechtěli vystupovat pouze z pozice nadřízeného a svým svěřencům stále něco zakazovat, přikazovat a trestat je za jejich prohřešky. Proto určitá privilegia zahrnuli do samosprávy kolektivu. Korczak se avšak ještě liší tím, že před dětský kamarádský soud mohli být předvoláni i vychovatelé, tuto možnost u Makarenka nenajdeme.

Výchovné strategie Antona Semjonoviče Makarenka a Janusze Korczaka jsou si velmi podobné, protože, jak víme, Korczak se Makarenkem nechal inspirovat. Oba dva svůj systém staví na kolektivu a práci. Příkladují také velkou důležitost tradici, která podle nich kolektiv spojuje. Makarenko v tomto směru jde ještě dál a usiluje o spojení i různých generací kolonistů pomocí tradice.

Makarenko i Korczak pracují s pojmem úcta. Korczak celý svůj systém stavěl především na úctě k člověku, znamená pro něj jednu z nejdůležitějších věcí v životě. Makarenko úctu spojuje s množstvím požadavků, které jsou od svěřenců žádány. Čím víc na ně klademe požadavků, tím větší úctu jim prokazujeme.

V oblasti trestů se všechny tři osobnosti shodují v tom, že trest má být individualizovaný, tzn., že se musí hledět na osobnost chovance. Makarenko zmiňuje i ohled na současné chování. Don Bosco v individualitě jde ještě dál a podle něj by napomenutí či trestání mělo probíhat pouze mezi čtyřma očima, mezi vychovatelem a provinilcem. Shodu spatřujeme také v názoru, aby si vychovatel vždy nejprve uvědomil důsledky, které zamýšleným trestem způsobí. Korczak a Don Bosco zastávali myšlenku, že trest nesmí být pro daného jedince ponižujícím. Stejně jako Don Bosco, tak i Makarenko odmítá tresty způsobující tělesnou bolest.

4.5 Prostředí a podmínky pro plnění výchovných cílů

V aspektu prostředí a podmínkách pro plnění výchovných cílů se vybraní sociální pedagogové v ledasčem shodují. Společným jím je např. nedostatek finančních prostředků. Oratoř Dona Bosca se zpočátku musela spokojit pouze s finančními dary od dobrodinců a jiných filantropů. Je musel Bosco pravidelně přemlouvat, aby na jeho chlapce přispěli, s čímž nebyl žádný problém, protože v této činnosti Bosco vynikal.

Zajímavá je historie prostředí oratoře. Protože nejprve oratoř představovala pouze schůzky probíhající v prostranství turínského kostela, kam za Boscem chlapci začali docházet. Po dlouhý čas se stěhovala z místa na místo. Jeden čas pro její účely sloužila prostá louka, jindy museli pro své schůzky odcházet pryč z města. Až posléze, když našla své trvalé umístění, se postupně rozrůstala o dílny, školu, internát apod. a rozrostla se i mimo město a zemi.

Jak uvádí Bosco a Nanni, Bosco vnímal prostředí oratoře jako domov, farnost, školu a hřiště pro chlapce. Hřiště v jeho systému hrálo velkou roli a hraje i u dnešních salesiánských pracovníků. Zdi i podloubí oratoře ve Valdoccu bylo zahaleno různými nápisy, kterými Don Bosco sděloval své výchovné plány. V prostoru hřiště, můžeme říct, spolu se svými vychovateli vytvářel kulturu (2006: 182).

Ani začátky Antona Semjonoviče Makarenka v Gorkého kolonii nebyly jednoduché, vzhledem ke stavu prostředí. Na opravy od guberniálního úřadu Makarenko dostal částku sto padesát miliónů rublů. Ač tak vysoké číslo může evokovat velkou sumu, vzhledem k malé hodnotě rublu ve spojení s potřebou rozsáhlých oprav objektu, se ve skutečnosti jednalo o zanedbatelnou částku.

Ve své knize *Pedagogická poema* dosvědčuje žalostný stav prostorů budoucí kolonie Gorkého: „*Stopy po hmotném majetku staré kolonie byly ještě nepatrnější. Nejbližší sousedé převezli a přenesli do vlastních úschoven, které nazývali komorami a stodolami, všechno, co mohlo být vyjádřeno v materiálních jednotkách: dílny, spižírny, nábytek. S rozličným majetkem byl vyvezen dokonce i ovocný sad. Ostatně v celé té historii nebylo nic vandalského. Sad nebyl vykácen, nýbrž vykopán a znovu kdesi vysázen, okenní skla nebyla rozbita, nýbrž pečlivě vyňata, dveře nebyly vztekle vyraženy sekyrou, ale pečlivě vysazeny ze závěsů a kamna byla rozebrána po cihlách“ (Makarenko, 1955: 12).*

Stejně jako Don Bosco musel Makarenko sám shánět finance z různých zdrojů. S tím rozdílem, že se o ně neprosil u bohatých dobrodinců, nýbrž u sovětských úřadů. S udržováním kolonie a jejím dalším rozkvětem pomáhali přímo mladí kolonisté. Při zřizování komuny

Džeržinského tomu však bylo jinak. Ta byla vystavena z finančních prostředků čekistů. Jak uvádí Vacek, každý z nich přislíbil konkrétní podíl z vlastní výplaty, právě na výstavbu a zařízení komuny. Tímto skutkem vzdávali čest svému zakladateli F. E. Džeržinskému (2006: 106). Komunardi přišli do plně vybavené komuny, avšak finance na její údržbu rychle došly. Aby se vedení nemuselo dožadovat státní dotace, rozhodlo se, že finančního zabezpečení se zhostí sami komunardi (Pecha, 1975: 18-19). Je obdivuhodné, že i tuto situaci dokázal využít pro výchovné působení.

Janusz Korczak stál u zrodu obou dětských domovů, v nichž působil. Ani on se nevyhnul opatrování financí různými způsoby. Jak uvádí Malaníková, Korczak například organizoval koncerty s dvojnásobným vstupným za účelem záchrany těch nejmenších obyvatelů dětského domova (2018 :25). O prostředí výchovy hovoří v knize *Jak milovat dítě*. Budově i jejímu okolí přikládá velkou důležitost pro vedení zařízení. Upozorňoval na důležitost tzv. klidných zákoutí, kde by děti nacházely úkryt před okolním hlukem a pocit bezpečí. V budově by měla být vyhrazena nejen izolovaná místnost pro nemocné, ale také další pokoj pro zraněné či lehce churavějící. Zabýval se kompletním rozmístěním zařízení, který by podle něho měl uspokojovat jak děti, tak také zaměstnance. Dle jeho slov závisí i na sebemenších detailech. Bohužel rozmístění prostorů v jeho sirotčincích, jak by si sám představoval, nebylo. (Korczak, 2012: 97)

Korczak přiznával, že se již dětské domovy nepodobají tak klášterům či kasárnám jako dřív, avšak připomínají vzhledem nemocnice. Hygiena v nich má své místo, leč se zde nenachází dětská radost, smích, dovádění aj. Podle něj i architektura měla mít tzv. dětský styl (Newerly, 1970: 120).

V dětských domovech vedených Korczakem děti pomáhaly s hospodařením a udržováním pořádku. Děti samy podávaly žádosti, které konkrétní služby by se chtěly ujmout, samy si zamlouvaly neobsazená místa a či sjednávaly skupinky. Za některé činnosti dostávaly i peněžitou odměnu (Korczak. 2012: 113-114).

U Korczaka nelze nezmínit i pobyt v koncentračním táboře, protože i tam přes nevhodné a nelidské podmínky udržoval režim dětského domova stále v chodu. V těchto podmínkách stále myslel pouze na děti a prosil každého potencionálního přispěvatele o peníze, jídlo, cokoli, co by dětem pobyt v táboře ulehčilo a udržel je zdravé při životě.

4.5.1 Resumé prostředí a podmínek pro plnění výchovných cílů

Don Bosco, Makarenko i Korczak se museli potýkat s nedostatkem financí. Avšak každý se řešení této situace zhostil jiným způsobem, dle svých možností. Don Bosco žádal bohaté mecenáše, Makarenko se musel podrobovat úřadům, které si tímto směrem udržovaly nad ním moc, Korczak, jak jsme zmínili, pořádal koncerty a během doby trávené v koncentračním táboře obcházel všechny lidi, kteří by mohli na jeho děti přispět. Všichni mají tedy společné, že i přes nepříznivé výchovné prostředí, takřkajíc dokázali tvořit zázraky v oblasti výchovné.

Za rozumný a účelný počin považujeme Makarenkovo využití chovanců k udržování a budování výchovného zařízení. Jednak tím dosáhl vytvoření krásného prostředí, kterého si děti vážily, ale zároveň tím uskutečňoval své výchovné cíle pomocí jeho hlavních prostředků, práce a kolektivu. Ve všech Makarenkových knihách se posléze dočítáme o plném dobrovolném upoutání svěřenců k zvelebování jejich kolonie. Je až neuvěřitelné, jak se Makarenkovi u mládeže, kterou bychom dnes zařadili do etopedické oblasti, podařilo vzbudit tak velký zájem a úctu ke kolonii. Této možnosti budování prostředí Don Bosco u svých svěřenců nevyužil, přestože se ve většině případů jednalo o mladé řemeslníky. Možná je to způsobeno tím, že zprvopočátku se oratoř prezentovala spíše jako volnočasové centrum, a tudíž by bylo nemístné, aby chlapce využíval k práci na oratoři. Oratoř se také nejednou stěhovala, neměla jako kolonie své vlastní prostory hned při jejím vzniku.

Stejně jako Makarenkovi svěřenci, tak i Korczakovy děti pomáhaly udržovat pořádek ve svém dětském domově. Oba dva jim také za služby platili. U Korczaka byly placené pouze některé služby a u Makarenka fungoval mzdový systém ve spojení s výrobou v dílnách.

Všichni tři se snažili zvelebovat své pracovní prostředí, aby bylo pro děti a mládež co nejvíc příjemné a přitažlivé. Myslíme si, že Korczak spatřoval větší důležitost v prostředí zařízení než Don Bosco s Makarenkem. Zamýšlí se nad ním, řeší sebemenší detaily a na vše se snaží pohlížet očima dítěte.

Ani jeden z nich to jistě neměl lehké. Nejnáročnější situace se zdá být Korczakova, vzhledem k závěru jeho pedagogického působení. V tak nejisté době, kdy se i s dětmi musel podřídit nelidskému zacházení v absolutně nevyhovujícím prostředí pro výchovu i život, dokázal udržovat dětský domov stále v chodu stejně, jako tomu bylo před válkou. I když kladl velké nároky na zařízení věnující se dětem a jeho okolí, tak i bez tohoto aspektu zvládal výchovnou činnost a měl dobré výsledky. Z těchto příběhů o počínající oratoři, Korczakově

sirotčinci nám vyvstává otázka, zda je prostředí opravdu tak důležité, jestliže mají děti a mládež po boku talentovaného, oddaného a moudrého pedagoga.

4.6 Osobnost pedagoga

V podkapitole Osobnost pedagoga porovnáme požadavky, které Don Bosco, Anton Semjonovič Makarenko a Janusz Korczak považují za nezbytné pro výkon profese pedagoga- vychovatele. Přestože se každý z nich věnoval jiné cílové skupině, všichni vznesli své domněnky týkající se obecně tohoto tématu.

Z pohledu Dona Bosca je vychovatel člověk, který celý svůj život věnuje dětem. Musí si postupně vytvořit s vychovávaným dítětem důvěrný vztah a na důvěře staví, můžeme říct, celou výchovnou činnost. Respekt si pedagog nezíská odborností, pravidly, autoritou, nýbrž získáním jejich lásky.

Tělesné a obdobné tresty vychovatele ponižují a zneuctují, proto jsou nepřipustné. Podle Bosca pro dítě je trestem ten úkon, jenž se tak používá, jako například pokárání, odepření laskavosti. Správný vychovatel má být trpělivý, rozvážný a vést dítě k tomu, aby si samo uvědomilo svou chybu (Cipro, 1998: 34-35).

Boscův ideální pedagog své vychovávané nesvazuje systémem pravidel, nechce po nich podřízení se autoritě vychovatele, nedohlíží, kdy má být dítě potrestáno. Naopak dětem poskytuje volnost, možnost sportovat, křičet, skotačit, čímž mohou vybit svou energii. Jak uvádí Cipro Boscovými prostředky k získání mravnosti a kázně u dětí byla hudba, divadlo, procházky, sport a jiné (1998:24).

Podle Denka Anton Semjonovič Makarenko sám prezentoval osobnost pedagoga dle svých představ svou praktickou výchovnou činností i celým životem. Makarenko nepovažoval pedagogický um za žádnou mimořádnou vlastnost, kterou oplývají pouze talentovaní lidé. Vrcholu pedagogického povolání lze dosáhnout výlučně odbornou přípravou a také zkušenostmi. Jak tvrdil Makarenko úkolem socialistického pedagoga je vychovat nového člověka. Nezbytné je, aby se pedagog pro vychovávané stal vzorem takového člověka. Za rozhodující považuje pedagogovu autoritu, kterou shledává hlavní vlastností. Autoritu formuje řada vlastností, například jeho chování, dovednosti, znalosti, socialistický humanismus, pevný charakter, přísná láska směřovaná k dětem, píle, energie, mravní neposkvrněnost aj.

Další důležitou pedagogovou schopností je schopnost orientace, jež zabraňuje šablonovitosti a umožňuje rychlou a hlavně správnou reakci na konkrétní případ vzhledem k

vychovávanému. Pedagog se musí orientovat nejen v různorodých pedagogických situacích, ale také v rozmanitých povahách dětí, ve vzájemných vztazích ve skupině i vztazích konkrétního jednotlivce apod. a musí stále reagovat a seznamovat se se změnami (1953: 23-25).

Dále Denk (1953: 24) zmiňuje pedagogický takt, který sám Makarenko manifestoval ve své výchovné činnosti. Anton Semjonovič v tomto směru vycházel z pozorovací dovednosti, hluboce uváženého systému teoretických pravidel a v neposlední řadě z vědomostí a poznatků o jednotlivém chovanci. Jedině s pomocí pedagogického taktu může podle Makarenka pedagog sloučit nekonečnou lásku k dětem s notnou přísností vůči nim a práva kolektivu vychovávaných s velkou autoritou.

Jak uvádí Ter-Gevondjan: „Anton Semjonovič dokázal, že učitel-vychovatel má být člověkem vysoce kulturním, mám mít všestranné vzdělání a má být vzorem nového člověka-občana socialistické společnosti“ (1951: 11).

Korczak v knize *Jak milovat dítě* budoucímu vychovateli doporučuje, aby primárně poznal sebe samotného předtím, než se bude snažit poznat děti. Má si nejprve uvědomit svou způsobilost a schopnost, a až poté může dětem stanovovat povinnosti a práva. Důležitost spatřuje v pozorování dětí konkrétně v momentech, v nichž jsou samy sebou (2012: 20-21).

Vychovatel by si neměl určovat cíl výchovy, protože tento počín převyšuje jeho možnosti. Určením cíle si vychovatel určí ideál, kterého je nemožné dosáhnout. Při správném výchovném působení nemá dítě, ale ani vychovatel pociťovat výchovný nátlak. Vychovávaný musí mít pocit svobody. Jestliže ucítí náznak ovlivňování ze strany vychovatele, vzepře se (Bystrzycká, 2012: 183).

Dobrého vychovatele Korczak od toho špatného rozeznává podle množství zapříčiněných nespravedlností a dopuštěných chyb. Dobrý vychovatel si své chyby pamatuje a znovu je nespáchá. A co je důležité, své chyby si uvědomuje a uvědomuje si svou vinu, naproti špatnému vychovateli, který obviňuje děti (2012: 44).

4.6.1 Resumé osobnosti pedagoga

Shodným bodem u všech osobností můžeme shledat oddanost profesi. Správný pedagog podle Dona Bosca, Makarenka i Korczaka má tomuto poslání věnovat celý svůj život. Oni sami jsou toho sami příkladem.

Odlišnost spatřujeme hned v cíli výchovy. Boscův ideální pedagog se snaží ze svých chovanců vychovat mravné, laskavé a věřící jedince. Makarenko v této souvislosti zmiňuje

termín nový člověk. Janusz Korczak výchovný cíl přímo zavrhuje s myšlenkou, že ho žádný vychovatel, ani ten sebelepší, není schopen vytvořit.

Vzhledem k postavení vnímáme pedagoga Dona Bosca spíše jako určitého společníka mládeže, který jí zprostředkovává aktivity, podněcuje k činnosti, dává svůj čas a lásku. Nenásilně ho tím učí a vede k řádnému životu. Z Makarenkova pedagoga vyzařuje větší autorita, přísnost a náročnost vůči dětem. Korczak se v tomto směru podobá Donu Boscovi. Protože také uznával dětskou volnost a nespoutanost, přestože určitá pravidla stanovoval, jak můžeme vidět u příkladu kamarádkého soudu. Jediný požadavek Dona Bosca byl, aby děti nehřešily.

Zajímavé je, že Bosco, Korczak i Makarenko, i když se v mnoha bodech odlišují či úplně rozcházejí, jsou zastánci vedení dětí k samostatnému vyřešení situace a uvědomění si mylného jednání.

Dobrého pedagoga podle Makarenka a podle Korczaka spojuje pozorovací systém. Oba pedagogové kladou na pozorovací dovednost důraz. Správný pedagog by podle nich měl být znalý povahou svých dětí a měl by se orientovat ve veškerých vztazích svých svěřenců.

Všechny tři osobnosti pracují s pojmem láska. Dítě podle nich od svého vychovatele musí cítit přízeň, lásku. Don Bosco lásku staví do přední linie výchovného působení, patří mezi jeho tři hlavní pilíře výchovy. S její pomocí získává kázeň i uznání dětí. I Anton Semjonovič Makarenko zmiňuje nekonečnou lásku k dětem. Můžeme usoudit, že i když Makarenko uznává přísnost, autoritu apod., uznává důležitost lásky. Protože jestliže dítě cítí vychovatelovu náklonnost a vytvoří si s ním láskyplný vztah, nemá problém s dodržováním pravidel a jeho neúprosností. Také Janusz Korczak s tímto pojmem pracuje, avšak upozorňuje na nebezpečí zneužívání vychovatelovy lásky dítětem k jeho vlastnímu prospěchu.

Celkově by se dalo shrnout, že Don Bosco i Korczak upřednostňují pedagoga, jehož působení a vliv si často vychovávaný neuvědomuje, protože na něj není vyvíjen žádný tlak. Kdežto Makarenko staví na přísné lásce, autoritě, kdy si dítě svou podřízenou pozici vychovávaného plně uvědomuje.

4.7 Analýza adorace a kritiky v sekundární literatuře

V této části analyzujeme adoraci a kritiku ve vybraných odborných pracích autorů zabývajících se Donem Boscem, A. S. Makarenkem a J. Korczakem a především jejich výchovnou činností.

4.7.1 Don Bosco v sekundární literatuře

Podle Cipra, jak uvádí ve svém článku *Don Bosco*, tento významný sociální pedagog přispěl svou činností k tomu, že i během průmyslové revoluce a dělnických hnutí katolická církev stále patřila k sociotvorným faktorům. Studium jeho práce shledává pro pedagoga podnětným, stejně jako např. studium práce J. Korczaka, A. S. Makarenka a dalších. Jeho odkaz dle jeho názoru může v ledascem objektivního čtenáře v jeho pedagogické činnosti inspirovat (1998: 14).

Cituje zde slova italského socialisty Sandra Pertiniho, pozdějšího italského prezidenta, jenž docházel do salesiánské školy. Uvádí: „*Dnes chápu, že bezmezná láska, kterou cítím ke všem utlačovaným a nuzným, se ve mně probudila proto, že jsem žil u vás. Podivuhodný život vašeho světce mě přivedl k této lásce*“ (1998: 15).

Cipro také uvádí odpověď básnířky Elisabeth Langgässerové na dotaz, kdo byl Giovanni Bosco: „... *Byl prostý, tak prostý jako horský pramen, který s sebou strhává kameny a napájí květiny a zvířata. Byl to prostý člověk našich dní, vychovatel mládeže s neobyčejným vlivem, jeho doktrínou bylo jen dobro a nic než dobro. Byl hrdinou lásky*...“ (1998: 16).

Ačkoli dědictví, které don Bosco po sobě zanechal, je vyhrazeno hlavně pro katolíky, pro humánní charakter je podle Cipra hodno respektu i lidí jiného vyznání či bez vyznání. Za smysl Boscovy práce považuje zušlechťování člověka (1998:25).

Terézia Pružinová ve svém článku *Záhal'ka je počiatkom všetkého zla (JÁN BOSCO)* seznamuje čtenáře s preventivním systémem Dona Bosca a s činností salesiánských pracovníků v době jejich vzniku až do 20. století.

Dále apeluje na to, aby si lidé našli čas na prevenci a výchovu, než poté převychovávat provinilce. Pedagogiku srovnává s medicínou, která dává přednost prevenci před terapií. Doslova píše, aby se všichni nechali od Dona Bosca a jeho Salesiánů nechat poučit. Jak sděluje na začátku článku, bezprizorní se pohybují v současné společnosti, ale také v minulosti se už toulali bezděčně ulicemi. Nakonec cituje slova Dona Bosca, jež věnoval svým Salesiánům (1996: 30-31).

Don Giovanni Raineri v úvodu ke knize *Don Bosco*, jejímž autorem je Teresio Bosco komentuje osobnost dona Bosca. Říká, že tento kněz v evangeliu cítil nejen vidinu a možnost věčné spásy pro člověka, nýbrž i počátek jeho pozemského vývoje, mimo jiné jeho práv, důstojnosti a svobody. Svou výchovou, kterou o evangelium opíral, chtěl dosáhnout ideálu poctivého občana a čestného křesťana. Uznává jeho schopnost předávat mladým lidem srozumitelně pomocí prostých slov jeho hodnoty a schopnost podporovat tyto mladé v umění žít v aktuální i budoucí době. Don Boscovy vize pokládá i dnes za vize s vizionářským nábojem (2014: 9-10).

Bosco a Nanni ve své knize *Dej mi duše* jmenují základní hodnoty, které donu Boscovi připisují, je jimi: rozumnost, činná a shovívavá láska, smysl pro Boha, odvaha, pracovitost, společný život, zaujetí pro společné aktivity. Všem jmenovaným příkládají velký význam ve veškeré Boscově činnosti (2006: 22).

Mimo jiné se v knize věnují salesiánskému preventivnímu systému, který převádí do naší soudobé společnosti. Podle nich Bosco u svého systému vsázel na jeden bod, že v každém člověku, ať je jakýkoli či v jakékoli situaci, se přesto vyskytuje alespoň malý bod, který je přístupný k dobrému. Tohoto konkrétního bodu podle jejich názoru don Bosco využíval za účelem stimulace mladého člověka k pozitivnímu způsobu seberealizace, probuzení vůle k dobru a všeobecně jeho sebeuplatnění, které by bylo důstojné nejen pro něj, ale i pro společnost. Salesiánskou prevenci shledávají systémem, jenž spolupracuje a staví na všech svých charakteristických složkách. Jejich uznání patří tomu, že systém se zabývá vždy konkrétním člověkem a jeho aktuální životní situací. Autoři si myslí, že potřebou aktuální doby je tento preventivní systém znovu posoudit, rozmyslet a vyložit jej ve světle současného světa, ve vší jeho složitosti, s ohledem na různorodost vyznání a kultur apod. (2006: 141-144).

Všichni výše zmiňovaní autoři si u dona Bosca nejvíce váží jeho lidské, prosté, důstojné osobnosti, kterou byl schopen ovlivňovat nespočet mladých lidí. Nejedna z nich vidí v jeho práci a preventivním systému prvky, které by byly využitelné i dnes po tolika letech od jeho působení.

Patrné je, že v Boscově práci s mladými velkou úlohu hrálo jeho pozitivní myšlení, kdy se například na každém snažil najít to dobré. Nikdy nikoho nezatracoval, či neshledával nevychovatelným. Jeho preventivní systém byl něčím novým v oblasti pedagogiky a především velmi účelným a úspěšným.

Úspěch jeho práce dokazují především svědectví lidí, kteří jeho výchovou prošli. Ze slov Sandra Pertiniho číší zvláště vděčnost a láska. Don Bosco je bezpochyby člověkem, který i s málem dokázal velké věci.

Z jeho práce oceňujeme mimo jiné například jeho individuální přístup ke každému člověku. Jedná se o velmi pokrokový prvek. Autorka Tereza Pružinová oprávněně vyzývá ke studiu jeho práce a využití jej pro aktuální preventivní působení. Spolu i s ostatními autory považuje práci dona Bosca za velmi významnou, neboť jí ovlivnil jak dobu svou, tak i tu budoucí. Důkazem toho je stále fungující salesiánská společnost.

4.7.2 Anton Semjonovič Makarenko v sekundární literatuře

Bohatým zdrojem hodnocení Makarenka a jeho pedagogického umění se jeví Sborník *A. S. Makarenko – klasik socialistické pedagogiky*, který se skládá z českých a slovenských příspěvků z mezinárodní konference, jež se konala k 100. výročí Makarenkova narození ve dnech 23. – 25. 3. 1988 v Olomouci.

Zde např. František Kozel ve svém příspěvku považuje za nejvýznamnější metodologii učení Antona Semjonoviče, neboť jsou podloženy a ověřeny pedagogickou praxí. Zmiňuje, že hlavním subjektivním činitelem v jeho výchovném procesu je samotný vychovávaný člověk. Teorií o kolektivu dle jeho názoru Makarenko odkryl formativní význam malých sociálních skupin, čímž zároveň odhalil i význam nepřímého působení na vývoj lidí (1989: 12-14).

V témže sborníku Stanislava Kučerová komentuje Makarenkův výchovný systém. Podle ní jeho koncepce patří k takovým kulturním výtvorům, které ačkoli řeší dobové otázky a koresponduje s podmínkami v době vzniku, významově přerůstá onu dobu. Celkově tento systém považuje za všestranný, sdružující politickou, mravní výchovu s racionálním vzděláváním, vyučování s prací aj. Dále zde autorka rozebírá estetické prvky vyskytující se v Makarenkově systému. Dle jejího názoru komplexní chápání výchovy a kulturně estetické výchovy z pohledu Makarenka bezprostředně slučuje život s uměním. Cit Antona Semjonoviče pro kulturní estetickou výchovu autorka přikládá jeho uměleckému talentu, tvořivosti a vysoké senzibilitě a jeho osobnosti bohaté kultury (1989: 96-99).

Libor Pecha oprávněně patří mezi největší makarengology u nás. Jeho myšlenky a poznatky o Makarenkovi, které vložil do svých publikací, pokládáme za nejpřínosnější z naší domácí literatury.

V knize *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*, podrobuje hodnocení střípky z Makarenkova života, celou jeho pedagogickou tvorbu a dílo. V kapitole s názvem *Hledač nových cest výchovy* zmiňuje například pozoruhodnost dvou výchovných prostředků, jež Makarenko zahrnul do své výchovné práce – vojenizace kolektivu, manuální práce. Autor při vysvětlování těchto prostředků jde až do Makarenkova podvědomí. Dle jeho slov má využití

vojenizace dva významy – nevyslovený obdiv k bratrovi a dalším bojujícím ve světové válce a uvědomování si vlastní nedostatečnosti související s nezdarem při narukování. Zabývá se otázkou podobnosti vnější formy systému se skautingem, který byl rozšířený v předrevolučním Rusku a především na Ukrajině. Manuální práce byla u Makarenka programovou složkou, i když on sám měl k manuální práci odpor. Tuto složku výchovného systému v kolonii však sám vysvětluje jako ekonomickou nevyhnutelnost z důvodu nutnosti výdělků na živobytí (Pecha, 1999: 56-68).

Autor Libor Pecha v knize *A. S. Makarenko ze života a díla revolucionáře v pedagogice* mimo jiné vyzdvihuje Makarenkův počín, kdy změnil pohled na vztah objektu a subjektu výchovy. Jednak se v jeho práci objektem výchovy stal kolektiv, ale též kolektiv postavil do pozice subjektu. Čímž dosahuje toho, že výchovný proces již není jednosměrným působením vychovatele (subjekt) na dítě (objekt), ale vzájemnou interakcí těchto činitelů. Proto Makarenko za pedagogický předmět zkoumání považoval pedagogický jev a ne objekt. Nejpodstatnější situace interakce byla podle něho skutečnost, kdy se objekt aktivně podílel na úloze subjektu (1975: 41).

M. I. Levitinová kolonii sama navštívila a roku 1924 publikovala knížku *Práce s bezprizornými*, v níž píše i o Makarenkově činnosti. Za výjimečný a průkopnický prvek označuje koedukaci kolektivu. Podle jejího názoru tím dívky získávají na inteligenci a chlapci na ukázněnosti, jemnosti apod. Dochází i na otázku zamilovanosti, která byla i mládeži v kolonii přijímána přirozeně. Libor Pecha uznává Makarenkův neutrální postoj k lásce a koexistenci chlapců a děvčat v jednom zařízení. Ač se zdá jeho vztah k lásce liberálním, ve skutečnosti milostné vztahy bedlivě sledoval (Pecha, 1999: 85-87).

Stanislav Bendl ve své knize *Základy sociální pedagogiky* oprávněně Makarenka řadí do skupiny praktiků sociální pedagogiky a považuje ho za jednu z nejvýznamnějších osobností oboru. Jeho principy a metody ve výchově považuje i dnes za podnětné a aktuální. V současnosti je můžeme spatřovat například při práci s drogově závislými v terapeutických komunitách.

Makarenkovo pedagogické mistrovství dosvědčuje tím, že se i v současné době po celém světě konají mezinárodní konference o jeho životě a díle. Dále zde popisuje Makarenkovy uplatňované metody a organizační formy převýchovy – systém kolektivní výchovy, systém perspektivních linií, pedagogický optimismus a humanismus, metoda výbuchu aj.

Nejvíce se zde věnuje tzv. metodě výbuchu, která představuje nečekané postavení svěřence před rozhodování buď – anebo. Autor zde zmiňuje některé názory některých

odborníků na tuto metodu (2016: 37). Jak uvádí Bendl: *Na první pohled, jak píše Pecha (1968, s. 42), působí dojmem jakési pedagogické kuriozity, riskantního úniku z vychovatelovy nouze. P. Šimbirov ji, jak uvádí Pecha, kdysi označil za antipedagogickou, a důrazně odsoudil všechny pokusy zavést ji do škol (2016: 38)*. Avšak vysvětluje, že i když mnozí odborníci jeho metodu výbuchu odmítali jako nevhodnou do výchovného procesu, sám Makarenko ve svém referátu *O mých zkušenostech* upozorňuje, že o této metodě se smí rozmlouvat pouze v souvislosti s převýchovným procesem, kde se snažíme změnit chovancův charakter. Následně zde Bendl popisuje varianty metody výbuchu, z níž konkrétně tzv. ohnivou ceremonii, se zaměřuje více a uvádí i příklady, kdy jej Makarenko využil.

S ohnivou ceremonií byla spojena tabuizace minulosti chovanců. Ta podle autora vyvolává otázku, zda se máme zabývat příčinami problémového chování jedince nebo máme tuto oblast zcela vynechat či ji nepřikládat takovou váhu, i když v současnosti diagnostice příčin problémů přisuzujeme důležitou roli. Z pohledu Makarenka autor usuzuje, že jestliže by přece jen zjišťoval informace týkající se minulosti jeho svěřenců, nijak zvlášť by tím převýchovnému procesu nenapomohla.

Na závěr si autor klade otázku, jestli lze některé z prvků Makarenkova systému uplatnit v současných školských zařízeních a školách, protože podle jeho slov se jedná o velmi specifickou záležitost a uzavřený celek. Také uznává, že Makarenkovy podmínky pro práci s bezprizornou mládeží byly specifické, mimořádně a natolik zvláštní, že není možné je srovnávat se současnými poměry mládeže (Bendl, 2016: 38-42).

Vybrané odborné práce shledávají Makarenka významným pedagogem praktikem, který svou dlouholetou praxi vnášel do svých teorií. Při analýze hodnocení jeho díla můžeme sledovat, jak se pohled na jeho pedagogiku měnil. Jak již víme z předchozích částí, Makarenko se během své doby nesetkal s vrucím přijetím svých metod a několikrát se dostal do střetu s vrchními představiteli společnosti. Tuto skutečnost dosvědčuje například Bendl, když uvádí některé dobové názory na některé z jeho metod. Novodobí autoři již Makarenka hodnotí zcela jinak. Shodují se, že významnou úlohu v jeho práci hrál koedukovaný kolektiv a kolektiv vůbec. Avšak koedukaci označila za průkopnický prvek již Levitinová roku 1924.

Nejednou je v pracích zmíněn a oceňován Makarenkův pohled na objekt a subjekt výchovy. Tímto počinem, kdy svěřil objektu výchovy i kompetence subjektu, tudíž se mohl účastnit například při určování pravidel, rozhodovat v určitých situacích, jednoznačně překročil dobové pedagogické hranice. Myslíme si, že právě tento aspekt hrál velkou roli v Makarenkově výchovné úspěšnosti.

Anton Semjonovič byl člověk velice vzdělaný a zároveň umělecky cítící. Spojení všech jeho osobních kvalit se též prolnulo do jeho práce. Význam tohoto hlediska spatřujeme v komentářích Kučerové. Ta vyzdvihuje především přirozené spojení práce, vzdělávání a umění ve výchovném systému.

Důležitý pohled na Makarenkovu výchovu podává Bendl, jelikož jeho práce je z oněch vybraných nejmladší. Z jeho práce vyplývá, že některé prvky výchovy Antona Semjonoviče jsou i dnes aktuální a využitelné, avšak pouze pro určité cílové skupiny.

4.7.3 Janusz Korczak v sekundární literatuře

Hodnocení Korczakovy pedagogiky nacházíme v knize *Janusz Korczak - lékař, pedagog a spisovatel*, jejímž autorem je Julius Janovský. Podle autorova mínění Korczak nereálně přeceňuje moc výchovy a z jeho přístupu číší nepochopení spojitosti praxe a pedagogické teorie s dobovým politickým systémem a společností. Zavrhuje jeho názor, že právě výchovou lze děti chránit před společenskou agresí a tlakem.

Jeho celoživotní pedagogické působení je inspirováno především dílem Pestalozziho a pracemi Lva Nikolajeviče Tolstého. Janovský uvádí, že vzhledem k podobnosti s Pestalozzim bývá Korczakovovo pedagogické myšlení nazýváno “ušlechtilým utopismem v pedagogice“. Motivy Tolstého spatřuje v poukazování na nezbytnost, aby vychovatel dozrával do stejných přesvědčení, emocionálního cítění, zážitků svých svěřenců. I když autor tohoto významného sociálního pedagoga označuje jako nereálně humanisticky smýšlejícího intelektuála nerozumějícího úzkého spojení politiky a pedagogiky, uznává a cení si jeho hlubokého přesvědčení o potencialitách dítěte.

Významnost Korczakova díla autor připisuje dílčím hlediskům praktické činnosti, nikoli jeho celé koncepci výchovného systému. Váží si také toho, že celou svou osobností se věnoval realizaci svých pedagogických myšlenek. Příznivě posuzuje také, že veškeré jeho pedagogické dílo se zrodilo z vlastního praktického vychovatelského života. Proto dle jeho názoru nelze Korczakovu práci členit na praxi a teorii, protože se jedná o ucelený komplex.

Mezi aspekty, kterými Janusz Korczak obohatil pedagogickou oblast, Janovský řadí např. jeho schopnost vžít se a vcítit se do duše dítěte. Sám se snažil své děti v dětském domově co nejvíce poznat. Samotné poznávání dětí však Korczak hodnotí jako nepostačující, jestliže po něm nenásleduje, již zmíněné, vcítění. Protože jak dokázal, v psychické oblasti se dítě a dospělý liší zejména v citech (Janovský, 1986: 24-26).

Vladimír Jůva ve svém článku *Janusz Korczak – pedagog humanista* zařazuje Korczaka do skupiny vynikajících praktiků čerpajících z každodenního terénního výchovného působení, jejichž poznatky si vzhledem k mnohdy citově prožívaným zkušenostem probíhajících dlouhodobě uchovávají neopominutelnou hodnotu. Dle jeho názoru si tento pedagog dětský svět nijak neidealizoval, nýbrž ho přijímal jak s pozitivními tak i s negativními aspekty, vnímal jeho radosti ale i nesnáze a rozpory. Snažil se svým dětem poskytnout přinejmenším podíl toho, co jim společnost či osud odmítl umožnit. Autor vyzdvihuje Korczakovu schopnost vcítit se do světa dětí, jejich snů, potřeb a zálib a paralelně jeho způsobilost děti dobře poznat a pochopit. Jeho pedagogickému odkazu přisuzuje hluboký filosofický náboj a považuje ho za filosofii reálného života (2004: 48).

Autor Jiří Haškovec si pokládá otázku, proč u nás o této významné osobnosti vyšlo v literatuře tak málo, proč o něm vlastně skoro vůbec nic nevíme. Těmto otázkám se v článku nevěnuje, ale rozebírá, čím Janusz Korczak obohatil pedagogické myšlení.

Velkou zásluhu mu připisuje v objevení světa dětí, jejich představ a tužeb. Důležitý je především respekt, který Korczak k tomuto světu choval. Autor tyto psychologické ideje považuje za jádro dobrého vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným. Jeho poznatky, které získal propojením lékařské a vychovatelské diagnostiky, pokládá za dosud nepropracované. Avšak dle jeho názoru tím Korczak vytvořil podmínky pro pedagogicky kompetentní jednání vychovatele při jeho vychovatelské intervenci. Haškovec také zmiňuje, že již v té době si byl Korczak vědom souvislosti duševního a tělesného rozvoje dítěte (2003: 16-18).

Ferdinand Klein popisuje jako základní pedagogickou schopnost u Korczaka jeho vnitřní postoj nejen k druhým, ale i k sobě. Konkrétně jde o schopnost vnořit se do světa pocitů, souvislostí a rozhodovacích struktur, podle čehož následně Korczak tvořil svou práci. Připisuje významnou úlohu jeho pohádkám, které pro děti napsal. Podle autora jimi dětem dává možnost rozvíjet jejich fantazii, zároveň prožívat skutečný život. Mimo to skrze tyto pohádky a především postavy v nich vystupující předává dětem myšlenku, aby poslouchaly ne ze strachu, nýbrž proto, že samy chtějí. Radí, aby se identifikovali, posilovali svá očekávání a měnili se. V článku význam knih dále hlouběji rozebírá (2008: 22).

Naděžda Pelcová ve svém článku například komentuje Korczakovo stanovování pravidel pro děti v sirotčinci, které podle ní představovalo snahu o zavedení určitého řádu do života právě těchto vykořeněných dětí. Vyzdvihuje participaci sirotků na určování pravidel, ale i teprve začínajících, nepříliš zkušených vychovatelů. Korczak neměl v úmyslu najít nějaké obecné pravidlo pro mravní jednání. Byl si vědom, že člověka nelze transponovat na jednu obecnou formuli, která by byla nepodmínečně platná pro všechny situace (2010: 5).

Ve všech zmíněných odborných pracích se dozvídáme o Korczakově schopnosti vcítit se do dětského světa. Této jedinečné schopnosti autoři připisují velkou významnost a věnují ji nejvíc pozornosti. Ferdinand Klein jde v tomto případě více do hloubky a vysvětluje i skryté významy Korczakových dětských monografií.

Všichni vybraní autoři oprávněně uznávají Korczakovu dlouholetou praxi, kterou promítal do svého výchovného systému. Zajímavé je, že například Jiří Haškovec píše o Korczakovi jako o pedologovi, tzn. odborníkovi usilujícího o mnohostranné poznání dítěte, a řadí ho k představitelům hnutí Nové výchovy, avšak Naděžda Pelcová i když připouští podobnost s některými významnými pedagogickými osobnostmi, říká, že se Korczak nepřikláněl k žádnému pedagogickému směru.

Velmi střízlivým a důležitým hodnocením sledujeme komentáře Janovského. Nevyzdvihuje na Korczakově výchovném systému jen to dobré, ale uvádí i jeho nedostatky především vzhledem ke spojitosti výchovy se společenskou politikou.

Dílo Janusze Korczaka bylo prochnuto celou jeho osobností, proto je celkový jeho pedagogický přístup jedinečný. Uvedení autoři sledávají jeho práci významnou a nacházejí v jeho systému a přístupu k dětem prvky využitelné pro aktuální pedagogickou sféru.

ZÁVĚR

Don Bosco, Anton Semjonovič Makarenko a Janusz Korczak bezpochyby patří mezi osobnosti, které se zapsaly do historie sociální pedagogiky. I když se v ledasčem jejich osobnosti a výchovné přístupy rozcházejí, mají mnoho společného. Spojuje je především nevídaná odhodlanost k pedagogické činnosti a bezmezná obětavost, se kterou ke svým svěřencům přistupovali. Byli odvážní, když uskutečňovali a prosazovali své pokrokové myšlenky a metody, šli tzv. “proti proudu“. Obdivujeme, jak do své práce byli hluboce ponořeni, i když je to nakonec stálo život.

Jak víme, všichni tři si prošli během svého dětství nelehkým obdobím, ať již jde o smrt otce či šikanu ze strany vrstevníků. Myslíme si, že právě tyto nemilé zkušenosti přispěly k tomu, jaké z nich posléze vyrostly osobnosti. Citlivé, se smyslem pro pochopení a plné soucitu, který věnovaly těm, ke kterým osud nebyl příliš vlídný. Svěřence nebraly pouze jako objekty výchovy, nýbrž jako lidské bytosti, které se svým humánním způsobem snažily rozvíjet po všech stránkách.

Oceňujeme a uznáváme nejen jeden prvek jejich výchovného systému, jmenujeme pouze některé z nich, které pokládáme za obzvlášť důležité. U dona Bosca považujeme za významný jeho individuální přístup, kdy si s každým svým chovancem utvořil vztah a snažil se ho poznat po osobní stránce. Když vezmeme v potaz, že tuto koncepci uskutečňoval v 19. století, musíme uznat její inovativnost. Už jen proto, že dnes v 21. století se současná pedagogika snaží v co největší míře uplatňovat právě individuální přístup. Obdivujeme, že kdykoli za ním kdokoli přišel s žádostí o radu, či si jen zanaříkat, nikdy ho neodmítl, i když byl sebevíc zaneprázdněný. U jiných výchovných systému bylo a je pravidlem, že objekt výchovy se podřizuje pedagogům, jejich řádu a pravidlům. Don Bosco lpěl na tom, aby se naopak salesiáni přizpůsobovali potřebám a zájmům mladým.

U Antona Semjonoviče Makarenka musíme určitě zmínit jeho samosprávu chovanců, která se stala dominantou celého výchovného systému. Chovancům byla přidělena práva rozhodovat o některých věcech týkajících se nejen chodu celé kolonie, ale také výchovy. Tento prvek je velmi jedinečný, a především velmi účelný. Proto že se chovanci mohli takovou měrou podílet na fungování v kolonii, mělo za výsledek jejich akceptaci a identifikaci s pravidly a stanovenými normami. Především si myslíme, že svěřenci cítili vděčnost za to, že jim někdo svěřuje do vlastních rukou takovou zodpovědnost a plně jim důvěřuje, proto se systém dočkal nevídaného úspěchu. Přestože se může zdát, že Makarenko

v systému zastával pozici tichého mnohdy nezúčastněného pozorovatele, opak je pravdou. Vždy poznal správný čas, kdy má zakročit a projevit se jako vedoucí kolonie.

Když se řekne jméno Janusz Korczak, okamžitě se nám vybaví slova jako důstojnost, úcta. Slova, na nichž postavil celý svůj výchovný systém, slova vystihující jeho celoživotní snažení. Korczak byl velice vzdělaným člověkem, oceňujeme, jak dokázal při výchovném působení zkombinovat všechny své profese – lékaře, vychovatele, spisovatele. Tato skutečnost jeho práci povznášela a zapříčiňovala její jedinečnost. Za nejvýznamnější v jeho práci pokládáme jeho schopnost vniknout a vcítit se do dětského světa, proto podle nás byl jeho výchovný systém tzv. “ušit na míru“ aktuálním potřebám jeho svěřenců. Korczak pro nás představuje nesmírný symbol obětavosti. Protože nejen, že o své sirotky dokázal pečovat i za těch nejkruťších podmínek, ale vydal se s nimi zcela dobrovolně a do slova na pouť smrti.

Diplomová práce se snažila především přiblížit život těchto významných sociálních pedagogů, jejich myšlenky a výchovné systémy. Praktická část si vzala za úkol tyto informace hlouběji analyzovat a najít jejich shodné a odlišné body. V této komparativní části jsme se snažili postihnout všechny důležité aspekty vhodné k porovnávání vzhledem k odlišnému období působení osobností a rozdílným cílovým skupinám.

Doufáme, že jsme tímto počinem alespoň nepatrně přispěli k popularizaci a šíření díla těchto velikánů sociální pedagogiky. Myslíme si, že všechny tři osobnosti zasluhují, aby jim byla věnována větší pozornost, protože i dnes mohou sociální pedagogiku značně inspirovat.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ALBERTI, P. *Don Bosco*. 2. vydanie. Přeložil Juraj KOZA-MATEJOV. Bratislava: Správa saleziánskych spolupracovníkov, 1947. ISBN (Váz.)
2. BALVÍN, Jaroslav, SEDLÁČEK, David. *Sociální pedagog Anton Semjonovič Makarenko v komparaci s K. D. Ušinským a V. A. Suchomlinským*. Praha: Hnutí R, 2016. ISBN: 978-80-86798-75-2.
3. BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3.
4. BOSCO, Jan. *Můj život pro mladé: vzpomínky zakladatele salesiánů*. Praha: Portál (vydavatelství), 2007. ISBN 978-80-7367-247-8.
5. BOSCO, Teresio a NANNI, Carlo. *Dej mi duše: salesiánská tradice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 222 s. Dějiny křesťanských spiritualit. ISBN 80-7192-882-8.
6. BOSCO, Teresio. *Don Bosco*. Vyd. 4. Přeložil Jaroslav KOPECKÝ. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0624-8.
7. BYSTRZYCKÁ, Anna. *Korczak člověk: filosofie výchovy Janusze Korczaka, lékaře, spisovatele, vychovatele, psychologa, sociologa, humanisty, filosofa, zastánce dětských práv*. Praha: Univerzita Karlova, 2012. ISBN 978-80-7290-588-1.
8. CIPRO, Miroslav. Don Bosco (1815-1888). *Pedagogická orientace: vědecký časopis České pedagogické společnosti*. Brno: Česká pedagogická společnost 1967-, 1998, , 14-26. ISSN 1211-4669.
9. DENK, Petr. *Anton Semjonovič Makarenko - průkopník komunistické výchovy*. Praha: Orbis, 1953. Knihovna Čs. společnosti pro šíření polit. a věd. znalostí, Sv. 68. ISBN (Brož.).
10. HAŠKOVEC, Jiří. Kdo byl Janusz Korczak? *Vychovávateľ*. Bratislava: Educatio, 2003, 48(6), 16-18. ISSN 0139-6919.
11. JANOVSKEÝ, Julius. *Janusz Korczak - lékař, pedagog a spisovatel*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1986. Z dějin pedagogiky, sv. 28.
12. JŮVA, Vladimír. Janusz Korczak - pedagog humanista. *Komenský*. 2004/05, 129(1), 48.
13. KLEIN, Ferdinand. 130. výročie narodenia Janusza Korczaka: perspektívy liečebnej a špeciálnej pedagogiky Janusza Korczaka. *Efeta - otvor sa: časopis pre postihnutých a*

- ľudí, ktorí im chcú pomáhať*. Přeložil Anna KRUŠINOVÁ. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (Bratislava), 2008, 18(4), 20-23. ISSN 1335-1397.
14. KORCZAK, Janusz. *Jak milovat dítě: internát a Domov sirotků: vybrané kapitoly z díla polského lékaře a vychovatele Janusze Korczaka*. Přeložil Martin VESELKA. Praha: MAKE*detail, 2012. ISBN 978-80-905124-4-3.
 15. KORCZAK, Janusz. *Král Matýsek První: pro čtenáře od 8 let*. Překlad Richard Vyhlídal. 1. vyd. Praha: Albatros, 1987. 283 s.
 16. KOZEL, František (1989). A. S. Makarenko – nositel nového myšlení v pedagogice. In: *A. S. Makarenko - klasik socialistické pedagogiky: Sborník českých a slovenských příspěvků z mezinárodní konference ke 100. výročí narození A.S. Makarenka*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 12-17.
 17. KUČEROVÁ, Stanislava (1989). A. S. Makarenko a estetická výchova. In: *A. S. Makarenko - klasik socialistické pedagogiky: Sborník českých a slovenských příspěvků z mezinárodní konference ke 100. výročí narození A.S. Makarenka*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 96-99.
 18. MAKARENKO, Anton Semenovič a PECHA, Libor, ed. *A.S. Makarenko: Pedagog, spisovatel, člověk*. 3. vyd. Praha: SPN, 1988. 309 s. Dějiny školy a výchovy.
 19. MAKARENKO, Anton Semenovič. *Metodika organizace výchovného procesu*. Překlad František Holešovský. 3. vyd. Praha: SPN, 1974. 97, [2] s. Kruh přátel pedagog. literatury.
 20. MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vlajky na věžích*. Praha: Svoboda, 1951. Spisovatelé Sovětského svazu, sv. 42. ISBN (Váz.).
 21. MAKARENKO, Anton Semenovič. *Začínáme žít: Pedagogická poema*. 7. vyd. Praha: SNKLHU, 1955. 695, [5] s. Klub čtenářů; Sv. 31.
 22. MAKARENKO, Anton Semjonovič. *Obecné problémy teorie pedagogiky*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1954. Sebrané spisy A.S.Makarenka, Sv.5.
 23. MALANÍKOVÁ, Simona (2018). *Osobnost Janusze Korczaka a jeho sociálně pedagogický přínos pro současnou pedagogiku* [diplomová práce]. Zlín: Fakulta humanitních studií Univerzita Tomáše Bati.
 24. MARTINI, Carlo Maria. *Don Bosco nám píše*. Překlad Jaroslav Kopecký. Praha: Portál, 1993. 35 s. ISBN 80-85282-58-5.
 25. MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Semionovič Makarenko: jeho život a pedagogická tvorba*. Přeložil Ol'ga PAVLOVIČOVÁ. Bratislava: Štátne

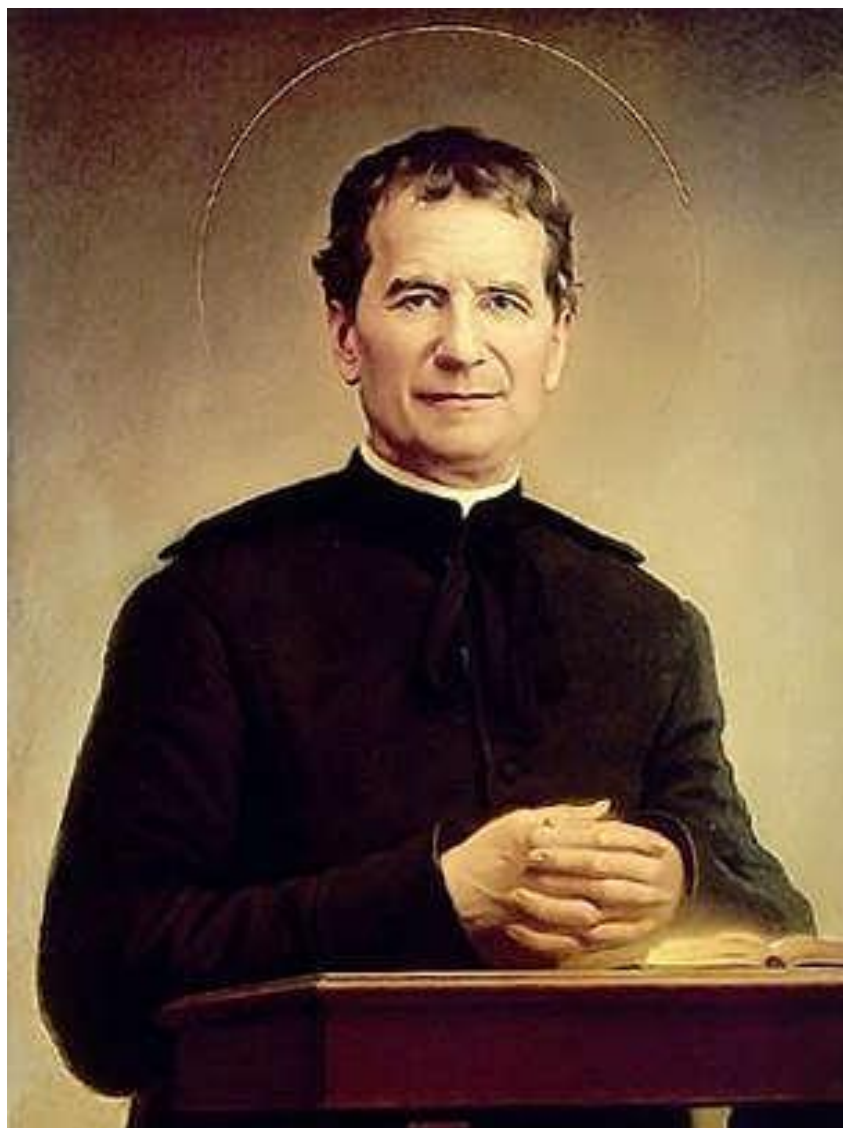
- nakladatel'stvo, 1952. Knižnica Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave, Sv. 10. ISBN (Váz.).
26. NEWERLY, Igor. *Odkaz starého doktora*. Překlad Helena Teigová. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1970. 293 s. Živé knihy. Edice SPB; sv. 87.
27. PECHA, Libor. *A. S. Makarenko: Ze života a díla revolucionáře v pedagogice*. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, 1975.
28. PECHA, Libor. *Biografické činitele formování tvořivé pedagogické osobnosti s použitím analýzy osobnosti A. S. Makarenka*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1985. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philologica. Paedagogica - psychologica, 23.
29. PECHA, Libor. Detabuizovaný Makarenko. *Pedagogická orientace: vědecký časopis České pedagogické společnosti*. Brno: Česká pedagogická společnost 1967-, 1992, 102-115. ISSN 1211-4669
30. PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-027-9.
31. PECHA, Libor. *Makarenko a současná kolektivní výchova*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1968. ISBN (brož.).
32. PECHA, Libor. *Obecné základy pedagogiky a kapitoly z dějin pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1978.
33. PELCOVÁ, Naděžda. Jak si rozumíme?: filosofická východiska pojetí výchovy u Janusze Korczaka. *Pedagogika: časopis pro pedagogickou teorii a praxi*. Praha: Státní nakladatelství učebnic 1951-, 2010, 60(1), 4-11. ISSN 0031-3815.
34. PRUŽINOVÁ, Terézia. Záhaľka je počiatkom všetkého zla /Ján Bosco. *Efeta - otvor sa: časopis pre postihnutých a ľudí, ktorí im chcú pomáhať*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (Bratislava), 1996, 6(1), 30-31. ISSN 1335-1397.
35. ŘEHULKOVÁ, Jana. Don Giovanni Bosco - Pedagog. *Komenský: Časopis pro učitele základní školy*. 2006, 130(1), 46-48. ISSN 0323-0449.
36. SCHIÉLÉ, Robert. *Don Bosco*. Praha: Portál (vydavatelství), 1999. ISBN 80-7178-196-7.
37. SZLAZÁKOVÁ, Alicja. *Janusz Korczak*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (Bratislava), 1984.
38. TER-GEVONDJAN, A. G. *Makarenkův pedagogický systém*. Praha: Dědictví Komenského, 1951. Pedagogické aktuality, Sv. 8. ISBN (Brož.).

39. TICHÝ, František. *Výchova jako dobrodružství: to se v té Přírodní škole učíte na stromech?*. Semily: Geum, 2017. ISBN 978-80-87969-31-1.
40. VACEK, Daniel (2006). *Srovnání koncepcí výchovy A. S. Makarenka a Dona Bosca v práci s bezprizornou mládeží* [diplomová práce]. Praha: Pedagogická fakulta Univerzita Karlova.

PŘÍLOHY

Příloha A <i>Don Bosco</i>	92
Příloha B <i>Obraz Dona Bosca s Pannou Marií</i>	93
Příloha C <i>Fotografie Dona Bosca</i>	94
Příloha D <i>Vyobrazení Salesiánů s chlapci a občany</i>	95
Příloha E <i>Anton Semjonovič Makarenko</i>	96
Příloha F <i>Anton Semjonovič Makarenko s chlapci</i>	97
Příloha G <i>Obal knihy Pedagogická poéma</i>	98
Příloha H <i>Domov sirotků</i>	99
Příloha CH <i>Janusz Korczak – Náš Dům 1920-1928</i>	100
Příloha I <i>Janusz Korczak</i>	101

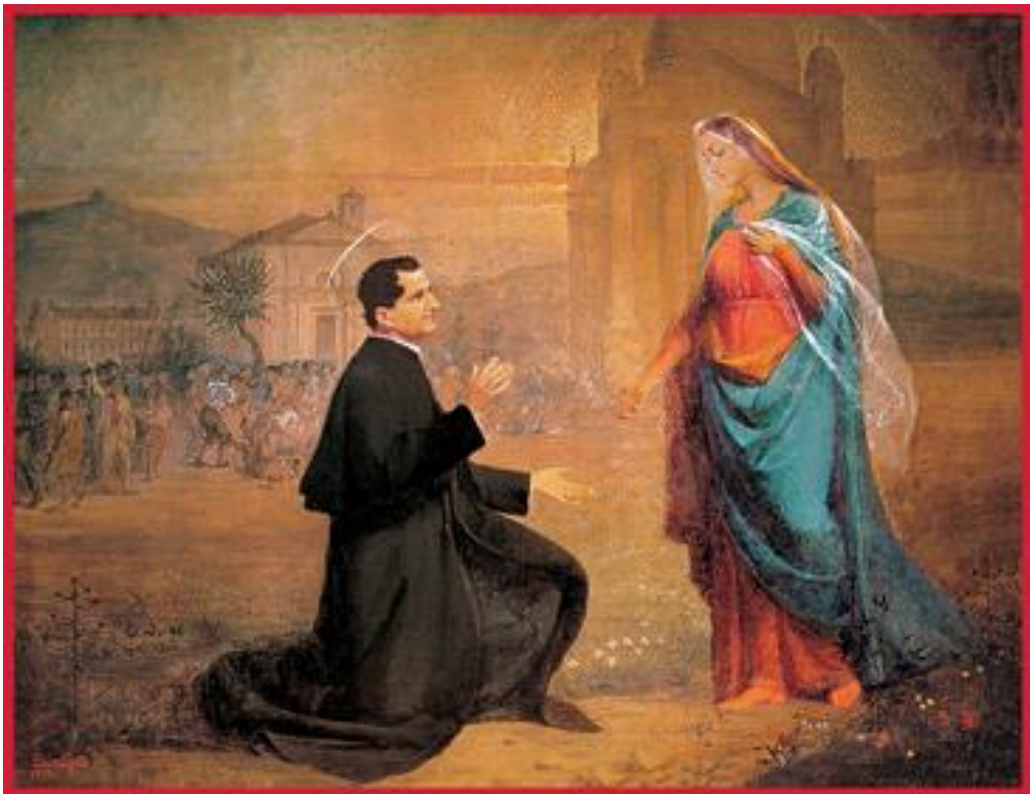
Příloha A *Don Bosco*

(2015). Don Bosco nám odkazuje. *Farnost Halenkovice*. 07.08.2015

(<http://www.farnosthalenkovice.eu/don-bosco>, 18.02.2020)

Příloha B *Obraz Dona Bosca s Pannou Marií*

VILLANUEVA, don Pascual Chavez (2012). O svátku Neposkvrněného početí Panny Marie.

Sdružení salesiánů spolupracovníků. 09.12.2012

(<http://www.asczech.cz/rs/view.php?cislocclanku=2012120006>, 18.02.2020).

Příloha C *Fotografie Dona Bosca*

Následujeme Dona Bosca. *Salesiánský klub mládeže, z. s. Centrum Don Bosco.*
(<http://www.dozivota.cz/o-nas/my-a-salesiani>, 18.02.2020).

Příloha D *Vyobrazení Salesiánů s chlapci a občany*

KULAK, Wojtek (2016). Tylko miłość daje gwarancję. *Bosco.pl*. 31.01.2016
(<http://www.bosko.pl/wiara/Tylko-milosc-daje-gwarancje.html>, 18.02.2020).

Příloha E *Anton Semjonovič Makarenko*

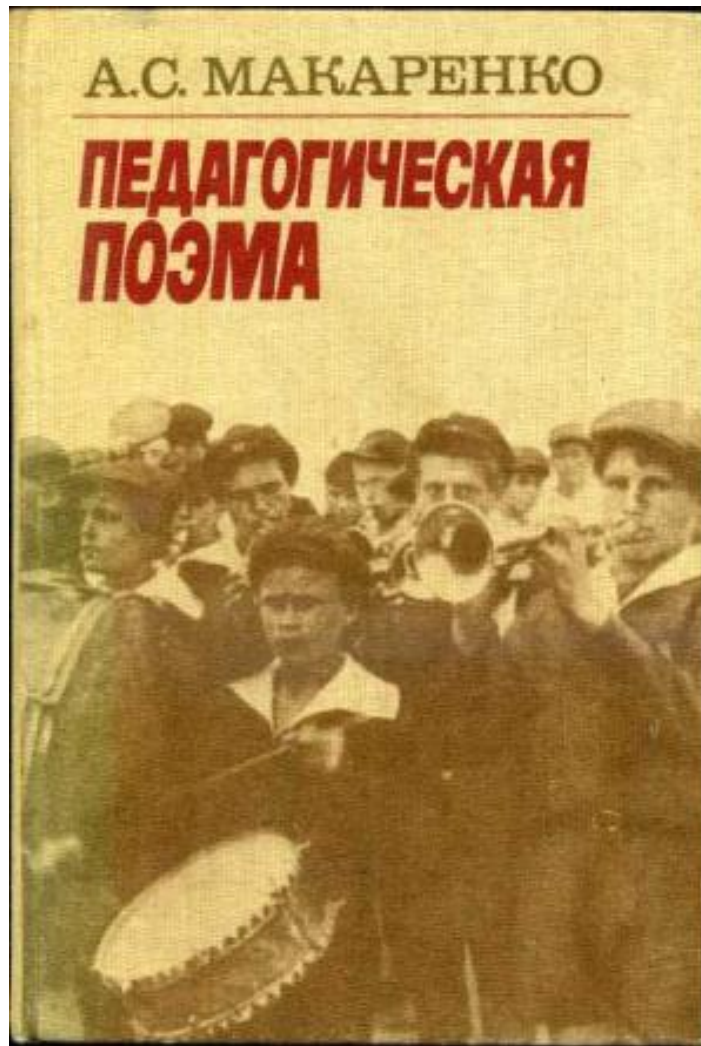

(2017). Anton Makarenko — prototyp efektivneho riadiaceho pracovníka XXI. *Storočia. Koncepcie spoločné bezpečnosti*. 02.04.2017 (<http://leva-net.webnode.cz/products/anton-makarenko-prototyp-efektivneho-riadiaceho-pracovnika-khkhi-storocia/>, 18.02.2020).

Příloha F *Anton Semjonovič Makarenko s chlapci*

(2017). Anton Makarenko — prototyp efektivneho riadiaceho pracovníka XXI. *Storočia. Koncepcie spoločné bezpečnosti*. 02.04.2017 (<http://leva-net.webnode.cz/products/anton-makarenko-prototyp-efektivneho-riadiaceho-pracovnika-khkhi-storocia/>, 18.02.2020).

(2017). Anton Makarenko — prototyp efektívneho riadiaceho pracovníka XXI. *Storočia*. *Koncepcie spoločnej bezpečnosti*. 02.04.2017 (<http://leva-net.webnode.cz/products/anton-makarenko-prototyp-efektivneho-riadiaceho-pracovnika-khkhi-storocia/>, 23.02.2020).

Příloha H *Domov sirotků*

(2018). 140 rocznica urodzin Janusza Korczaka. *Biuro Edukacji*. 19.07.2018

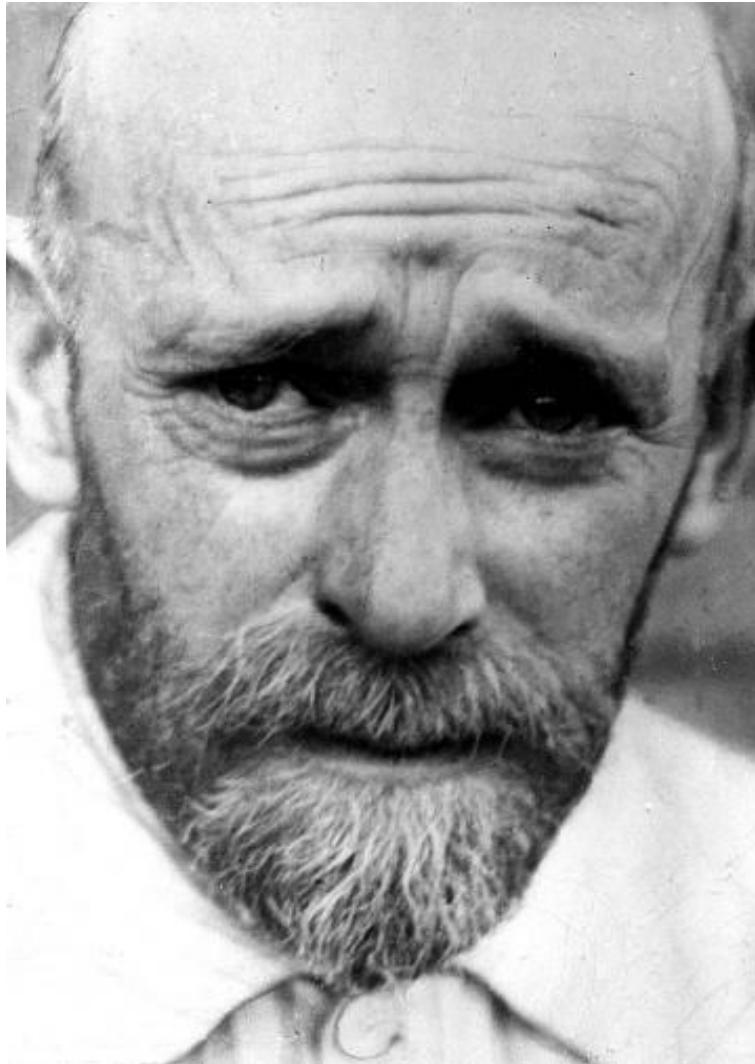
(<https://edukacja.warszawa.pl/kalendarium/20073-140-rocznica-urodzin-janusza-korczaka>, 19.02.2020).

(2018). Janusz Korczak - Nasz Dom - 1920-28. *Wikipedie*. 13.01.2018

(https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Janusz_Korczak_-_Nasz_Dom_-_1920-28.jpg, 19. 2. 2020).

Příloha I *Janusz Korczak*

JAROSIŃSKI, Mariusz (2009). Janusz Korczak (1878-1942). *Dzieje.pl*. 15.10.2009
(<https://dzieje.pl/postacie/janusz-korczak>, 19.02.2020).